

DIETARI ANÀRQUIC

Joan Noves

NOTA DE L'AUTOR

Aquest dietari brutalment anàrquic, aquesta escrits, alguns brevíssims i a la ratlla de l'aforisme, a vegades més llargs, a vegades excessivament llargs i algun de llarguíssim per comparació amb els altres, sense cap homogeneïtat, tractant temàtiques completament diferents, alguns relacionats amb l'art, amb la religió o amb la filosofia, altres amb la ciència o la tècnica, sense seguir cap criteri d'estructura literària i sense voler mantenir cap relació entre ells mateixos que no fos alguna inevitable obsessió recurrent, són alguns dels que van aparèixer a la pàgina Blog de Notes del meu web entre els anys 2014 i 2024, ara recollits en llibre. Com es pot veure estan molt distanciats desigualment en el temps i bàsicament desenvolupats a partir de pensaments o d'intuïcions espontànies, sense cap més pretensió en el fet d'escriure'ls que el de desenvolupar-los, formalitzar-los i aclarir-los en el meu interior ja que tenien interès per a mi, pensant que també podrien tenir interès per a algú altre. Si és així, magnífic, i si no ho és ja han acomplert les meves pròpies expectatives.

Abril de 2024

RESPIRACIÓ

Al matí, admira la bellesa de l'alba, escolta els batecs del teu cor i la teva respiració com si fos un miracle infinit, que ho és; respira profundament com un iogui. Respira l'*Amor*.

10/08/2014

EL MAL

Els de la generació europea del 1968 i posteriors no tenim consciència del mal, de l'enorme força del mal. La consciència de l'absurd, de la tragèdia de la vida. Hem viscut en cotó fluix. La generació anterior va viure la tragèdia dels totalitarismes i els camps d'extermini. Però ara mateix han degollat un periodista i ja fa dies que hi ha crucifixions a Síria. Això et fa venir la mala memòria. Et fa recordar tot el mal i tota la maldat possible. I saps que encara n'hi ha més. Saps que encara hi ha més mal i que el mal moltes vegades acaba triomfant. Per això tenen tant de valor la bondat i el bé, tot allò que preserva la vida i la felicitat. Com si fos per jugar, qualsevol accident pot fer desaparèixer, en un moment, a un home i a una dona feliços i a la seva família feliç. Com si fos una broma de mal gust, qualsevol ésser pot patir un sofriment insuportable que li farà demanar la mort, perquè ja només la veu com una salvació definitiva del dolor físic o psicològic. En aquest món, en qualsevol moment poden passar coses terribles, que a vegades no passen... *As flies to wanton boys, are we to the gods; they kill us for their sport.* *

* "*Com mosques per als nois trapelles, som nosaltres per als déus; ens maten per deport.*" Shakespeare (*King Lear*). Traducció pròpia.

20/08/2014

LA SAVIESA DELS POETES

Hi ha gent que s'acosta als poetes pensant que els poden ensenyar alguna cosa, però en la majoria de casos els poetes saben el mateix que tothom ja sap de manera més o menys conscient, només que els poetes, al moment d'escriure els seus poemes, han tingut per un instant, com un llampec, la clara consciència de saber-ho. En canvi els poetes acostumen a no saber moltes coses senzilles i necessàries que saben la majoria dels altres.

05/09/2014

AUGUSTE COMTE

¿Com pot ser que les religions i creences, que han estat presents en la vida pròpiament humana des dels seus inicis, posem uns cent mil anys per tirar molt curt (fa com a mínim uns tres-cents mil anys que ja enterraven els morts), s'hagin menyspreat sistemàticament, moltes vegades sense la més mínima consideració antropològica, per la majoria d'intel·lectuals a partir de la il·lustració? Auguste Comte, que és considerat per molts el fundador del positivisme i per alguns altres el pare de la sociologia, es va adonar clarament de la importància que tenien algunes creences que, a la primera meitat del segle XIX, la seva mateixa filosofia estava desballestant completament; va intentar establir una religió nova: *la religió de la humanitat*, que fos compatible amb el pensament positivista que estava naixent. No cal dir que no va reeixir en la seva empresa, que va ser una excentricitat i un desastre tant des del punt de vista filosòfic com de l'èxit social, però es va mostrar lúcida en el sentit de no menystenir completament allò que havia tingut tanta importància i durant tants segles per a la humanitat i que, per tant, delatava una profunda necessitat; ell mateix, veient que ho estava destruint, va tenir el coratge de cercar-ne una solució impossible. En canvi, la posició de la majoria de racionalistes no ha estat aquesta sinó que ha estat la del pretès progrés lineal i irreversible de la raó i de la ciència, donant ja per liquidada qualsevol cultura que es considerés superada o anterior, és a dir, tècnicament *inferior*. L'angoixa filosòfica del segle XX n'és una conseqüència associada.

24/09/2014

AMB DITS DE MARINER

El nus travat de les creences s'ha provat de desfer o de tallar a partir del racionalisme i no s'ha pogut. Només hi ha la possibilitat de tractar d'afluixar-lo, amb paciència però afluixar-lo. Per exemple, els qui diuen que només creuen en

el coneixement científic (que és una creença basada en la probabilitat), en què pensen quan es casen?

13/10/2014

XANTIPA

L'*Economia* de Xenofont és un diàleg socràtic dispers que ajuda a entendre la concepció de la vida a l'Atenes clàssica sobre temes tan diversos però entrellaçats com eren l'economia domèstica, l'agricultura, les relacions socials entre homes i dones, l'esclavatge, l'educació... Allí és on es troba, per boca d'Isòmac que instrueix Sòcrates sobre l'Agricultura, la coneguda frase "l'ull de l'amo engreixa el cavall". També hi ha aquella altra famosa frase, aquesta de Sòcrates, que diu "si tu pots ensenyar un home a manar és molt important perquè el pots ensenyar a ser amo i, si el pots ensenyar a ser amo, el pots ensenyar a ser rei". I també Sòcrates, en una expressió sorneguera que ens fa somriure però que ens revela també la seva manera d'afrontar la realitat, diu que va prendre per dona Xantipa perquè ella tenia un caràcter tan difícil que, si era capaç d'avesar-s'hi, totes les altres relacions que establiria a la vida li serien molt fàcils.

10/11/2014

DIAGRAMA DE VALOR

En totes les èpoques hi ha hagut autors (obres) mediocres o dolents amb èxit, autors bons amb èxit, autors bons sense èxit i autors mediocres o dolents sense èxit. Seria interessant establir un diagrama bivariant del valor intrínsec de l'obra en front de l'èxit comercial o popular durant la vida de l'autor, en música, en literatura i en art, per tal de veure el volum de cada una d'aquestes quatre categories en diverses èpoques. El segon paràmetre (l'èxit) es relativament fàcil de determinar però el primer (el valor absolut) seria més complicat; per determinar-lo s'haurien d'establir variables numèriques adequades, s'hauria de deixar passar molt de temps a partir de la vida de l'autor i, a més, s'hauria de tenir en compte que aquest paràmetre, el valor, sempre estaria influït en la posteritat per l'èxit immediat obtingut per les obres a la seva època; en aquest sentit, molts dels autors sense èxit en vida ja no ens haurien arribat a nosaltres, sobretot els mediocres o dolents, però el seu volum potser es podria estimar aproximadament a partir d'altres dades; de fet els mediocres o dolents sense èxit tampoc no aportarien gran cosa al diagrama, encara que ens indicarien el percentatge d'individus poc dotats que es dediquen a una activitat sense retorn, cosa que només es plausible a partir de l'excés de riquesa o de desesperació. El gràfic, on

es veuria un núvol de concentració de punts i les seves tendències, es podria acumular o segmentar per èpoques i activitats. Potser una manera relativament fàcil de fer aquest diagrama sense utilitzar dades complexes, seria fer una estimació del valor actual, consensuada per part dels experts. Per exemple Van Gogh, amb alt valor consensuat actual i sense èxit en vida, podria ser a un angle del quadrat i els pintors *pompier*s potser serien cap a l'angle oposat, encara que potser hauríem de deixar passar un parell de segles per veure-ho millor, perquè el valor de Van Gogh podria baixar o el valor simplement documental dels *pompier*s, per exemple, podria créixer. Tal com ens anéssim aproximant a l'època de l'autor aniria augmentant la subjectivitat i la incertesa. Tot i això, per més que ens allunyéssim i guanyéssim en objectivitat, el valor sempre estaria molt influït per l'axiologia estètica de l'època futura en la qual es fes la valoració. Per tant, el diagrama, si es fes, aniria evolucionant i canviant, posem cada cent anys, per exemple. Aquest diagrama segurament que no el farà mai ningú, gairebé penso que és completament segur que no el farà mai ningú. Però encara que no el faci mai ningú, el podem imaginar. Llàstima que ara no es pugui veure gens bé, per proximitat, el final del segle XX i el començament del XXI, que tinc el convenciment que donaria valors molt diferents de les altres èpoques passades, en el sentit de l'augment proporcional del núvol de punts en la zona d'autors mediocres o dolents amb èxit.

15/11/2014

EVOLUCIÓ DE LA PINTURA

És impossible entendre l'evolució de les arts plàstiques del segle XX i la seva valoració per part de la crítica especialitzada, sobretot de la pintura, sense tenir en compte que es tracta d'objectes, peces úniques, icones que poden ser comprades per particulars i venudes més cares. Això no passa en cap més art: la literatura, el teatre, el cinema, la música...

22/11/2014

EL LÍMIT DEL QUATRE

Els estudis històrics dels matemàtics sobre la gènesi dels números en l'evolució humana expliquen el que s'anomena *límit del quatre*. Consisteix en el fet que al voltant del número quatre endavant hi ha dificultat en reconèixer la quantitat sense haver de comptar i només a partir de la contemplació immediata de la imatge. Hi havia pobles primitius que tenien, com a llenguatge numèric, un, dos i

molts. Les poblacions primitives, que encara no sabien comptar i, per exemple, volien saber quants animals hi havia en un ramat, havien de cercar una solució per no perdre animals sense saber-ho. Aquesta solució era la de l'emparellament dels animals amb petites pedres que dipositaven en un recipient a l'efecte. Per exemple, si al matí, per cada ovella que tenien davant seu dipositaven una pedreta, al vespre o l'endemà, el conjunt de les pedretes i les ovelles, una a una, s'havien de correspondre exactament. Ja posteriorment, per tal d'evitar frau en les transaccions, feien marques transversals en bastonets divisibles longitudinalment, i cada part contractual es quedava amb una de les dues meitats que en qualsevol moment es podien tornar a comparar, tornant-les ajuntar i comprovant que les marques eren coincidents. Cadascú sostenia a les seves mans la meitat del bastonet amb l'inventari (*stock*) pactat (vuit ovelles, per exemple) i d'aquesta pràctica evolucionada amb el temps ve l'expressió *stockholder* (accionista). Per tant vàrem aprendre abans a comparar quantitats que a comptar-les. Aquells homes no sabien comptar ni anotar la xifra, però sabien comparar, un element a un, diversos conjunts (qui sap si era la primera aproximació a la teoria de conjunts de les matemàtiques modernes). Però tornant al límit del quatre, Gilbert White, un important naturalista ornitòleg del segle XVIII, va fer experiències amb alguns ocells on demostrava que els ocells no s'adonaven que algú els prenia un ou del niu si n'hi havia més de quatre i, en canvi, se n'adonaven si n'hi havia menys. Ara bé, els ocells sembla que no saben comptar. Nosaltres podem comprovar que, encara que sabem comptar, aquestes mateixes capacitats i dificultats també les tenim. Per exemple, els números romans a partir del quatre ja es representen de diferent manera (I, II, III, IV) per visualitzar-los millor i no haver de comptar els pals, o bé si anotem en una pissarra les votacions a mà alçada en una reunió de veïns, a partir de la quarta ratlla vertical i per representar la cinquena, no fem un altre pal sinó que creuem amb una ratlla inclinada les anteriors. Per exposar un altre cas, imagineu que esteu asseguts a la grada, a punt de començar a veure un partit de bàsquet i que han sortit alguns jugadors a escalfar; si només n'han sortit tres i, mentre llegiu el diari, pregunteu distretament al vostre veí: quants jugadors estan escalfant? Us dirà immediatament: tres. Si n'han sortit vuit o deu i, mentre estan evolucionant i fent cistelles, li feu mateixa pregunta, possiblement us dirà: *un moment...* i els haurà de comptar abans de dir-vos: *n'hi ha nou*. En aquest darrer cas, si no sabés comptar no us podria respondre amb exactitud, com els passava als homes primitius, i us hauria de dir alguna cosa semblant a *uns quants, bastants o molts*. La dificultat biològica de reconèixer el número sense haver de comptar, només a través de la contemplació immediata de la imatge (per *subitació*), sembla que s'acaba al voltant del quatre. N'hi ha, però, que semblen mantenir la mateixa dificultat que els animals, tot i saber comptar: són els policies i els polítics quan fan estimacions del número de manifestants.

NOTA DE NADAL

Més enllà de la necessitat d'afirmació individual dels éssers humans, més enllà de la necessitat d'afirmació del grup, més enllà de la capacitat inventiva que genera aquesta necessitat, més enllà de la manipulació que d'aquesta necessitat n'han fet les religions i el poderosos de totes les èpoques, més enllà de la necessitat d'evitar l'angoixa que produeix la manca racional de sentit de la vida humana, més enllà de la necessitat de construir un relat racionalment coherent i compartit amb altres persones, més enllà de la necessitat de portar els pensaments cap a una realitat feliç, més enllà de la necessitat de salvació... Al món, més enllà del dolor i de totes les desgràcies, més enllà de l'absurd i de la mort, més enllà de tot el mal, en la vida hi ha alguna realitat meravellosa i oculta que no podem comprendre. Quan llegim poesia que ho és de veritat, endevinem aquesta realitat més enllà de les paraules. Però al provar de referir-nos a ella d'una manera més lògica ens apareixen uns problemes insolubles de llenguatge que ja els advertia Sòcrates: "... ells, la font d'aquestes revelacions, l'anomenen veus, símbols, profetes, i jo en dic la divinitat". Jo no sóc ateu, ni agnòstic, ni creient; o bé, sóc relativament ateu, relativament agnòstic i relativament creient en allò que simbolitzen els milers de déus i divinitats que s'ha anat inventant (aquesta és la paraula clau: inventant) la humanitat al llarg de la seva història i sobretot, per educació i cultura del meu entorn, en alguns dels valors que simbolitza el cristianisme. Però més enllà de les religions, al món hi ha alguna realitat meravellosa que no podem comprendre. No cal que sigui absoluta, que no ho és, ni cal que sigui més poderosa que el mal. No cal que ens salvi de res, ja ens salva pel fet de ser-hi. S'assembla a la bellesa. El llenguatge que ens hi acostava és el llenguatge de l'amor, el llenguatge poètic. És una flama que ens escalfa en la nit, una flama d'alegria i de bondat. És la flama que, a vegades, sembla que fa pampallugues per Nadal.

11/12/2014

QUANTS DÉUS HI HA YAJNAVALKYA?*

-El que s'esmenten en la invocació de l'himne als déus de l'univers; és a dir, que són tres i tres-cents, tres i tres mil.

-Sí, Yajnavalkya, però quants déus hi ha realment?

-Trenta-tres.

-Sí, Yajnavalkya, però quants déus hi ha realment?

-Sis.

-Sí, Yajnavalkya, però quants déus hi ha realment?

-Dos.

-Sí, Yajnavalkya, però quants déus hi ha realment?

-Un i mig.

-Sí, Yajnavalkya, però quants déus hi ha realment?

-Un.

**Una deliciosa successió numèrica de déus en un fragment del Brihad Aranyaka Upanishad, que planteja l'eterna qüestió filosòfica entre l'un i els molts, apart que aquí siguin déus. Les preguntes sempre són en forma d'afirmació de la resposta i de la necessitat d'anar més enllà: "Sí...però..."? A mi em faltaria, al final, tornar a repetir la mateixa pregunta, que ara es quedaria sense resposta o bé tornaria en cercle a la primera.*

21/12/2014

EL FILÒSOF

Després de passar-se tota la vida provant de comprendre la vida, finalment va comprendre que la vida era com un enemic, que bàsicament no s'havia de comprendre sinó que s'havia de resistir. Aleshores va comprendre allò que havien comprès de seguida, sense saber-ho, tots aquells que no comprendrien mai la vida.

13/01/2015

DEFENSA DE LA TÈCNICA

Els qui tenim estudis científics-tècnics som més propensos a detectar que, en les converses habituals, quan es parla de tècnica sembla que es baixi un graó respecte a la ciència. Potser en el subconscient, la tècnica ja es considera més simple i primitiva, potser amb raó, perquè és prèvia a la ciència en l'evolució. Aquí no hi ha la qüestió de si és primer l'ou o la gallina. Seria una mica agosarat dir que són científiques les abelles que brunzeixen al rusc o que són científics els oriols que construeixen el seus magnífics nius penjats. En canvi, per naturalesa, tenen una tècnica que nosaltres no tenim. Els humans podem parlar, i per tant raonar lògicament i fer estudis científics, gràcies a la tècnica que primer ens va permetre posar-nos drets i poder desenvolupar adequadament alguns òrgans de la fonació, que d'altra manera no s'haurien pogut desenvolupar. I la ciència, sense la tècnica actual, no tindria el valor que té per a la humanitat, la mateixa ciència tampoc no podria progressar, tampoc no podria millorar materialment les nostres vides, i aleshores potser sí que seria només una altra interpretació del món, millor, igual o pitjor que la de Plató. En canvi, gràcies a la tècnica i a tota la tecnologia associada, la ciència no és només una altra interpretació del món (la interpretació actual, com a vegades sentim dir) sinó que ha pres unes dimensions espectaculars en el sentit més important de la vida, en el sentit de possibilitats de millorar el benestar humà o, com a mínim, d'impedir determinats sofriments. També té la possibilitat d'influir positivament en l'evolució de la nostra espècie. D'aquestes millores se'n aprofiten sempre, moltes vegades sense adonar-se'n, tots aquells ciutadans il·lustrats que es miren la tècnica com si no anés gaire amb

ells, com si fos una cosa d'éssers més primitius. A la tècnica i a la tecnologia, però, encara els falta superar una gran prova: ser utilitzades de manera universal per erradicar la misèria material, cosa que, amb elles ara seria possible. No amb l'art, ni amb la literatura.

19/01/2015

RESPONSABILITAT

Si tens un fill que surt molt a les nits, que canvia sovint de noies, que es va fent gran, que passen els anys i que continua igual, que només treballa per tenir quatre quartos i que no es preocupa del seu futur, segur que tu et preocuparàs una mica, li faràs un sermó moral i li diràs que no té prou responsabilitat ni consciència de la realitat. Però si tens un fill que, de manera molt responsable i conscient de la realitat, et diu que està preocupat perquè aquesta societat és miserable, que hi ha molts llocs al món on la gent es mor de gana i en altres llocs està amenaçada per unes persones que, de fet, disposen de les seves vides, que tot això s'ha de canviar, que tothom ha de fer alguna cosa i que ha decidit que ell se'n va de voluntari a un país en guerra de l'Orient Mitjà, segur que aleshores seràs tu qui et preocuparàs moltíssim més i li faràs un sermó immoral perquè abandoni la seva idea.

01/02/2015

BEATRICE

A la seva *Vita Nuova*, Dante refereix sis trobades amb Beatriu, sense parlar mai amb ella. No se sap amb certesa la veracitat històrica d'aquestes trobades però a mi em sembla difícil que no siguin reals, encara que Dante mateix parli de “...la gloriosa donna de la mia mente”. Dante és un any més gran que Beatriu. A la primera trobada ella té vuit anys, a punt de complir-ne nou. A la segona trobada, que no es produeix fins nou anys després, Beatriu té divuit anys, va acompanyada de dues dones de més edat i, segons Dante, el saluda girant-se per mirar-lo dolçament. A partir d'aquesta trobada el poeta comença la redacció dels versos de la *Vita Nuova*, dedicats a Beatriu. En la tercera trobada, hi ha la presència d'una altra dona, de gran bellesa, entre la línia de visió de tots dos, que es creu observada per Dante; ell després es cobrirà literàriament amb aquesta dona, fent versos que la gent pensa dedicats a ella i no a Beatriu, fins que la dona abandona Florència i Dante escriu uns versos de dolor per consumir encara més la incertesa pública; s'ha de tenir en compte que Beatriu s'havia casat al voltant dels vint anys. En la quarta trobada, Beatriu no saluda el poeta en creuar-se en el camí, possiblement enutjada pels murmuris sobre l'altra dona; Dante pateix una

crisi però ho sublima interpretant que l'enuig és perquè Beatriu creu que ell ha estat ofensiu amb la dama; després li escriu una preciosa balada: "*Ballata, i'voi che tu ritrovi Amore...*". La cinquena és una trobada inesperada en una reunió festiva on el poeta és convidat per un amic; només en veure Beatriu quan no s'ho esperava, ell sofreix una forta impressió que l'afecta físicament de manera immediata i, fins i tot, algunes amigues d'ella comenten el lamentable estat en el qual sembla que es troba Dante. En la sisena trobada, la darrera que apareix a la *Vita Nuova*, Beatriu passa pel costat de Dante amb l'antiga enamorada d'un amic del poeta i sembla més una visió que una trobada. És pràcticament impossible que, de tant en tant, en la relativament petita Florència de l'època, no hi hagués altres trobades encara que fossin a una certa distància, però Dante, a la *Vita Nuova* que està dedicada totalment a Beatriu, en descriu tan sols sis, encara que també diu que sempre esperava, en qualsevol lloc, només que ella el saludés per sentir-se reconfortat. Beatriu mor als vint-i-quatre anys i en els poemes recollits a la *Vita Nuova*, Dante encara no ha mencionat el nom d'ella. Aleshores sí. Es descobreix i fa una promesa final: "... *io spero di dicer di lei quello che mai non fue detto d'alcuna*". I la va complir amb escreix, catorze mil dos-cents trenta-tres versos: *La Divina Commedia*.

14/02/2015

UN SOMNI

Dos adolescents enamorats, agafats de la mà i veient una pel·lícula. És molt llarga, comença al matí i acaba al vespre, té una duració de deu hores. Ells continuen tota l'estona com al començament, frescos, atents, només intercanvien alguna mirada il·luminats per la claror de la pantalla. La pel·lícula és la història de la civilització. És la història dels darrers sis mil anys de la humanitat, des de finals del neolític fins al segle XXI. Cada minut són deu anys. Per la pantalla passen il·lusions, guerres, imperis, guerres, obres d'art, guerres, descobriments científics, guerres, religions, guerres, avenços de la tècnica, guerres, cançons, guerres, llibres, guerres, ciutats, guerres, amors, guerres... Quan s'encenen els llums, ells, encara radiants com al començament, es miren als ulls i diuen tots dos alhora, fent un llarg bisbe: *Per què ho han fet, tot això? És impossible que sigui tan difícil de ser feliç!*

16/02/2015

ÈDIP

Alguns intel·lectuals del segle XX es van creure de veritat allò de matar el pare. Ho van fer. I es van quedar amb la culpa i sense pare.

22/02/2015

TOT, TOT, TOT...

Quan Ramon Llull escriu en català el llibre de poesia probablement més important de la nostra literatura, el *Llibre d'Amic e Amat*, no és conscient d'escriure poesia, sinó meditacions per als ermitans; per a ell la poesia de l'època s'escrivia en provençal. Aquest fet em fa pensar que la poesia és gairebé sempre en un altre lloc que no sabem, en un lloc que no és pròpiament a la nostra consciència. Reprodueixo aquí, de les tres-centes seixanta-cinc meditacions del llibre, la meravellosa meditació del dia d'avui, vuit de març.

Deia l'amic a son amat:

- *Tu est tot, e per tot, e en tot, e ab tot. Tu vull tot, per ço que haja e sia tot mi.*

Respòs l'amat:

- *No em pots haver tot sens que tu no sies de mi.*

E dix l'amic:

- *Hages-me tot, e jo tu tot.*

Respòs l'amat:

- *Què haurà ton fill, ton frare e ton pare?*

Dix l'amic:

- *Tu est tal tot, que pots abundar a ésser tot de cascú qui es dóna a tu tot.*

08/03/2015

SUBMONS

L'art, la música i la literatura i totes les arts són una forma de comprendre, d'explicar i de canviar la concepció de la *realitat*. La virtualitat de l'autor interpretada pels altres passa a ser també la *suggestió* dels altres i per tant canvia la interpretació de la *realitat* dels altres. Si no és així, no m'interessen especialment, ni com a entreteniment, ja que en tinc de molt millors, ni com a virtuosisme, ja que a la vida hi ha moltes altres dificultats a superar que atrauen més la meua atenció. Seguint aquest interès, sempre he fugit sense cap esforç de dos extrems divergents que van prendre molta força a partir de la segona meitat del segle XX: el predomini lúdic (la massificació banal) i la intel·lectualitat exagerada (l'art endogàmic o *artistitzat*). El primer extrem, la massificació, va en augment; està profundament relacionat amb l'accés de les masses al consum i del seu impacte econòmic; és equivalent a la tele-brossa. El segon també és una banalització però és pretesament elitista; apart de la publicitat necessària per a la comercialització de productes difícils d'interpretar, està relacionat amb fet de haver-se cregut que l'art, la música i la literatura, podien competir amb la tècnica i amb la ciència, amb uns valors molt diferents però seguint el seu mateix procés d'innovació lineal i continuada (amb una pretesa superació de les obres anteriors encara que aquesta afirmació fos negada repetidament), per tal de no quedar-se a fora de la centralitat, al marge del progrés. Són dos extrems que depenen de

molts factors i tots dos són alimentats per l'economia i per una certa crítica. En el cas de la massificació, simplement perquè allò que es massifica dóna diners i allò que dóna diners, té interès evident per a la societat; per exemple, sempre es poden trobar intel·ligents pàgines escrites sobre una variant completament estúpida en el nou disc d'un cantant anodí però que ven milions de còpies. Allò que val diners passa a ser art i d'alguna manera ho és; com a mínim és l'art de guanyar diners. I aquest fet també ens ajuda a comprendre el món, però ara d'una altra manera. Un exemple contundent es troba en els milions de dòlars anuals que guanyen alguns discjòqueis. A l'altre extrem, l'economia i la crítica també són components fonamentals de l'excessiva intel·lectualitat, perquè a través del valor suplementari atorgat a determinades obres per una immerescuda però brillant interpretació crítica, es converteixen en icones, en interessants i complexos objectes d'estudi teòric i també en una font econòmica. És particularment aplicable a una bona part de les infinites tendències de la pintura del segle XX. En canvi, l'arquitectura, per exemple, pel fet d'haver de ser necessàriament funcional, útil i mínimament contrastable en la pràctica, encara que també les ha sofert, s'ha salvat una mica d'aquestes dues grans decadències.

16/03/2015

SENSATION

En quatre versos del poema *Sensation* de Rimbaud,

*“Je ne parlerai pas, je ne penserai rien :
Mais l'amour infini me montera dans l'âme,
Et j'irai loin, bien loin, comme un bohémien,
Par la Nature, -heureux comme avec une femme.”*

hi ha budisme, cristianisme i erotisme, és litúrgic. Com una pregària per ser repetida. Per viure i per morir.

22/03/2015

EL SENTIT

Estigues tranquil, aquest món no té cap sentit racionalment justificable, ets tu que l'hi dones amb una interpretació poètica. Tu, les persones i les coses que estimes. Només així pot tenir sentit. Llavors és com si en tingués, llavors en té. És senzill.

18/04/2015

ESCRITORS PROFESSIONALS

Sempre em vaig mirar de reüll aquells que després de la dictadura espanyola de Franco parlaven de la necessària professionalització dels escriptors catalans. La difusió de la nostra llengua i el retorn econòmic, no tenen comparació amb la de l'anglès o el castellà. No sé si comptaven amb càrrecs de designació política, amb alguns premis que van ser cobrats abans d'adjudicar-los o amb algunes de les moltes subvencions que hi ha hagut al nostre país a finals del segle XX. (Aquesta actitud em ve d'una reunió d'escriptors catalans a la qual vaig assistir fa més de trenta anys i on aquest era un dels temes centrals). Primer s'hauria d'aclarir què vol dir la paraula escriptor i la paraula *professional* referida a un escriptor. Hi ha molts tipus d'escriptors, gairebé hi ha tants tipus d'escriptors com escriptors i, en abstracte, es poden classificar o agrupar de moltes maneres diferents. Per exemple una manera seria classificar-los per la forma d'obtenir els seus ingressos. En qualsevol tipus de classificació les fronteres són difuses i permeables; un escriptor podria pertànyer al mateix temps a més d'una de les classes. La meua pregunta per a classificar-los seria: De què viuen? Aquesta pregunta pren tot el seu sentit si es pensa que hi ha premis Nobel de literatura que no poden viure de la literatura. Hi hauria una classe clarament diferenciada perquè és molt nombrosa i perquè respon plenament al concepte de professionalitat i que, per alguna raó elitista, a vegades no són considerats pròpiament *escriptors*; són els periodistes, els seus gèneres més propis són el reportatge, l'article de diari, la crònica, el periodisme d'investigació... sempre en contacte amb la realitat immediata i d'una gran diversitat, tant en les seves activitats com en la seva reputació i remuneració. A l'altre extrem hi podríem posar una altra classe molt diferent, també completament professionalitzada, encara que no tan directament relacionada amb l'escriptura necessària i que en molts casos tampoc no es consideren pròpiament *escriptors*; són els professors universitaris de literatura, amb una remuneració similar entre ells, una certa igualtat d'estatus professional, una gran endogàmia endèmica i un cert rigor necessari; el seu gènere més propi és els dels articles per a publicacions especialitzades, textos de crítica, investigació literària, història de la literatura... obligats, si més no, pel currículum. En aquesta darrera classe ampliada també hi podrien entrar, cada vegada més amb calçador, altres professors universitaris, sobretot els considerats de *lletres*. Encara que dominen el seu ofici, acostumen a tenir una qualitat literària molt inferior a la dels periodistes, que estan més en contacte amb la realitat i depenen del públic. Els periodistes escriuen bàsicament sobre la realitat immediata i els professors universitaris de literatura escriuen sobre l'escriptura dels altres, els primers fan servir una lupa i els segons un mirall de la realitat. És evident que tant els uns com els altres no són pròpiament escriptors de ficció i encara que poden escriure una novel·la, una obra de teatre o un poema, no és la seva feina remunerada estricta. Als professors de literatura els costa molt escriure literatura, perquè els obliga a baixar de la seva seguretat asèptica i els instal·la en la mateixa inseguretat dels altres mortals que escriuen. De tots els altres escriptors en podríem fer molts més grups i classificacions

diverses, però després d'aquests dos grups anteriors que són molt característics per la seva professionalització literària explícita, tots els altres escriptors potser els podríem subdividir en dues grans classes, els *rics* i els *pobres*, en una mena de curiosa simplificació. Els *rics* poden, si volen, dedicar una gran part del seu temps vital a escriure i els *pobres* no tant. És igual la procedència de la riquesa, una fortuna familiar, uns llibres que, independentment del seu valor literari, tenen èxit econòmic suficient per permetre abandonar una altra feina... Escrivint en català, amb un mercat lingüístic tan reduït, tot i comptant amb les traduccions, aquest darrer cas és gairebé impossible, per no dir completament impossible. Que no s'entengui malament el nivell de riquesa al qual em refereixo, és simplement aquell permet deixar de treballar en qualsevol circumstància, per exemple un jubilat actual, en aquest sentit, seria relativament *ric*; també és evident que per altres raons hi ha *pobres* molt pobres i *rics* no tan rics. Entre els *rics* també hi ha escriptors que volen treballar en una altra feina que els agrada i ho fan; entre els *pobres*, els quals han de treballar necessàriament, n'hi ha que tenen feines properes al llibre, a l'edició, a la crítica o a la divulgació literària i altres que tenen feines completament diferents, per exemple enginyer de camins, diplomàtic, taxista o professor de batxillerat, i alguns d'ells, com jo mateix, tampoc no deixarien aquestes feines per escriure encara que poguessin, sinó que s'ho fan venir bé per fer dues activitats que semblen molt diferenciades. I cada cas és un cas. Escriure no és com tocar el violí en una orquestra o jugar a tennis professionalment, que en la pràctica impliquen tot el temps disponible. Quan ningú ja no recordi molts milers de llibres escrits per autors completament professionalitzats i bastants premis Nobel, es seguirà llegint el breu llibre escrit per un aviador francès desaparegut al cel de Marsella, *El petit príncep*. L'estil, al segle XXI, és insignificant i cada vegada serà més insignificant. Tampoc és encertada la visió d'una mena de prostitució de l'artista que ha de treballar per viure. Cadascú viu com pot, tothom té els seus problemes per viure o bé tothom està prostituit. A més, per exemple, ser *poeta professional* és un oxímoron, com a mínim a partir del romanticisme. Convé recordar que la majoria dels escriptors catalans, per no dir tots, entre els quals hi ha hagut grans escriptors i poetes, o bé han viscut de la renda familiar (uns pocs) a vegades molt migrada, o han viscut d'un treball, literari o no, sempre a part de la seva obra literària valuosa. Algun podria tenir la dimensió de premi Nobel. I no eren *escriptors aficionats*. A més de sobreviure a les guerres i dictadures dels segles XIX i XX, han escrit meravellosament en una llengua petita, prohibida i atacada. Són les tres o quatre generacions anteriors a la meua que no podien ni pensar en la seva possible professionalització. Gràcies a ells podem escriure nosaltres. Des d'aquí els faig el meu petit homenatge.

02/05/2015

ELS POLÍTICS DE LA GENERACIÓ DEL 1968

L'any 1918, ben aviat, hi haurà alguns polítics de la generació del maig del 1968 que, a la Unió Europea, podran celebrar els cinquanta anys que hauran viscut només de dir ximpleries. *Sous les pavés la plage...* Era poesia. Confosa amb política. També admiraven figures que els semblaven ètiques com el sanguinari *Che* (completament abduïts per l'estètica d'un sol pòster), el criminal Mao i la criminal Guàrdia Roja. Tot passat per un *turmix* amb música dels Beatles i els Rollings. No importaven els milions de morts a Rússia des del 2017, uns 20-25 milions de la pròpia població civil, ni a Xina, uns 30-40 milions més de la pròpia població. (Ja després va ser Cambodja, *només* un milió i mig, el 20-25% de la població). Sempre pendents d'un pas en fals dels USA que els havien tret de les dues guerres mundials provocades a Europa i per Europa. Perquè no era el mateix protestar per la guerra del Vietnam a Califòrnia, des de dins, que fer-ho a França. No hi havia cap pensament per als 10.000 soldats nord-americans enterrats a Normandia, a no gaires kilòmetres de París, feia poc més de vint anys i que ara els permetien manifestar-se. La desproporció és tan gran que sembla impossible, però encara sembla més impossible que als diaris actuals es puguin llegir coses semblants i que la gent s'ho empassi. Molts d'ells es van entaforar en les llistes tancades de certs partits d'esquerra que els donaven un punt de distinció i d'utopia necessària. La majoria no haurien resistit mai una elecció uninominal. També van ser la gran nova generació de funcionaris d'Europa. Molts van fer servir la utopia, no per avançar en aquest sentit, sinó per fer veure que sempre miraven més enllà, evitant de mirar les coses que són a prop, útils i possibles. Però això és massa difícil, sembla poc revolucionari i és poc popular. Són l'esquerra que ara ha acabat de fracassar. Sóc de la seva generació, érem joves i jo també m'equivocava com ells i amb ells, però molts dels qui es varen dedicar després a la política, no varen rectificar mai, varen persistir fins al desastre actual de l'esquerra. Molt millor aquests, però, que els de l'altre extrem del zoològic.

17/05/2015

COMERÇ

Els predicadors fan sempre compravenda de felicitat, compren la seva a canvi de la teva.

25/05/2015

TOT ESCOLTANT

Molt més que allò que diuen els filòsofs m'interessa allò que diuen els científics, els tècnics i els poetes, però sobretot els poetes que no escriuen poesia.

21/06/2015

HUMANITATS

Fa anys que els estudis universitaris de filosofia, d'art i de literatura en abstracte, com a tals, se n'estan anant a fer punyetes. També sofreix la història i tots els estudis *humanístics* (faig servir aquest nom per entendre'ns) en general. Sobreviuen millor les seves restes més aplicades, els estudis de filologia transformats en escoles d'idiomes, els estudis d'art en especialitats orientades a la gestió del patrimoni, etc. Això ja fa bastants anys que va començar. El segle XX, amb l'accés progressiu de les classes mitjanes a les universitats, va ser central en la divulgació d'uns estudis que ara estan en franca regressió al davant dels progressos i de la rendibilitat dels estudis tècnics i científics. No hi ha marxa enrere, el món ha canviat i aviat no serà rendible estudiar el Cubisme per tal d'explicar-lo massivament i de forma endogàmica a la generació posterior que fa estudis superiors d'*humanitats*. Tot això s'ha de fer, de manera més general, a l'ensenyament mitjà. Ara bé, l'ensenyament mitjà es produeix en unes edats en les qual el desenvolupament de la reflexió sobre aspectes essencials de la vida és incipient i està marcat per l'adolescència, sense la capacitat necessària ni la lliure disposició intel·lectual de l'edat adulta. Sobretot els alumnes que han fet els estudis d'ensenyament mitjà *de ciències* queden llastats en la part *humanística* a no ser que, pel seu compte, vulguin emprendre després una aventura que possiblement les necessitats competitives en el seu treball futur no els permetrà. Si no volem tenir una societat de tècnics molt especialitzats i totalment incapaços de transcendir el pensament lògic, és imprescindible que ens tots els cicles de superiors dels ensenyaments tècnics i científics s'incloguin crèdits obligatoris de lliure tria, entre un ampli ventall d'assignatures *humanístiques* atractives, amb prestigi i en quantitat suficient. Hi ha noves tecnologies que poden permetre acostar directament l'alumne a les obres dels autors clàssics més importants, només amb unes senzilles introduccions teòriques. És evident que el mateix raonament es podria fer a la inversa amb assignatures del tipus *Física per a lingüistes* o *Estadística per a filòsofs* i també ho proposo aquí, però no hi insisteixo perquè la problemàtica, per raons de volum, és i serà cada vegada més a l'altre extrem. No és un problema de temps de dedicació, en aquestes etapes formatives hi ha d'haver temps per a tot, fins i tot temps per a no estudiar res més i dedicar-se a un projecte nou, únic i diferent. Fa molts anys, quan semblava que les facultats d'*humanitats* anaven relativament bé, al segle passat, jo pensava i deia això mateix. Ningú no em feia cas. Ara ho torno a pensar i tinc l'esperança que, degut al trasbals actual dels professors universitaris d'*humanitats* que veuen

que se'ls acaba la feina, n'hi hagi alguns que s'afegeixin a aquesta idea. Però penso que, amb tot i això, no em faran cas, segur.

28/06/2015

EL TAP DE LA PICA

Els éssers humans, acostumats a inventar-se i creure's solucions per a la seva existència en forma de religions i creences, amb el triomf del pensament racional han vist com aquestes van canviant o desapareixent amb lenta però demolidora progressió, bàsicament a partir de renaixement, passant posteriorment per la il·lustració, per Darwin i pel positivisme. És com si en uns pocs segles els haguessin retirat la droga dura que s'havien pres durant molts milers d'anys. Es genera automàticament la síndrome d'abstinència. Els grans manuals d'autoajuda col·lectiva s'han quedat obsolets i no se'n poden escriure de nous. Alguns encara utilitzen els antics manuals sense modificar com si no hagués passat res, uns altres els han modificat profundament i els han provat d'adaptar a les noves necessitats, uns altres només en fan servir algunes pràctiques aïllades i uns altres els han rebutjat completament per inútils. Quan, en aquestes condicions, s'enfronten a la vida i a la mort es troben en la situació mental d'una pica d'aigua a la qual se li ha tret el tap del fons. L'eclosió final d'aquesta situació del pensament, d'anar girant sobre si mateix fins a sortir pel desaigua, és dóna especialment en l'existencialisme angoixat del segle XX i les seves derivacions. És el pensament racional que gira sobre l'existència sense trobar cap *solució* mínimament satisfactòria perquè no hi pot haver *solució* racional. Només hi pot haver resposta, una resposta en forma d'afirmació relativament irracional, en forma de creença o d'acció per tal d'enfrontar-se a la realitat. Encara que aquesta creença només sigui la creença en els límits del pensament racional o que aquesta acció sigui la decisió de no actuar. Posar un tap a la pica per mantenir clara i neta la superfície de l'aigua del pensament.

06/07/2015

ELS INFINITS DE CANTOR

El gran matemàtic Georg Cantor va demostrar, cap a finals del segle XIX, que hi ha infinits més grans i infinits més petits, barallant-se amb els matemàtics de l'època. Amb l'embolic que ja teníem amb l'infinít, només ens faltava això. Es va tornar mig boig, pels seus dubtes metafísics i per la lluita amb altres matemàtics que no acceptaven les seves teories. Ell en va dir, en llenguatge matemàtic, infinits de més cardinalitat (més grans) i de menys cardinalitat (més petits). A algú li pot estranyar que un infinit més gran *sembli* que està contingut *a dins* d'un infinit que és més petit. Per exemple, Cantor va demostrar que l'infinít que hi ha entre el número real u: 1,0000.... fins al número real dos: 2,0000..., (mil·límetres, per exemple) amb infinits decimals, és un infinit *incomptable*, que no es pot comptar perquè és més gran que l'infinít dels números naturals: 1, 2, 3... etc. seguint fins a l'infinít matemàtic *de sempre*, l'infinít numèric al qual més habitualment ens referim, on sempre hi ha un número natural més gran que qualsevol. A vegades penso en la vida (o en el bé) com un infinit que està aparentment comprés a dins del gran infinit de la mort (o del mal). Però quin dels dos té una cardinalitat més gran?

15/07/2015

MÈTODES

Un dels mètodes habituals de solució de problemes de ciència i de la tècnica acostuma a ser el *brainstorming* o una alguna cosa semblant, un dels mètodes habituals de solució de problemes de les religions acostuma a ser el *brainwashing* o alguna cosa semblant.

02/08/2015

FE

Amb l'exemple de totes les persones senzilles que diàriament veig somriure i fer front de manera feliç a les més grans dificultats, no puc ser escèptic davant la vida, sinó que sento la necessitat d'afirmar-la des del fons del meu ésser. Aquesta és la meua fe. La fe en la part meravellosa de la vida. La fe dels altres.

08/09/2015

PENSAMENTS D'UN MATÍ DE DIUMENGE

Sembla que és veritat que, d'aquí a milers d'anys, tota la nostra civilització serà només una prima capa de fòssils damunt d'un altra prima capa anterior i a sota d'una altra prima capa posterior, a no ser, és clar, que abans la Terra es volatilitzi. I això darrer no és gens probable. També sembla que de l'ànima, que ja en parlava Sòcrates, ningú no en té evidències d'existència. Científicament no es pot demostrar ni falsar, però si estudies una mica d'antropologia t'adones que els éssers humans s'han inventat moltes coses per sobreviure. Per tant, probablement tot això de l'ànima és un invent com sembla que ho són tots els déus de la història. Ara i aquí, ja podria acabar aquest escrit on crec que hi ha uns pensaments que descriuen bastant bé aquestes coses. Però no és tan senzill. Si et dic que veure l'allau de refugiats que truquen a les portes tancades d'Europa em fa mal a l'ànima, m'entens molt bé. En canvi possiblement no m'entendries tant bé si et digués que em fa mal al cervell, a les neurones o a l'estómac, encara que siguin òrgans perfectament identificables. Si et digués que em fa mal al cor, potser m'entendries una mica millor, però no seria el cor físic, el cor dels metges, també seria un cor inventat. I els invents, un cop inventats, existeixen; tant l'ànima com els automòbils, tant els déus com els ordinadors, que abans no existien i que probablement algun dia deixaran d'existir tal com els coneixem ara. Tampoc no sabem ben bé què són els pensaments. Ho estudia la neurociència. Però sí que sabem que hi ha pensaments recurrents. Què et sembla més interessant, per exemple, per començar el diumenge que passaràs amb el teu fill petit? Pensar que el teu fill serà un fòssil entre els fòssils? O bé començar el dia pensant que té una ànima viva? Pots triar, hi ha moltes més possibilitats, aquest matí és infinit. És millor per a tu mateix que no pensis massa estona en coses desagradables. En lloc de pensar, simplement pots sentir l'alegria de jugar amb el teu fill. També et pots distreure amb el vol d'una papallona.

20/09/2015

EL DO

Fe en la vida. És un do. Un do meravellós, un do de joventut.

24/10/2015

EL MANAGEMENT

Al segle XXI, les empreses, tant les grans com les petites, tenen un paper fonamental en la societat, com mai a la història no havien tingut. Ni a l'antiguitat, ni a l'edat mitjana, ni a la primera revolució industrial, les activitats empresarials privades no havien tingut l'impacte que tenen a les nostres societats. Però des que va començar aquest gran impacte, des del *taylorisme* de finals del segle XIX fins gairebé ara mateix, fins fa poc més de un quart de segle, les hem volgut organitzar internament sense tenir gaire en compte les emocions dels empleats i guiant-nos per criteris estrictament racionals. En canvi, des de fa un quart de segle, tots els *gurus* diuen que l'adequada gestió dels emocions dels empleats és essencial, no solament per al bé dels mateixos empleats, que també, sinó per als bons resultats de les organitzacions. Ara, al *management*, triomfa la intel·ligència emocional, degut sobretot a l'èxit del treball de Daniel Goleman. Amb tot i això, no deixa de ser curiós que als països més desenvolupats, precisament en aquest darrer quart de segle, el final del XIX i el començament del XX, s'hagin distanciat considerablement els sous i s'hagin endurit relativament les relacions entre la majoria de directius de les empreses i els seus empleats. (També comença a triomfar el *mindfulness*, que és una adaptació i un altre nom d'unes senzilles pràctiques que els monjos *zen* practiquen des de fa milers d'anys.) El *management* no està tant lluny com sembla de la filosofia i va incorporant aspectes d'altres disciplines. Però hauria de fer servir la pròpia filosofia i totes les altres tècniques que incorpora, per posar-se al servei de tota la societat i no només al servei dels poderosos, ara globals, tal com ha fet sempre. Dit d'una altra manera, si no volem un món amb les bosses de pobresa actuals i amb unes distàncies cada vegada més grans entre rics i pobres, s'ha de canviar la mentalitat dels directius (què acabo de dir!), s'ha de canviar l'orientació ètica de la majoria de les escoles de negocis (què acabo de dir!), i s'ha de partir de la responsabilitat social per establir l'estratègia de totes les organitzacions tal com si fossin públiques (què acabo de dir!) que, de fet, quant a responsabilitat, ho són. Actualment el *management* és relativament fàcil, els directius apliquen les millors tècniques per ser superiors a la resta de mortals amb el propòsit d'enriquir-se.

31/10/2015

JOC

Si només depengués de tu, ara que ja has viscut, voldries tornar a provar de viure sense saber-ne les condicions d'entrada, acceptant tornar a ser un nen qualsevol, a l'atzar, en un lloc qualsevol del món? Sí o no?

06/11/2015

UNA RELIGIÓ PER A CADA COSA

L'hinduisme és l'òpera del món, el budisme és un mètode d'evasió, el confucianisme és un humanisme pràctic, el taoisme és un caminet entre dos marges, el judaisme és la salvació d'un poble, el cristianisme és una revolta individual i l'islam és una revolta política.

28/11/2015

L'ÀNIMA

Tot allò que té a veure amb l'ànima es revela espontàniament i qualsevol esforç racional no fa més que allunyar-ho.

Jalal al-Din Rumi (Poeta persa, segle XIII)

Oran, 17/12/2015

UNA SOLA MIRADA HO CANVIARIA TOT

Suposant que l'espècie humana no s'extingeixi abans, si fóssim capaços d'entreveure una mica com serà el futur de la humanitat a curt termini (i quan dic *curt* en temps cosmològic vull dir, per exemple, d'aquí a cinc o deu mil anys, i hauria de dir més aviat curtíssim), tant si aquest futur és més bo o més dolent, tant si ja ens hem extingit com si no, tant si és millor o pitjor per a nosaltres, sigui com sigui, tota la literatura i l'art canviarien de cop, una gran part de la literatura i l'art actuals restarien sense sentit. De fet, en un tant per cent molt elevat ja no en tenen de sentit, ja fa més mig segle que es fan passar per art i literatura sublims tant l'entreteniment com la manipulació intel·lectual. I el pensament, l'economia, la ciència i la tecnologia es posarien més al servei de la felicitat humana.

17/01/2016

L' ISLAM I EL SEU PROBLEMA QUE JA ÉS EL NOSTRE

Els musulmans tenen un problema de violència que és pròpiament seu, que ens afecta a nosaltres i que gairebé ningú no explica a fons perquè no sembla políticament correcte. Lluny de qualsevol islamofòbia, precisament des de l'altre extrem que suposa el respecte, la comprensió i l'entesa, no es pot deixar d'explicar una realitat que els afecta profundament a ells i que també ens afecta a nosaltres. I si no la provem d'explicar lúcidament, aleshores l'explicaran els islamòfobs radicals, amb unes altres intencions i d'una altra manera. No hi ha comparació possible de l'islam amb el cristianisme ni amb cap altra religió. No és que alguns musulmans estiguin en una situació ideològica i referencial de l'edat mitjana, que també podria ser, de musulmans n'hi ha molts i a molts països, però en general viuen en el món actual, en contacte amb les ideologies actuals, amb la tecnologia actual i, per tant, amb els referents del món actual. Tampoc no és cert que els gihadistes i els terroristes suïcides, en realitat, no siguin musulmans sinó simplement feixistes, que és una interpretació que molts musulmans aproven i que té tota la bona fe política d'evitar la islamofòbia. El que passa és una cosa molt diferent. L'islam és una religió difícilment destriable de l'acció social i política perquè la porta al seu ADN i, a més, té una branca extrema minoritària, rebutjada per la majoria de musulmans, que és molt violenta. Si el comparem amb el cristianisme, l'islam no té res a veure amb la declaració "Doneu al Cèsar el que és del Cèsar..." per després morir a la creu amb un petit grup de pescadors al voltant que amb la distància li dona un aire fins i tot bucòlic, sinó que Mahoma assalta amb el seu grup de bandolers les caravanes que van a la Meca, comença a tenir èxit popular a Medina amb les seves prèdiques i el repartiment del botí, recluta un exèrcit de deu mil homes i pren la Meca l'any 630. Quan Mahoma mor es crea un *califat* (successió) el qual, trenta anys després de seva mort, domina un enorme imperi que va des de les fronteres de l'actual Tunísia a les de l'actual Afganistan. Els quatre califes d'aquest primer període des de l'any 632, any de la mort de Mahoma, fins a l'any 661 són considerats els *califes ben guiats*, i d'aquests els tres darrers moren assassinats. L'islam és política militar i gran política des del seu mateix naixement. Des d'aleshores hi ha hagut un distanciament de la política en el seu vessant més místic, l'islam més culte i amable, que és la part relacionada amb la mística sufí, lluny de l'altre extrem, el salafisme més violent, però en una progressió sense solució de continuïtat. I els imams, d'un extrem a l'altre, de menys a més intensitat i entre molts altres ensenyaments de l'islam, van predicant bretolades per aplicar a la realitat immediata, a la realitat familiar, a la realitat social i a la realitat política inspirades en lectures literals de l'Alcorà. A part del gihadisme també hi ha violència en l'islam més moderat, violència menor però violència indiscutible, en aspectes concrets com en el menyspreu de les dones (que són, és clar, la meitat de la població) i en altres comportaments socials. Hi ha imams importants i molt venerats a la Meca que citen textualment l'Alcorà dient que els jueus són descendents "de micos i porcs" (*Alcorà 5:64*).

Actualment, als països musulmans, hi ha milers de madrasses i de mesquites amb imams que expliquen *la pròpia versió literal* de l'Alcorà, com a text revelat, als nens i als adults. Aquestes bretolades, que per sort molts musulmans no es creuen o es creuen a mitges, van des de la desconsideració i la segregació dels altres comportaments i creences, passant pel maltractament de les dones i acabant, en la branca més extrema, amb l'assassinat dels infidels (tots els que no som musulmans i els musulmans de les altres sectes), fins a la implantació de l'*umma* (la comunitat dels musulmans) i la *xaria* (la llei islàmica) a tot el planeta. Però es veu fàcilment que el problema més gran el tenen els països que són pròpiament islàmics; entre molts altres exemples, els xiïtes i els sunnites es maten entre ells per raons polítiques des de la lluita per la successió de Mahoma al mateix segle VII. El problema que ara tenim nosaltres és un problema que tenen els musulmans, no era nostre però ara ja és nostre, els podem ajudar per ajudar-nos també a nosaltres, però només ells el poden resoldre.

27/02/2016

EL GRUP DE POESIA ZYX

Tres poetes catalans molt originals formen el grup d'avantguarda ZYX, i s'apliquen un adjectiu inventat per ells mateixos, són els *tzulailapura* que significa *sempre més endavant que ningú*, en el seu argot. No signen amb el seu nom, sinó que signen X, Y o Z. El poeta X, fa poemes molt breus amb paraules que només contenen dues o tres lletres i sempre les mateixes en cada poema, per exemple *Za, azà/ azà, zaaaaa/ zzzzzz, aaaaaa/ za!*, és un poema seu. La seva poesia és relativament independent del significat dels mots i també utilitza grafemes que corresponen a simples sons diversos, labials, fricatius, guturals, etc. Explora el llenguatge sense significat convencional des del minimalisme. El poeta Y, és bàsicament un programador, es dedica a fer programes d'ordinador per construir poemes de mil versos aleatoris, cada poema té sempre mil versos i l'únic que el defineix és el programa para donar instruccions a la memòria artificial que ha estat necessari, cada programa podria continuar però quan arriba als mil versos es para automàticament i s'autodestruïx, de manera que no s'hi pot tornar. *La riba del cel està exaltada i plena de franquícies/ mentre les gallines intel·ligents de la ciutat miren l'eclipsi/...* per exemple, són dos versos d'un programa d'aquest poeta que explora els límits de la poesia cibernètica. Algun crític completament exagerat l'ha comparat amb Dante per l'extensió dels seus poemes, per la creació d'un nou llenguatge i d'una nova atmosfera, com un *lorido stil novo*. El poeta Z, no escriu res de nou sinó que fa recreacions poètiques efímeres. S'ha especialitzat en actuacions arreu del país on hi ha varies persones que pugen amb ell a la cistella d'un globus aerostàtic, s'alcen uns cent metres, es mantenen immòbils amb uns dogals que els ancoren a terra, i des d'allí, amb uns

potents altaveus, reciten poemes dels grans poetes catalans medievals a la gent que se'ls mira des de baix. La seva darrera actuació nocturna al damunt de les fonts de Montjuïc va ser un gran èxit de públic i de comunicació a través de les xarxes socials, de la televisió i de la premsa. Podria semblar que converteix el català medieval en un èxit de masses. Aquests tres poetes tenen una cosa en comú que suposa un gran avantatge, un cop han concebut cada una de les seves aproximacions poètiques no cal que les realitzin ells mateixos sinó que les poden subcontractar a qualsevol petita empresa per una mòdica quantitat de diners. Però aquests tres poetes són un de sol, aquest poeta es diu Joan Noves i mai no farà res de tot això, s'ha despertat després de tenir un malson, s'ha sorprès d'haver somiat totes aquestes animalades i s'ha posat a escriure un poema relativament tradicional que potser mai no llegirà ningú i que no pot escriure ningú més que ell. I tot d'una, ja despert del tot, també s'ha adonat que el grup ZYX és només una imitació, gairebé amb un segle de retard, de les grans avantguardes.

12/03/2016

COM SERÀ LA LITERATURA DEL FUTUR?

Recordant les insuperables reflexions d'Italo Calvino

No ho sap ningú però potser... la literatura del futur serà cada vegada més *intencional* perquè s'haurà reflexionat més i de manera menys dogmàtica sobre el fet d'escriure, el seu valor real per a la societat, la seva influència i el seu significat. També serà menys *literària*, és a dir, el seu valor no serà decidit tant pels departaments de literatura de les universitats, pels editors, per les revistes especialitzades i pels propis literats, sinó pel sufragi directe dels simples lectors. I és evident que també per la *marca*, com ja passa ara, pel nom o prestigi que s'haurà creat del propi autor. La influència de les xarxes socials, en aquest sentit, serà definitiva, i l'oferta serà infinitament més gran (ja ho comença a ser), amb menys selecció prèvia. És evident que hi haurà molta més diversitat i molt més *soroll*, molta més literatura de poca qualitat. Però ningú no sap si això influirà en la desorientació i pèrdua de valor per als lectors o serà a l'inrevés degut a la major quantitat d'intents, i aleshores possiblement s'apreciarà també una qualitat diferent i un valor diferent. El valor, si s'havia de perdre, ja s'ha perdut a les universitats degut a les necessitats de publicació crítica per seguir les carreres de professors universitaris en lloc de traslladar als alumnes el valor essencial de les obres literàries (descarto d'aquí els grans mestres, que també n'hi ha hagut) i, en general, també es perd sempre amb el pes de la gran industrialització que no sabem com evolucionarà. La poesia, en general, serà més *traduïble* (lluny de l'obsessió pel propi llenguatge que pràcticament ho impedeix), fugirà del pur experimentalisme perquè aprofitarà el que ja s'ha portat al límit al segle XX, i tindrà cada vegada més en compte, com tota la literatura, la realització humana

col·lectiva (la consciència global d'espècie) provant de guarir els drets humans lesionats. Però no és que la literatura hagi de tenir aquestes virtuts o defectes, no cal que els escriptors es proposin res de tot això, sinó que *els acabarà passant això*. Potser, és clar... Però el valor que tindrà la literatura del futur serà diferent al valor que té ara, aquest és el tema important, més que qualsevol altre.

19/03/2016

MANERES DE NO MORIR-SE

Entre altres, hi ha tres maneres més o menys convencionals d'escapolir-se de l'angoixa que provoca el pensament de la mort: 1. no desitjar res, ni la vida, no pensar ni viure, aturar el pensament i el desig amb plena consciència, que és la solució budista Zen, 2. pensar i viure en Déu, que tampoc no és ni pensar ni viure, que és la solució judeo-cristiana-islàmica, i 3. només pensar i viure de cara a fora, alienats a fora de nosaltres, que és la solució laica: diguem-ne, per similitud, *la meravellosa vida dels dofins*. Els budistes, el cristians i els dofins, es moren però no es moren, en el sentit que el seu mètode els allunya de l'angoixa de la mort. Però els humans en els tres casos (no els dofins) paguen un preu molt alt per això. La darrera de les tres respostes a la vida, correspon al *Dasein* (l'ésser-aquí) *en existència impròpia* criticat per Heidegger, l'ésser abocat al món exterior, l'ésser utilitari que decau en les coses, i és la més usual en les societats occidentals, relativament poc sofrents. També correspondria a la *no-mort* dels animals que *sembla que no la pensen*, només la senten al seu moment. En canvi, les dues primeres, són respostes irracionals al *Dasein en existència pròpia* proposat per Heidegger, l'ésser en plena consciència de la seva mateixa existència, i que en el seu plantejament racional en el cas de Heidegger, en no poder tenir aquestes respostes religioses, en no tenir cap solució en forma de tècnica o de creença, com la budista o la cristiana per exemple, es retroba forçosament amb l'angoixa vital. Per tant, Heidegger amb tota la seva filosofia centrada en l'ésser que es mor, ell mateix es pot morir a cada moment i sempre es mor totalment, d'aquí la seva obsessió per l'angoixa inevitable que després continuarà en Sartre. Totes les aproximacions a la solució d'aquest fet són sempre irracionals. Encara que no en comparteixi cap de manera absoluta, penso que els éssers una mica irracionals tenim un gran avantatge sobre els altres. També hi ha solucions menys convencionals per no morir-se del tot. Per exemple, recordar l'amor, potser el primer. En saps més?

10/04/2016

ESCRIPtors

Alguns varen tenir èxit. D'altres varen fracassar. Entre ells n'hi havia que eren grans, molt grans. N'hi havia d'altres que eren petits, molt petits i que no han crescut, són tan petits com eren però alguns han triomfat (de fet a la cuina de casa tots som petits). Henry Miller deia que, alguns d'aquests, a cada llibre que escriuen es fan un centímetre més petits, i els seus lectors que els llegeixen també. Molts altres, grans i petits, varen fracassar estrepitosament. En canvi, l'èxit d'alguns està molt bé. I sempre és un mèrit. Molts d'ells, tant els petits com els grans, simplement es volien guanyar la vida escrivint i es van guanyar la vida escrivint. Potser encara té més mèrit que tenir èxit. Es poden escriure llibres meravellosos que tenen molt èxit i llibres dolentíssims que fracassen. I a la inversa. Però hi ha escriptors que només volen saber què passa, què significa tot això. Comprendre. Només per això escriuen. I sempre fracassen. Encara que a vegades tinguin èxit, encara que sembli que triomfen. Encara que guanyin el Nobel. I el fracàs també sembla que no els importa.

07/05/2016

MERAVELLAR-SE

Tenir la sort, el do, l'amor, la intel·ligència, la bondat, l'energia necessària per meravellar-se de la realitat i de la vida. Meravellar-se. Aquest és un pensament recurrent que tinc, gairebé necessari per a la meua salut mental. Però vaig llegir casualment que, en un context molt diferent, aquest concepte l'utilitza Wittgenstein en l'única conferència que fa sobre metafísica per dir precisament que no es pot parlar de metafísica (en el sentit clàssic de la metafísica, és clar, perquè aleshores no hi havia, per exemple, el sentit que planteja actualment la teoria física de cordes o altres conceptes científics contemporanis). La idea de *meravellar-se del món*, a la qual afegeix la idea de *sentir-se completament segur*, són les seves dues úniques aproximacions a la metafísica en aquella famosa conferència. No va quedar totalment escrita, només en resten apunts. No n'havia parlat mai i no en va parlar mai més, seguint les seves pròpies conviccions. Tot i això, aquesta conferència va fer empenyar molt Bertrand Russell, perquè si dius que no se'n pot parlar, no facis una conferència per parlar-ne i dir que no se'n pot parlar. Però sembla que en absolut no volia ser exhaustiu, més aviat eren exemples d'aproximació per fugir de seguida de qualsevol interpretació metafísica, per no anar més enllà degut a la impossibilitat lògica. I ens diu que, en el seu pensament lògic, aquestes idees *desapareixen* tan bon punt han estat

formulades, perquè no són verificables ni falsables. De sentències com “el món és meravellós” o “em sento completament segur” ens diu que no se’n pot parlar amb més profunditat, perquè els raonaments següents *no es deixen dir*, i aquestes expressions només es poden *mostrar*. De fet, però, jo diria que aquestes expressions no pertanyen en absolut a l'àmbit de la metafísica sinó més aviat a l'àmbit de la mística. La idea concreta de *relació mística amb la realitat*, que ell sí que defensava.

16/05/2016

LES ESTRANYES PARAULES

Ànima és una paraula que no sé exactament què vol dir però estic completament segur que vol dir alguna cosa i que jo encara utilitzo molt sovint per explicar-me. *Déu* és una paraula que tampoc no sé què vol dir exactament i que jo utilitzo poc. En canvi sí que faig servir sovint el seu plural en minúscula, *déus*. Aquestes paraules corresponen a entitats que no es poden comprovar. Són conceptes que han estat inventats pels homes i que, sovint, han embolicat les coses en lloc d'aclarir-les. Si jo les pronuncio alguna vegada, sempre penso si els que m'escolten han entès alguna altra cosa que jo no volia dir. I quan les sento utilitzades per un altre sempre provo d'entendre què vol dir. S'han utilitzat molt sovint per atemorir, per dominar i per oprimir els més febles de la societat. També han servit per socialitzar, per unir i per fer la guerra contra els qui utilitzaven aquestes paraules amb un sentit diferent. Aquestes paraules existeixen en l'inconscient o en el conscient col·lectiu. En català per acomiadar-nos encara diem *a-Déu*. Si prescindim, però, de la seva component social i ens referim únicament al seu significat per a un ésser individual, ens desapareix de sobte la seva part més negativa i podem contemplar els grans místics de la història que utilitzaven paraules com aquestes o semblants a aquestes, com per exemple Sòcrates, Ramon Llull, San Juan de la Cruz i molts altres, i contemplar també l'extraordinària relació concreta que estableixen amb la *realitat* a través d'aquestes paraules, els seus pensaments, les seves emocions i els seus actes. Escric aquesta nota pensant en tots aquells que només volen admetre una explicació racional de la *realitat*, i recordant que un dels físics més importants del segle XX, Niels Bøhr, deia que la *realitat* era només una paraula que hauríem de provar d'entendre què vol dir.

27/05/2016

POPULISME POÈTIC

Jo també m'avorreixo amb la major part de la poesia catalana actual, em passa el mateix que a molta gent. Però la poesia sobreviurà a tres populismes, un és el del gir al *pop* intranscendent, que és el populisme banal, un altre el del simple prestigi literari (la poesia és molt més que això) creat des de les aules universitàries i les editorials, que és el populisme culte, i finalment el que suposa que la poesia sempre és inefable, per dolenta que arribi a ser, que és el populisme innocent. Aquests populismes no tenen en compte que la poesia, per sort o desgràcia, no és com la música *pop* que pot atraure milions i milions d'adolescents amb un soroll que proporciona rendiment econòmic als qui el fan, no és com la pintura, ja que amb la poesia no es pot cometre el frau intel·lectual que s'ha comès amb la pintura al segle XX perquè no és una icona (no es pot comprar per tornar a vendre), i tampoc no és com la religió, que la majoria de vegades dóna un sentit a la vida a canvi de fer-li perdre el seu valor intrínsec, el seu valor econòmicament incalculable. El fet de restar al marge de l'economia fa la poesia molt més dèbil i, al mateix temps, és la seva gran força.

25/06/2016

EL CAGADUBTES

Un amic meu m'explicava que a la seva joventut li costava molt de suportar els discursos dels capellans i els comunistes. Tot allò que deien li semblava interessant, gairebé li semblava que tenien raó en la majoria de coses que deien que anaven malament, a la societat i al món en general. I encara que els trobava una mica pesats, els aguantava sempre fins al final per una raó molt concreta. Ell aleshores estava en un mar de dubtes, en molts aspectes de la vida no tenia gens clar què havia de fer, i no era fins al final dels discursos que els capellans i els comunistes, com a conclusió, deien allò que s'havia de fer en la pràctica. Aleshores els dubtes se li esvaïen, perquè sempre s'adonava que havia de fer exactament el contrari.

05/07/2016

LA INFORMACIÓ

La quantitat d'informació que es produeix actualment en un sol dia i que passa per les xarxes de comunicació es molt superior a la informació produïda durant tota la història de la humanitat des dels seus orígens fins a l'any 2000. I va creixent cada minut. Fa només un segle que ningú no ho podia preveure. Som cecs de cara al nostre futur com ho és l'evolució. Sabem més o menys d'on venim però ningú no sap on anem, aquest és el fet central de l'evolució que la informació progressiva accelera exponencialment.

29/07/2016

LA BONDAT

Tot recordant Confuci

Allò que ens fa millors i col·lectivament més feliços està format per una gran quantitat de realitats, no totes les quals depenen de nosaltres sinó que provenen de la nostra mateixa evolució que ningú, absolutament ningú, no sap cap a on va; diguin el que diguin tots els predicadors que hi ha en aquest món, que hi ha hagut i que hi haurà. Entre les coses que depenen parcialment de nosaltres, al costat de la necessària realització personal i la feina diària, hi ha la influència de la ciència i la tecnologia que hem desenvolupat al llarg dels segles. També hi ha tota la influència de la historiografia, del pensament, de l'art i de la literatura. Tot això ens fa més humans en el sentit que ens fa comprendre millor la realitat que ens envolta i ens proporciona unes eines que ens alleugen el sofriment propi de la vida. La cirurgia, els ordinadors, la comprensió de l'univers, la música... Tot i més. Però sense la bondat que prové en gran part i a petita escala de l'amor dels pares als fills, sense la bondat que es transmet a escala més gran a través de les generacions, sense la bondat que és una necessitat natural per a la nostra felicitat, potser serem menys sofrents i més cultes però no serem millors col·lectivament, no serem feliços des del punt de vista de realització col·lectiva.

28/08/2016

LA FE

De fe en té tothom, en moltes coses, sense la fe els éssers humans no podríem sobreviure com a tals. A vegades penso que també tenen fe els altres animals, els vegetals i, fins i tot, diria que les pedres. Però quan diem que una persona té fe en alguna cosa, usualment ens referim a la consciència de la seva fe, a la consciència d'una emoció que és impossible d'expressar de manera racional. I aquesta emoció no és mentida. La fe en qualsevol cosa no consisteix en creure's una mentida, com algú va dir (em penso que era Mark Twain), sinó que consisteix en una suggestió feliç que quan es vol explicar racionalment sembla una mentida, un conte, una poesia. Tot l'art.

07/09/2016

EL PREMI PLANETA

Tothom s'adona que la literatura, a tot arreu, està una mica en hores baixes. En part per una gran quantitat de circumstàncies relacionades amb les noves tecnologies de comunicació que ara no tractaré aquí. Però hi ha una altra part que depèn de la societat, de les editorials, dels escriptors i també dels professors de literatura que s'estan quedant sense feina. ¿Algú es pot imaginar que jo em vaig aproximar a la literatura per alguna cosa que té qualsevol remota relació amb el premi Planeta? La gran repercussió mediàtica en el sentit industrial de la literatura que promou el premi Planeta és, per a mi, un dels problemes de fons de la pròpia literatura. La indústria literària, que és tan creativa o tan mediocre, avorrida, erràtica i fraudulenta com qualsevol altra indústria (per la meva feina he visitat moltes indústries diferents), és també part de la literatura i moltes vegades promou una literatura que a mi no m'interessarà mai. I sé que a molta gent que estima profundament la literatura tampoc. I a qui vulgui trobar en la literatura allò que en definitiva pot salvar la pròpia literatura, com és el goig de l'ànima i la comprensió de la vida, tampoc no li pot interessar mai una literatura industrial que porta a dins un avorriment còsmic, però que guanya premis literaris i que s'explica a les universitats. Sé que hi ha una defensa usual contra aquest argument que diu que la literatura (o la música, o el cinema...) és d'una gran complexitat, que hi ha de tot, que hi ha obres comercials esplèndides i obres que no són comercials i que tampoc no són valuoses, que tot és una mescla en la vida, que no es pot destriar, que hi ha coses millors i coses pitjors... i penso que això és cert, l'únic problema és que la invasió mediàtica de la indústria més dura, la indústria com a tal, tenir clients i fer diners amb qualsevol obra, és tan gran que ara ocupa pràcticament tot l'espai social disponible. I encara que aquí em refereixo a un premi concret, el Planeta, en un altre sentit, més en general, també hi ha l'eterna qüestió de l'eficàcia dels premis literaris de qualsevol tipus. No vull dir en absolut

que no hi hagi d'haver premis literaris, és una manera de prestigiar les obres, d'estimular els autors, de donar a conèixer les editorials, d'adreçar-se al públic, etc. Per tant, en sóc partidari sempre que es mantingui la difícil objectivitat (premiar la considerada millor obra) i s'eviti el conflicte d'interessos dels jurats i les editorials. Això no passa mai. Ja fa molts anys, de jove, que em vaig presentar al premi Carles Riba de poesia i vaig quedar finalista, em vaig presentar al Ciutat de Palma de poesia i també vaig quedar finalista, si no recordo malament eren els anys 1980 i 1981. Algú molt ben informat em va dir: podies quedar finalista o ben classificat però no podies guanyar mai, estàs físicament massa lluny dels jurats i de les editorials. Poc després vaig decidir que no em presentaria mai més a un premi literari, ho he incomplert una vegada, però no ho he fet, ni ho faré, mai més. Hi havia una altra raó simple: a poc a poc em vaig anar adonant que no reconeixia els jurats, a més vaig anar sabent que en molts casos mai no es llegeixen les obres. Però a Catalunya, i en català, hi ha una altra raó que encara és més de fons, que és més de casa nostra i que va començar a explotar de veritat amb la democràcia, amb els vicis de la nostra jove democràcia, amb el petit poder de les editorials i amb els nous funcionaris. Va ser quan la literatura catalana va començar a deixar de ser considerada *de resistència* i es va normalitzar la seva percepció; perquè abans, un premi en català sempre havia suposat, en general, un cert sacrifici de l'autor i de l'editorial, havia suposat donar molt més que rebre. De cop i volta es passava, amb la nova Generalitat de Catalunya, a una situació inèdita per als escriptors i les editorials, es passava gairebé de la clandestinitat a l'absència de perill, a un cert reconeixement general de la població i a la contemplació d'uns petits beneficis materials. Es passava a la subvenció. La societat catalana no ho va resistir. Tot es va omplir de premis. Suposo que sabeu, per exemple, que a Catalunya i en català, en algun cas ja s'havia cobrat el premi abans de concedir-lo, entre altres desperfectes molt més grans que ara no són del cas. Però tornant al premi Planeta, que només per ser un premi Planeta en la situació actual de la literatura ja no m'interessa i no llegiré mai, no sé si sabeu una història... És el premi Planeta de l'any 1994, el guanya Camilo José Cela amb *La Cruz de San Andrés*. I Carmen Formoso, una mestra gallega, escriptora de contes infantils que s'havia presentat al premi Planeta d'aquell mateix any amb l'obra titulada *Carmen, Carmiña, Carmela*, va comprar el llibre de Cela premiat a la seva llibreria habitual. No es va creure el que llegia. Era la seva novel·la transformada, canviada i disfressada, allà hi havia la seva novel·la que parlava de la seva vida, amb coses que només ella sabia. Hi ha un registre imprès que indica que ella va presentar la novel·la al premi Planeta el dia 2 de maig d'aquell any i l'obra de Cela, segons va dir l'editorial, es va presentar el 30 de juny que era el darrer dia del termini, encara que en aquest cas no hi ha cap registre que ho acrediti. L'informe pericial elaborat per Luis Izquierdo, catedràtic de Literatura Espanyola de la Universitat de Barcelona, va concloure que l'obra de Cela era "una transformació, almenys parcial, de l'obra original" de Formoso. Després de veure els informes ningú no pot dubtar de la *metodologia* de l'editorial, de l'escriptor i/o dels seus *negres*, que van utilitzar la *novíssima* tècnica narrativa d'anar llegint i canviant la novel·la original de manera fragmentada, i mesclant els capítols i els personatges sense seguir cap ordre, per

guanyar el mateix premi ja concedit al qual es presentava la novel·la original. Fa gràcia, eh? Com que pensava que el podrien descobrir, Cela també va introduir en la novel·la el tema de l'escriptor que fa un plagi, amb un personatge femení que també es diu Formoso, de qui l'escriptor rep metafòricament un bloc de marbre en brut i en fa una obra d'art, per així poder justificar-se intel·lectualment de l'apropiació. Un altre escriptor espanyol que no vull anomenar va dir que, en qualsevol cas, Carmen Formoso havia tingut molta sort perquè Cela havia millorat la seva novel·la. Pel que sé i pel títol, la mestra gallega Carmen Formoso va escriure *la novel·la de la seva vida*. Hi havia invertit anys. Cela ja era premi Nobel. Però tant ell com l'editorial en aquells moments necessitaven diners per determinades circumstàncies. No us vénen una mena de ganes infinites de fer sang? A mi sí. El fill de Carmen és advocat i va aconseguir que l'any 2006 el Constitucional reobris els cas que havia estat arxivat, després que José Manuel Lara Bosch i Camilo José de Cela y Trulock, ara ja difunts, declarassin com imputats. Era un cas claríssim. Es va tornar a arxivar i reobrir el cas més d'una vegada, amb algun fiscal que va fer pràcticament d'advocat defensor i va demanar al jutge l'arxivament. Però ja coneixem algunes de les relacions al nostre país entre el poder i la justícia, els retards provocats pels advocats de l'editorial i l'acció de la biologia que ho va solucionar. I si investigueu una mica i mireu les coincidències entre les dues novel·les en l'informe que el fill advocat de Carmen, Jesús Diaz, va enviar al jutge, és humanament impossible que no s'hagi utilitzat la novel·la de Formoso per crear la de Cela. És segur. El mateix Cela ho va reconèixer, en vida. Però no trobeu que és un cas escandalosament mediàtic i que els diaris no en parlen ni n'han parlat gairebé mai? També he conversat amb molts escriptors que no ho saben. I no us ve de gust d'escriure una novel·la per presentar-la al Planeta de l'any vinent? Ànims!

14/10/2016

OBAMA, TRUMP I LA DEMOCRÀCIA

La democràcia no és *el govern del poble*, sinó que és un sistema polític que cada quatre anys permet derrocar un mal govern sense violència, deia Karl Popper. La democràcia és el pitjor sistema polític exceptuant tots els altres, deia Winston Churchill. Però, a part de totes les definicions i aproximacions, a vegades la democràcia sembla un sistema absolutament desastrós, com per exemple ara, en les eleccions del EUA, on un home que ha manifestat una colla de propòsits indesitjables s'ha convertit en el president de la potència més poderosa del món i del qual dependran les vides (i en alguns casos les morts) de milions de persones. Una pregunta que sempre em faig quan passen aquestes coses és la següent: la democràcia, tal com està concebuda, no seria perfectible en la pràctica? És a dir, els grans enganys electorals que sabem per la història que han

convençut suficients electors per guanyar unes eleccions, no hi hauria una manera de descartar-los de les possibilitats electives? Sabem que depenen en part de la formació de la població i, per tant, en les societats avançades hi hauria d'haver una manera d'aïllar els nefastos populismes, crear una proposta política evolucionada de la democràcia que no permetés aquests excessos. Ara bé, les defectuoses democràcies actuals de la majoria de països també tenen, per bé i per mal, les seves pròpies regulacions internes. Per exemple, Obama no va ser tan bon president com pensava la majoria de gent que el va votar, possiblement perquè no va poder. Penso que Trump serà un mal president, però tampoc no serà tan mal president com s'imagina la majoria de gent que no l'ha votat, perquè tampoc no podrà. I ara sí que no voldria equivocar-me.

12/11/2016

L'ENSENYAMENT DE LA LITERATURA (aquí em refereixo al món universitari, dels professors d'ensenyament mitjà no en parlo, que ja tenen prou feina a mantenir els alumnes atents a les seves classes i n'hi ha molts que són magnífics mestres) .

En art i literatura, les obres considerades més importants es decideixen per múltiples factors, però els fonamentals podrien ser tres: les opinions de la crítica especialitzada (massa vegades relacionada amb interessos econòmics, sobretot en el cas de les arts plàstiques del segle XX), el màrqueting de les exposicions i de les editorials (en molts casos també subsidiari dels interessos econòmics) i l'acceptació popular (relativament innocent i profundament desconixedora dels efectes secundaris). I amb l'esclat de les xarxes de comunicació aquests factors van variant. Els catedràtics i els professors universitaris d'art i literatura participen bàsicament en la primera de les funcions, la crítica, i també en la divulgació a alt nivell i, per tant, en la creació de valor. Però en general no són el que en podríem dir investigadors bàsics, en el sentit de ser creadors d'art i literatura, sinó que el desenvolupament de la seva professió els porta a l'estudi de les obres i a la crítica i, per tant, són historiadors del que passa i del que ha passat, amb tota la crítica anterior, el màrqueting i l'acceptació popular inclosos. I l'orientació de les seves classes està relacionada, com és lògic, amb la resta de la seva feina acadèmica. Imaginem que tot això passés en la ciència. Per exemple, que a les classes de les facultats de física no s'expliquessin a fons les complexes i elegants equacions matemàtiques que governen la física contemporània sinó que s'expliqués més aviat la història de la física, que els catedràtics i professors de física no haguessin de ser obligatòriament investigadors fonamentals sinó que el seu desenvolupament acadèmic fos únicament l'estudi, la comprensió i la crítica de la ciència establerta i, finalment, que qualsevol interpretació de la física contemporània estigués fatalment influïda per l'estratègia de vendes d'una

indústria associada, per exemple la informàtica, i per la percepció popular que ens fa semblar que la Terra és plana. No es pot imaginar, veritat? Perquè es deixaria de transmetre l'essència de la física contemporània a les universitats. Però sabem que l'essència de l'art i la literatura són les profundes emocions que provoca i que en molts casos es deixen de transmetre, a canvi de transmetre coneixements històrics o utilitaris. Estarem d'acord que per transmetre les emocions amagades a l'art i la literatura no es necessiten només professors sinó més aviat grans mestres, que també n'hi ha, però sembla que tot el sistema està pensat perquè cada vegada els sigui més difícil d'aparèixer. És per això que a mi no m'interessa gaire el que diuen molts professors universitaris d'art i literatura, ni a mi ni a molta altra gent, ni en les seves aportacions professionals ni en les seves queixes laborals. Perquè en definitiva només haurien de provar de transmetre aquelles emocions des d'un coneixement superior a la majoria dels altres mortals, que per la seva professió han de tenir. En canvi, amb un relatiu oblit d'aquesta funció bàsica i amb una certa sobreactuació en altres aspectes, a vegades provocada per la necessitat gairebé funcional de publicacions periòdiques o per la mateixa orientació universitària, es queixen del seu descrèdit intel·lectual. La llàstima és que aquest descrèdit col·lectiu també afecta els qui són magnífics mestres. En el seu descàrrec s'hauria de dir que molts dels estudiants que els arriben a la universitat tenen una deficient preparació i que el seu interès està centrat bàsicament en l'obtenció d'un títol, que les emocions literàries o artístiques no es poden transmetre a qui no les vol tenir i són difícilment mesurables en els treballs, exàmens i controls. El tema central és que la universitat està organitzada cada vegada més progressivament, de manera absurda, només com una escola utilitària. Per això mateix, els professors de ciències no acostumen a tenir aquest tipus de problemes, dos i dos són sempre quatre, aquí i a la Xina Popular. Es pot comprovar amb un simple examen i el fet de saber-ho és necessari per pagar un cafè.

26/11/2016

ENMIG DE LA GUERRA

Amb la meua dona, quan tenim una d'aquelles lleugeres discussions habituals, al final sempre hi ha un punt de desacord. Ella em diu que semblo un nen d'infantil, de P3. I jo, encara que reconec la seva superioritat en aquesta classificació perquè és professora, ha estat mestra de primària i d'altres nivells, per tant els coneix tots bastant bé, estic completament segur que, com a mínim, sóc de P4.

02/12/2016

COMPARATIVA

L'islam, des del fabulós misticisme sufí fins al wahhabisme, el salafisme i el gihadisme més extrems, va des de la gran poesia fins a la barbàrie, en un increment de ximpleries sense solució de continuïtat. El cristianisme fa el mateix, per exemple, des del meravellós San Juan de la Cruz fins al creacionisme i l'integritisme, encara que actualment amb més moderació en les ximpleries intermèdies i en la barbàrie final.

10/12/2016

LA VIDA, LA MORT I LA FILOSOFIA

Per més que s'hagi repetit tantes vegades al llarg dels segles, per més doctors en filosofia que ho hagin escrit, per més intel·lectuals que ho repeteixin sempre, per més que ho prediquin capellans i frares... No és a partir de la mort que s'il·lumina la vida, no és a partir de la mort que es troba el sentit de la vida, no és a partir de la mort que s'il·luminen els dies de la vida, sinó que és a partir de la vida que s'il·lumina la mateixa vida, és a partir de les emocions de la vida que es troba el sentit de la vida i és també a partir dels breus dies de la vida que es pot il·luminar la mort.

28/12/2016

LA CONSTANT D'ESTRUCTURA FINA

Quan a començaments del segle XX es varen fer experiments escalfant diversos elements químics de manera que emetessin llum (tal com fa el filament de tungstè d'una bombeta quan s'escalfa amb el corrent elèctric o el gas argó dels fluorescents), en fer passar aquesta llum per un prisma transparent, es produïen unes línies espaiades de colors, com la llum del sol quan passa entre les gotes d'aigua que fan de prisma, una mena d'Arc de Sant Martí que no sempre es podia veure directament amb els nostres ulls però que hi havia aparells bastant simples (detectors de freqüència) que el podien representar gràficament. Cada element químic, com el tungstè o l'argó, l'hidrogen, el sodi, el ferro, etc. quan s'escalfa fins a emetre llum, té les seves *línies de colors més intensos* pròpies, separades entre sí a unes distàncies diferents, com si fos una empremta dactilar que l'identifica

absolutament; és el seu espectre d'emissió. Quan varen progressar els experiments, varen aparèixer unes línies encara més dèbils. Al voler calcular exactament les distàncies (energies) que hi havia entre aquestes línies (estructura fina), va sorgir el número 0.00729, que és el valor aproximat de la constant d'estructura fina, o bé, per ser més pràctics, el seu invers, 137, que és el mateix. És un valor que s'obté experimentalment i és adimensional, no té unitats físiques i de bon començament semblava només un número necessari per calcular les energies dels electrons en els àtoms, com el número π (3,1416...) és necessari per calcular la longitud de la circumferència.

Però es va comprovar, entre altres coses, que el valor numèric de la constant d'estructura fina corresponia a la velocitat de l'electró del primer nivell de l'àtom d'hidrogen (en el model atòmic matemàtic de Böhr) en relació a la velocitat de la llum, que és 137 vegades més gran. I per tant, entre moltes altres propietats, semblava posar un límit al número d'elements químics possibles. Perquè? Doncs sembla que només hi podria haver com a màxim 137 elements químics perquè la velocitat dels electrons del primer nivell, en aquell model, es multiplica aproximadament pel número atòmic dels elements (el seu número d'ordre), i a partir de l'element 137 aquesta velocitat ja seria superior a la de la llum (aquest és un càlcul simple i hi ha altres càlculs relativistes que permeten alguns elements més). S'ha de tenir en compte, però, que només s'han trobat 94 elements a la naturalesa i, d'aquests, els tres de número més alt són molt radioactius, l'Urani, 92, el Neptuni, 93 i el Plutoni, 94 (els dos darrers molt escassos i s'obtenen per síntesi). També s'han pogut sintetitzar 26 elements més pesats, que no s'han trobat a la naturalesa, fins arribar l'Oganessó, de número atòmic 118, encara que aquests elements són extraordinàriament inestables i es desintegren ràpidament.

Aquest valor, 137, apareix a moltes equacions de la física i ha fascinat tots els físics sense excepció a partir de la seva introducció per Arnold Sommerfeld, l'any 1916. És un valor que faria dir més tard a Richard Feynman, un dels físics més carismàtics del segle XX, que "si aquest número el va escriure la mà de Déu, no sabem com va moure el seu llapis". Perquè no sabem exactament la realitat física que hi ha al darrere. I aconsellava els seus col·legues de gravar-lo a la paret del seu estudi per recordar sempre tot allò que no sabien. Els físics són conscients que és una d'aquelles constants de la física ajustades (*fine-tuned*) per a la vida que, si tingués un valor una mica diferent, per exemple, si fos 143 en lloc de 137, la vida al nostre univers no existiria i nosaltres, és clar, no seríem aquí per poder calcular el número 143 o per explicar que la vida no existia. El motiu és que no es podrien haver sintetitzat prèviament a les estrelles, a partir de l'hidrogen, els altres elements habituals al nostre univers, el carboni i l'oxigen que són els elements essencials de la vida.

Però la constant d'estructura fina continua apareixent a tot arreu. I nosaltres som aquí per poder calcular-la experimentalment. Per exemple, fa pocs anys que s'està industrialitzant un material que serà decisiu per a l'enginyeria. És el grafè. Làmines de carboni del gruix d'un àtom. Entre altres propietats, és molt més lleuger que l'alumini i molt més resistent que l'acer. Sempre s'explica, com a

exemple eficaç que algú es devia inventar, que una sola làmina d'un metre quadrat d'aquest material que pesaria molt menys que un pèl del bigoti d'un gat, si fos tensada pels angles com una hamaca, podria sostenir tot el pes del gat. Doncs bé, la constant d'estructura fina torna a aparèixer. El valor (0.00729) de la constant d'estructura fina, la constant que molts físics consideren la fonamental de l'univers, és pot obtenir experimentalment de manera molt senzilla, podríem dir que *a casa*, només amb un simple detector de lluminositat com els que s'utilitzen en fotografia, observant el tant per cent de llum que es perd quan s'interposen làmines de grafè d'alta puresa entre la llum solar i el detector. La pèrdua de lluminositat és proporcional a la constant. Només cal trobar la pèrdua de lluminositat experimental que es comprova que és del 2.29% (0.0229) per cada làmina interposada i dividir-la pel número *pi* (3.14), per obtenir el valor de la constant.

El número 137, també participa d'una anècdota necrològica molt divulgada. El físic Wolfgang Pauli, introductor a la física quàntica del principi que porta el seu nom, va estar obsessionat durant tota la seva vida amb la constant d'estructura fina i sembla que va arribar a dir que el primer que preguntaria a Déu o al Diable en morir-se seria el significat del número 137. Va fer amistat amb el psicòleg Carl Jung, de qui primer havia estat pacient, el qual estava interessat en la càbala jueva. Hi ha una coincidència extraordinària entre la constant d'estructura fina i la càbala. Entre tots els números de la càbala, precisament el 137 és el número associat a les quatre lletres de la mateixa paraula *càbala* en hebreu, 100+2+30+5. I quan Jung va anar a veure el seu amic a l'hospital de Zurich on Pauli moriria l'any 1958, es va adonar que era a l'habitació 137.

Per si algú ja està a punt de convertir-se a qualsevol religió, abans li he de dir que el número 137, amb el qual es calcula la constant d'estructura fina, no és exacte, el valor experimental més aproximat que actualment es coneix és el 137.03599913931. A més, sembla que pot variar lleugerament a través de les grans distàncies espai-temporals de l'univers.

10/02/2017

LA TRANSFORMACIÓ DELS DÉUS

Sentir-se part d'una realitat més important i més duradora que un mateix és un pensament/sentiment aconsellable per a la felicitat humana. Es tractaria d'evitar la separació, l'aïllament i la solitud de l'ésser que sembla provocada per la capacitat de pensament abstracte, precisament la capacitat de separar clarament realitats diferents. Els altres animals sembla (sembla, és clar) que la sensació de separació no l'experimenten d'una manera tan intensa com l'experimentem els humans. Aquesta intuïció humana, aquest intent de recuperar la unitat perduda, sempre acostuma a tenir uns atributs per tal de ser atractiva, atributs

intel·lectuals, morals i estètics, que al final sempre són atributs de veritat, bondat i bellesa. Possiblement la mateixa intuïció també és present en la procreació conscient, l'activitat més necessària per a la conservació de l'espècie. Aquesta seguretat de formar part d'una realitat que va més enllà del propi ésser, aquest sentiment d'unitat i de relació benefactora amb la naturalesa, segurament que és semblant al que experimenten la majoria de les dones quan han tingut un fill. Parlo des de l'explicació que moltes vegades he sentit de les dones sobre la seva experiència maternal, des de la biologia i des de l'antropologia, no des d'una religió ni, és clar, des de la impossible experiència pròpia. Però gairebé totes les religions, per exemple l'Islam, el Comunisme o el Sumo, per dir-ne tres, tenen precisament aquest fet en comú, aquesta realitat atractiva que ultrapassa el propi individu, el propi ésser. Que la majoria de religions derivin en sectes destructives no lliga amb aquesta necessitat antropològica, més aviat seria al contrari, aquesta necessitat antropològica impulsa les religions i per aquest fet, per la seva força interna, poden derivar fàcilment cap a la destrucció de l'ésser individual i dels altres éssers que els surten al pas. Els déus, precisament per haver estat inventats existeixen. Existeixen en l'inconscient col·lectiu dels individus que admeten la seva existència. Si fem un paral·lelisme una mica groller entre inconscient col·lectiu i realitat física podríem dir que és un procés semblant al que fa que els automòbils, per exemple, que no existien al segle XV, existeixin ara en la realitat. No existien i existeixen, precisament perquè han estat inventats. Els déus també. I potser desapareixeran. Quan? Doncs bé, potser quan els homes desapareguin. O potser abans. O potser s'aniran transformant en altres realitats, canviaran de disseny i de finalitat fins que ja gairebé no es reconeixeran com els primers automòbils o els primers déus. Amb la millora de les condicions de vida i l'aparició de les societats laiques, que són dos elements inseparables, les religions i els déus primers s'han anat transformant en altres creences més lleugeres i gairebé no els reconeixem com a tals. S'han dispersat com un perfum. Sembla que ja no existeixen, només existeix el perfum de la seva necessitat dispersa. En el dia a dia, entre els ordinadors, entre els projectes, entre la misèria. A les gotes d'aigua de la pluja, a les herbes que mou el vent, a la respiració dels homes. La necessitat dels déus, la necessitat de sentir-se una part del tot.

19/02/2017

ELS INTEL·LECTUALS I LES GRANOTES

Al segle XX, a banda dels científics que s'han basat en l'experimentació, molts dels anomenats *intel·lectuals* han dit tantes ximpleries amb aparença lògica de veritat incontestable que, per comprendre la vida i la realitat que ens volta, a vegades sembla que és molt millor escoltar allò que diuen les granotes.

25/02/2017

L'ACTOR

En algun sentit sóc, més o menys, el contrari d'un actor. Un actor és qui d'una realitat totalment fictícia en fa semblar una vida una mica real. Jo, en canvi, de la vida que és totalment real en faig semblar una realitat una mica fictícia perquè em sigui més suportable.

09/03/2017

LA COSA

¿Perquè no pensar en la possibilitat que, en els propers mil·lennis, la humanitat pot evolucionar cap a una altra cosa que ja no sigui animal sinó una altra cosa que no sabem? Sense cap garantia que això sigui així perquè ens podríem simplement extingir i prou, com els dinosaures. En els instants inicials del nostre univers només existia energia, després les primeres partícules de matèria, després els àtoms, després les primeres molècules inorgàniques dels minerals, després les molècules orgàniques de la vida, després els vegetals i els animals fins a la consciència i la capacitat d'abstracció, nosaltres. En cada un d'aquests passos descrits, el salt conceptual és enorme. Cada un d'aquests passos ha necessitat unes condicions específiques per tal de produir-se. Hi ha investigadors que diuen que hi tornarà haver varies espècies humanes, varies espècies del gènere *Homo*, tal com hi havia fa milers d'anys. ¿Però no hi pot haver un altre salt enorme com algun dels anteriors? ¿Per què els passos evolutius de l'home han d'acabar forçosament en un altre animal, en una altra espècie, fins i tot en un altre gènere i no en una altra cosa? ¿A aquesta altra cosa ara innombrable, per dir-li uns noms semblants a alguns que ja fem servir, en lloc d'un *animal*, potser li podríem dir un *maquinal* o un *espiritual*?

17/03/2017

CIÈNCIES I LLETRES

La ciència contemporània i la filosofia del nostre temps, la poesia, l'art i la música, d'alguna manera sembla que haurien de ser una sola cosa. Les diverses

manifestacions del mateix cos, del mateix ésser que somia, que pensa i que fa, que interactua amb el seu món. De fet sembla que havien viscut com a germanes fins als filòsofs presocràtics i sobretot en ells, però després es varen separar molt les unes de les altres. Més aviat s'hauria de dir que les ciències experimentals gairebé es varen ignorar durant molts segles. El divorci va començar aproximadament des de Sòcrates, amb la idea que l'experimentació amb la realitat era una cosa manual, inferior a l'intel·lecte, i aquella unitat trencada no s'ha recuperat mai completament. Encara hi ha la gran divisió entre *Ciències i Lletres* (faig servir aquests noms per englobar-ho tot), que jo he viscut en la meua educació a la segona meitat del segle XX. I no parlo de la distància deguda a la gran especialització moderna que es també es dóna entre un economista i un metge o bé entre un músic i un novel·lista, sinó d'una altra cosa, em refereixo a un distanciament més profund i visceral. Relacionat amb tot això, sempre m'ha fascinat la gran quantitat de científics i tècnics del segle XX que es volien apropar a l'art, a la literatura i a la música, des de l'afirmació prèvia del seu desconeixement, comparada en canvi amb la posició d'una certa distància i diria que prepotència d'alguns artistes i homes de lletres del segle XX, respecte la ciència i sobretot la tècnica. Com si fossin activitats que en realitat no anaven amb ells, perquè ells eren creadors i els altres només tècnics, però de les quals s'aprofitaven com tothom, és clar, en la seva vida diària. I en alguns casos en depenia l'art contemporani, com la fotografia. És cert que ha existit algun gran científic totalment refractari a la poesia, com per exemple el físic anglès Paul Dirac, i també que hi ha hagut alguns homes de lletres com per exemple el poeta francès Paul Valéry, que han estudiat i que han tingut en gran estima la ciència, en aquest cas la matemàtica. Però la resposta al fet que l'energia cinètica d'un cos és igual a la meitat de la seva massa per la velocitat al quadrat, per part d'alguns artistes, més que un "no ho entenc" ha estat un "no em vinguis amb punyetes que això és només una cosa tècnica". Encara que d'aquest fet en depengui el moviment dels planetes. Ara bé, els artistes solucionen aquesta distòpia aplicant la paraula *cultura* només a la seva activitat. La tele-porqueria, el cinema banal de pur entreteniment, moltes obres plàstiques totalment comercialitzades, els best-sellers també comercials i avorridíssims de la literatura, etc. són més del 99% d'aquesta *cultura*. Només un tant per cent molt petit mereixeria realment aquest nom. Aquests *artistes* es guanyen la vida amb la *cultura*, i amb aquesta apropiació del mot, la *cultura* és seva i, a més, moltes vegades subvencionada. És a dir la pseudocultura industrial és seva i subvencionada. No parla ningú de cultura quan es tracta de la medicina o, per exemple, de la indústria química que no necessita subvenció si no és en la investigació pura. Quan es parla de la química en relació amb la cultura és per fer demagògia de la contaminació ambiental. Aquesta actitud moltes vegades no és més que una defensa de les pròpies lleties. Altres vegades és la disfressa d'una incapacitat manifesta per comprendre l'aproximació científica i tècnica a la realitat. Molts escriptors, pintors i músics, possiblement els més intel·ligents, simplement reconeixen aquesta dificultat que, de fet, és molt natural i no té més importància. També és dóna en sentit contrari. La vida és infinita, la ciència el seu secret i l'art la seva meravella amagada. I sabem que les capacitats humanes són

limitades. Però sempre hi ha alguns, diguem-ne *genis d'allò que en diuen la cultura*, que reaccionen de manera inversa a la usual humilitat de molts tècnics i científics cap a allò que no poden o no volen comprendre. Em podeu dir que només és una sensació meva, però l'he experimentada moltes vegades a la meua vida en aquest sentit i gairebé mai a la inversa. Possiblement, a aquests darrers, la seva mateixa professió, amb la seva pròpia dinàmica i rigor intern, amb la constatació diària de la pròpia ignorància, amb la dificultat que representa qualsevol nou descobriment, amb l'absoluta necessitat de treballar en equip, els porta més aviat cap a la humilitat i la tolerància sobre allò que no entenen. Saben per experiència que la creació només pot sorgir a partir de la col·laboració amb els altres. En canvi, molts artistes confonen la creació amb el seu ego. En aquest combat innecessari i estèril, si ens ho mirem com un combat, la derrota intel·lectual de les *Lletres* (que no siguin simplement de divulgació) ja és gairebé completa en front de les *Ciències* i encara ho serà molt més al llarg del segle XXI. A més, a part d'aquesta desgraciada i innecessària separació, en aquest moment històric portem un retard científic i tecnològic per abandonament de les ciències, de gairebé dos mil·lennis que encara farien més visibles aquestes diferències. Són els que van més o menys d'Aristarc (310 aC-230 aC) que és el primer que proposa la teoria heliocèntrica, fins a Copèrnic (1473-1543) que la certifica. Un buit enorme, amb els matemàtics i científics àrabs i altres excepcions pel mig, és clar.

25/03/2017

LA PREGUNTA D'UN NEN

Quan parreu de la bondat, la veritat, la bellesa, la justícia, la llibertat... parreu de déus, oi? O potser deesses?

29/03/2017

AH! LES MATEMÀTIQUES...

Una pregunta sempiterna sobre les matemàtiques és la següent: ¿les matemàtiques existeixen en la realitat física d'alguna manera que és independent de nosaltres o les hem inventat nosaltres per tractar de comprendre la realitat que ens envolta? Per tant ¿les descobrim, les inventem, o fem alhora les dues coses? Aquesta pregunta es pot formular d'una altra manera més concreta i en el mateix sentit: ¿el número " π " (3.1416...), que és la relació entre la longitud de la circumferència i el seu diàmetre, existiria sense nosaltres? I encara d'una manera més general, ara sense números: ¿la relació entre la longitud de la circumferència

i el seu diàmetre és independent de nosaltres? A primera vista semblaria que la resposta a la darrera pregunta és que sí, però el problema no és tan simple. A la realitat física no hi ha cap circumferència perfecta i per tant, sense la nostra abstracció, la pregunta anterior no és que no es pugui respondre sinó que sembla que no es podria ni fer. Encara més: ¿uns altres éssers intel·ligents vius no antropomòrfics (no tindrien perquè ser *animals*, com nosaltres), amb una intel·ligència diferent de la nostra, necessitarien circumferències per explicar la seva realitat? ¿No podrien tenir, per exemple, uns altres sentits diferents dels nostres (no em refereixo a la vista ni a l'oïda dels animals, sinó a uns sentits d'uns éssers vius diferents com els vegetals ho són dels animals), uns sentits desenvolupats que els farien veure o sentir la realitat d'una manera diferent a la nostra i que, per tant, els faria veure o sentir la seva *geometria* (si en tinguessin) d'una manera diferent a la nostra? I així, una circumferència nostra ¿no seria per a ells, per exemple, una entitat que no coneixerien per innecessària o una entitat que no seria convertible a les seves matemàtiques perquè ja es partiria d'una realitat percebuda completament diferent, no equiparable?

Tot això encara pensant que ells, per comprendre la realitat, també necessitessin unes *matemàtiques*. Perquè podria ser que no, podria passar qualsevol altra cosa... podria ser, per posar un exemple, que ells entenguessin directament per *subitació* (comprensió immediata) tot el món numèric que nosaltres hem de provar de comprendre amb les matemàtiques. Que per a ells les matemàtiques fossin inexistents per innecessàries. I aquest argument és irrefutable. Per exemple nosaltres (i altres animals, com s'ha comprovat experimentalment) distingim perfectament l'*u* dels *molts* sense necessitat de saber comptar, per *subitació*, només amb l'observació de la imatge. Si poguéssim fer aquesta distinció sempre i amb qualsevol quantitat, potser no hauríem après mai a comptar i els nombres potser no existirien perquè no haurien estat necessaris. Però sembla que a partir del número quatre ja comencem a tenir problemes per *subitar* a l'hora de distingir quantitats i sabem que altres animals també els tenen. I potser vàrem haver d'aprendre a comptar per comprendre unes determinades realitats de número superior a quatre que hi havia al nostre voltant. O per fer negocis.

Ningú no té la resposta segura a tot això, ningú. L'únic que sembla que podem dir amb una certa seguretat és que les matemàtiques són una manera que hem trobat els éssers humans per comprendre una part de la realitat i poder-hi interaccionar relativament amb èxit. I la relació entre la circumferència i el seu diàmetre és sempre el número " π " en la nostra realitat abstracta convencional, és a dir, que si existissin circumferències ideals tal com les imaginem tots nosaltres, aleshores sí, la relació entre la seva longitud i els seu diàmetre seria sempre aquesta. I saber això ens és útil. També sembla que nosaltres només coneixem algunes de totes les matemàtiques possibles, només les que la tradició científica ha anat desenvolupant. Perquè si s'hagués seguit un camí diferent en l'evolució matemàtica, en les matemàtiques desenvolupades, encara que formessin part del mateix cos únic, potser serien molt diferents. De manera que hi ha crítics amb alguna de les teories que formen part del corrent central de la física contemporània, com per exemple la teoria de cordes, que argumenten que la

ciència descriu l'univers d'una manera determinada perquè només fa servir les matemàtiques que hem desenvolupat. I que amb unes altres matemàtiques, que no coneixem perquè no les hem desenvolupat al llarg de la història, entendríem l'univers d'una altra manera i podríem interaccionar amb la realitat física d'una altra manera. Per tant, comptant que a l'hora de comprendre la realitat física de manera relativament completa a través de les matemàtiques ja estàvem bastant perduts, si això és cert, en aquest sentit encara estem més perduts.

A mi, però, un dels aspectes que m'agrada més de les matemàtiques és la bellesa lògica d'algunes de les seves fórmules, bellesa que acostuma a estar relacionada amb la seva simplicitat, el seu abast matemàtic i la seva simetria. Per exemple, contemplar la fórmula desenvolupada per Leonhard Euler al segle XVIII, la *identitat d'Euler*, la fórmula potser més bella de les matemàtiques segons una enquesta realitzada entre matemàtics. Per demostrar la seva fórmula, Euler va utilitzar només unes matemàtiques que s'estudien a l'escola secundària. Provo de dir la fórmula amb paraules: és el número "e" del càlcul (2.7182...), elevat a la potència del número " π " (3.1416...), també elevat al número "i" (dels nombres imaginaris de l'àlgebra), i si a tot això li sumem una unitat dona un resultat igual a zero. Però aquest darrer paràgraf que he escrit és bastant lleig i les matemàtiques són una simplificació també estètica del llenguatge habitual.

És més fàcil escriure la fórmula:

$$e^{i\pi} + 1 = 0$$

Ara sí, magnífica, simple i única. Però a veure, a veure... com pot ser? El nombre "e", que també va ser definit per Euler, és el més significatiu del càlcul, el nombre " π " és el més significatiu de la geometria, el nombre "i" és el més significatiu de l'àlgebra, i els nombres zero i u són a les bases de l'aritmètica, ja que són els dos elements neutres de les operacions de suma i multiplicació que també apareixen a la fórmula juntament amb l'operació de potència. Aquesta primera aproximació ens dona la visió d'una fórmula compacta que conté alguns dels elements més fonamentals de les matemàtiques. D'altra banda, però, el número "e" és un nombre transcendent del qual ja s'han calculat gairebé un bilió i mig de decimals i que apareix necessàriament en el càlcul d'alguns processos que influeixen sobre si mateixos com, per exemple, l'interès compost dels diners al banc o la velocitat amb la qual es buida per gravetat un dipòsit d'aigua; el número " π " de la circumferència, també és un nombre transcendent del qual ja s'han calculat uns deu bilions de decimals; el número "i" és el nombre imaginari que sorgeix de les equacions algebraïques que tenen com a solució la rel quadrada de menys u, valor que no existeix en els nombres reals... per tant aquests tres números són d'una certa complexitat.

I la pregunta raonable és la següent: ¿com pot ser que fent operacions de multiplicació i potència d'aquests números, dos d'ells sense poder conèixer tots els seus decimals, i un altre d'imaginari que no pertany ni al conjunt dels nombres reals, el resultat sigui exactament un nombre enter? I, a més, que sigui la unitat? Sembla una coincidència impossible. Matemàticament és absolutament cert però

és una simplificació tan gran que sembla que viola el nostre sentit comú. I aquest és un dels aspectes de la seva inexplicable bellesa.

Jo no crec en divinitats que no siguin inventades pels homes i les dones, ni que siguin divinitats matemàtiques. És a dir, no crec en circumferències que existeixen en un món sense nosaltres. Però crec en la força de l'esperit dels éssers humans que han estat capaços de crear-les i de fer-les existir, de fer-les existir en la realitat, en alguna realitat. Aleshores puc pensar que si les matemàtiques les hem inventat nosaltres seguint unes regles i unes tautologies determinades, al final resulta que tot quadra i que estranyament ens surten els comptes tal com potser era d'esperar, sense ni tan sols haver-ho previst nosaltres mateixos.

02/04/2017

EL SENTIT

Elaborar la vida, elaborar el dol de viure.

07/04/2017

OPTIMISME VITAL?

Som al segle M (segle mil), d'aquí a uns cent mil anys. La humanitat encara no s'ha extingit perquè, entre altres coses, era la primera espècie que sabia que es podia extingir i, fins ara, ho ha pogut evitar. Però ha evolucionat en poc temps i de manera exponencial cap a altres espècies, primer cap a la *postanitat* i aquesta després cap a l'*esperinat*, cap als *postans* i els *esperins*, espècies que també conviuen amb els humans i altres animals. Aquestes espècies més evolucionades han superat el dolor i la mort. Són gairebé immortals i no tenen cap tipus de dolor ni físic ni espiritual si no els desitgen, encara que a vegades prefereixen sofrir-los lleugerament per plaer o per raons creatives. La pròpia humanitat, molt abans, ja havia iniciat el seu Gran Període Indolor amb hiperestèsia voluntària.

03/05/2017

OFC

Si la part del cervell denominada còrtex òrbito-frontal que està situada just al darrere dels ulls i que té una gran activitat en l'avaluació de la bellesa, resulta que també té una gran activitat en les drogoaddiccions i que al mateix temps els neuròlegs consideren que és la nostra central de presa de decisions, com voleu que el món vagi bé?

10/05/2017

SOBRE L'ANGOIXA DIVINA DEL SEGLE XX

Se'm fa molt difícil destriar l'angoixa filosòfica del segle XX, que potser podria estar representada per Heidegger i Sartre com a icones vivents d'aquesta tendència, de l'angoixa d'una societat il·lustrada que ja definitivament ha liquidat, amb bon criteri, les antigues religions del seu cartipàs. És com si una droga que la humanitat ha estat prenent des dels seus mateixos inicis fa centenars de milers d'anys, se li retirés de cop en un parell de segles.

L'escriptor i poeta francès del segle XIX, Gérard de Nerval, es va defensar dels qui el consideraven escèptic o impietós dient que ell tenia, com a mínim, disset religions. El cineasta americà Woody Allen va dir fa pocs anys, en un acudit dels seus, que entre Déu i l'aire condicionat, si havia de triar, preferia l'aire condicionat.

Els déus, tots els déus, existeixen o han existit realment. Són una convenció humana i, precisament per això, existeixen en l'inconscient i en el conscient col·lectiu. Us podeu adreçar a qualsevol d'ells i demanar-li coses. A vegades sembla que les concedeixen. Si em permeteu una altra petita broma, seguint Allen, penso que els déus varen ser fabricats més o menys com els automòbils o els aparells d'aire condicionat, aquests darrers per la necessitat física de desplaçar-se o regular la temperatura i els déus per resoldre unes altres necessitats dels homes primitius. També per ajudar a sotmetre els pobles als tirans que casualment sempre n'eren descendents directes, entre altres coses. Per tant no hi ha cap dubte, ni cap problema de fe, sobre si Déu o els déus existeixen o no. En aquest sentit, existeixen o han existit tots els déus de la història. Aquestes afirmacions que acabo de fer ara mateix suposen unes certes creences, és clar, no són totalment demostrables, però estan suportades per una infinitat de dades antropològiques.

Els centenars i els milers de déus i divinitats que, al llarg de la història, han format part de les religions i han influït extraordinàriament en la cultura i en la vida

humana, a poc a poc, amb el pas dels segles s'han anat secularitzant. Alguns també s'han transformat i s'han anat substituint per uns altres cada vegada més *moderns*. I amb això es tornen a assemblar als automòbils. És raonable pensar que els déus actuals de totes les religions que existeixen, també es secularitzaran. Com la majoria dels anteriors. I també sembla raonable pensar que a les societats desenvolupades, no apocalíptiques, ja no seran substituïts mai més per uns altres déus semblants als de les grans religions del passat. Els automòbils, que no existien i que existeixen des de fa un segle i mig, primer eren de vapor, després de benzina i gasoil, sembla que de moment passaran a ser elèctrics, aviat es conduiran sols, després probablement volaran, després potser ja els direm d'una altra manera i potser finalment gairebé no es podran reconèixer com a tals, mentre aquells grans Rolls-Royce de la memòria seran relíquies que ens recordaran la reina Elisabet II d'Anglaterra. Però d'alguna manera els déus i els automòbils, absolutament transformats, existiran mentre siguin necessaris.

Deixant aquestes bromes comparatives i tornant a les religions, a part dels grans abusos, a part de tota la submissió associada, a part de totes les creences simbòliques convertides en mentides racionals i explicades com a veritats infal·libles, la majoria de creences religioses han provat de donar una solució a l'absurd racional de la vida i de la mort; han estat una manera de respondre a les grans preguntes que cap filosofia no pot respondre, una manera d'afirmar-se en la fragilitat de l'ésser. El segle XX sembla que ha estat la primera vegada a la història que, en alguns països desenvolupats, les religions han reculat clarament. I s'han anat formant societats que se n'ha dit post-religioses, són societats laiques il·lustrades que es miren les religions i creences sobretot des del punt de vista de la seva contribució a la felicitat humana col·lectiva. Però tant en aquestes societats com en qualsevol altra, cada individu cerca la manera d'afrontar la seva vida, com tots, perquè no hi ha escapatòria. Per aquest sol fet, pel fet d'haver d'afrontar de manera conscient la seva vida i la seva mort, tots els éssers humans són profundament espirituals per necessitat, facin el que facin, creguin el que creguin, pensin el que pensin, tant si són monjos com si són oficinistes, paletes o astronautes, mecànics, revolucionaris o estrelles del rock. Tant si són creients, agnòstics o ateus, com si no encaixen en cap d'aquestes categories. Tant si els seus pensaments tenen una important base filosòfica, científica o religiosa, com si no en tenen cap. Tant si són savis com si són ignorants, rics o pobres, bons o dolents, grassos o prims, pallassos o assassins. L'únic que cal és allò que tenen tots, la consciència, que els porta necessàriament a l'espiritualitat sense possibilitat d'evitar-ho.

Qualsevol persona té la seva pròpia manera d'enfrontar-se a la vida i la seva espiritualitat està en aquesta manera de realitzar-se, en els seus valors més conscients o més inconscients, en la manera de cercar la seva felicitat o de provar d'evitar la seva infelicitat. A part de les creences religioses que una persona pugui tenir, la gran majoria dels seus pensaments habituals també són creences perquè acostumen a formar part de projeccions personals que no són verificables i moltes vegades no es compleixen. L'espiritualitat és un fet humà independent de qualsevol religió i que té una profunda relació amb la llibertat humana perquè és una mena de resposta; una resposta fins a cert punt irracional

a la impossibilitat de comprensió racional de la vida i de la mort. Fins a la il·lustració del segle XVIII i amb clares excepcions, aquesta mena de resposta gairebé sempre havia estat completament canalitzada (jo diria segrestada) per les religions, en la majoria de casos amb amenaces, reals o fictícies, o bé amb premis, també reals o ficticis. I és impossible que allò que ha tingut tanta importància i durant tants mil·lennis per a l'espècie humana, que està profundament associat a la seva naturalesa, desaparegui sobtadament en un parell de segles sense deixar rastre i sense causar cap tipus de síndrome d'abstinència. No es irrellevant que, en aquest context, l'angoixa filosòfica hagi estat una constant en el pensament del segle XX, per exemple en Heidegger i Sartre.

Per això, en aquesta transició cap a societats més il·lustrades i laiques, que veig sincerament com un futur desitjable, es guanyen moltes coses però també se'n perden algunes. Poso uns exemples: la pregària cristiana que és una manera de mantenir el pensament ancorat i la seguretat de l'ésser en qualsevol circumstància, sigui aquesta circumstància favorable o desfavorable, o bé la meditació budista que és una manera de sentir-se en harmonia i mantenir la consciència desperta, no acostumen a ser a l'abast, en la vida diària, per als qui no són d'aquestes creences. I tant l'una com l'altra o algunes pràctiques similars, sembla que són beneficioses per al desenvolupament equilibrat de la vida humana. També és evident que els no afiliats a cap religió poden elaborar una espiritualitat pròpia (de fet tothom la té, però ara em refereixo a una espiritualitat conscient, personal i diferenciada), és a dir, una manera conscient d'afrontar la vida i la mort. Em refereixo concretament a aquells pensaments que sempre es tenen en cas de gran felicitat o en cas de gran fatalitat, aquells pensaments que donen valor i sentit a la vida al marge de qualsevol circumstància, que voldríem tenir o sentir de manera volguda i conscient en qualsevol contingència.

Degut a que els humans, com a animals que també som, estem tant o més abocats a l'exterior de forma natural que no pas a l'interior de l'ésser, quan s'altera aquest estat i ens girem cap al nostre interior, apareix l'angoixa perquè només hi trobem preguntes sense resposta. La reacció inconscient per evitar aquesta angoixa és tornar a l'exterior, en lloc d'afrontar una situació que no es pot resoldre racionalment, perquè qualsevol intent de solució és una mena de resposta vital que no pot ser mai formulada completament amb el llenguatge. Si ens quedem a l'exterior podem, per exemple, provar de viure sempre les bondats del moment present i, si de cas, fixar el nostre pensament en algunes coses agradables de la nostra projecció futura com, per exemple, allò interessant que farem més endavant, potser demà, anar a veure un partit del Barça o mirar una gran pel·lícula. O recordar selectivament el passat i reviure aspectes positius de la nostra vida, la nostra ardent joventut, els nostres fills, etc. És una mena de solució raonable, fixar-nos només en la bondat del present i en les coses bones del passat i del futur, evitar l'angoixa i viure una vida exterior que ens pot semblar magnífica. Però cal exercitar-se bé per evitar els paranys de la consciència. Seria una aproximació humana a la vida d'alguns altres animals intel·ligents que ens semblen feliços i amb una consciència menys desenvolupada que la nostra. Com els dofins, per exemple.

Però si ens mantenim abocats a l'interior per la nostra consciència, al fons del nostre ésser resta sempre l'angoixa que descriu Heidegger, relacionada amb la percepció de la mort i la manca d'explicació racional de la vida. Totes les solucions que es poden provar d'emprendre en aquesta situació, o bé són religioses o s'assemblen d'alguna manera a les religioses perquè no hi ha cap solució racional, més ben dit, no hi ha solució, només hi pot haver una mena de resposta, d'atenuació o de pal·liació. Aquesta resposta també pot ser una afirmació en forma de rebel·lia, un simple cabreig infinit al davant d'aquesta situació d'abandonament de l'ésser. Per exemple, els renecs gairebé inconscients que tantes vegades hem escoltat als camperols o els que alguns de nosaltres proferim en veu alta (sense que ens escoltin, si pot ser) quan l'atzar se'ns gira en contra: "- M...(piiiiiiiiip)... ara només em faltava que la màquina...", però ja sistematitzats en un gran renec, degut a la consciència de l'atzar i de l'inevitable augment entròpic universal. Degut també a l'evidència del mal. Aquesta aproximació, aquest gran renec, també formaria part d'una espiritualitat més o menys conscient, entre altres aproximacions paral·leles més amables i potser més aconsellables. La meditació budista, per exemple, té l'avantatge de poder-se realitzar amb independència de qualsevol creença i només amb alguns senzills coneixements derivats del ioga. La pregària cristiana, presenta més problemes d'universalitat, ja que aparentment requereix *Algú* a qui dirigir-se, *Algú* amb qui parlar i, per tant, una creença religiosa sòlida.

En general, però, aquesta resposta, aquesta tensió de l'esperit cap a la nostra salvació o cap a la nostra felicitat que són exactament el mateix, a part de qualsevol religió, és també una transformació de la realitat que es troba en la majoria de grans autors de l'alba de la història, creients o no en qualsevol divinitat, en els més racionals com Confuci, en els més somniadors com Lao-Tsé i en molts dels fundadors de la filosofia a l'antiga Grècia, des de Tales a Plató. Una tensió benefactora cap a la bondat i cap a la bellesa. També es llegeix en les obres dels grans místics que són històricament més pròxims a la nostra tradició i, és clar, aleshores relacionats amb la tradició cristiana. Per exemple, per escollir-ne dos de molt grans i una mica més pròxims a nosaltres, el meravellós *Llibre d'Amic e Amat* de Ramon Llull i la sublim obra poètica de Juan de Yepes (San Juan de la Cruz). Tant aquestes espiritualitats més individualitzades com totes les altres tradicions, acostumen a tenir alguns aspectes en comú; per exemple, gairebé sempre hi trobaríem una aproximació a l'harmonia universal i una afirmació de la bellesa, de la part meravellosa de la realitat.

Ara bé, sense evitar el llenguatge simbòlic que descobreix una realitat inexpressable i sense necessitat de subscriure completament els grans mites antics que porten associat un llast inacceptable per a les societats il·lustrades, sembla que també s'hauria de poder establir aquesta mateixa tensió en el pensament laic més actual, aquesta elevació del propi ésser, aquesta afirmació d'una realitat meravellosa que s'amaga en la bellesa, aquesta acceptació conscient del misteri de la nostra vida, del miracle de la vida que tenim i de la tragèdia de la vida que perdem amb tot allò que més hem estimat. Però moltes vegades hem de fugir de les tradicions religioses perquè el nostre llenguatge lògic no ens permet assumir les realitats expressades en llenguatge simbòlic. I

formalment aquests dos llenguatges són molt difícils de diferenciar l'un de l'altre ja que les paraules poden ser les mateixes. D'altra banda també semblaria que no cal preocupar-se massa per aquestes coses perquè de forma més conscient o més inconscient, cada ésser humà, degut a que n'està profundament afectat, ja té la seva pròpia resposta espiritual pràctica a la seva vida, que només li serveix a ell mateix i que només pot trobar ell mateix. En aquest sentit gairebé semblaria que no cal fer res, com alguns budistes Zen, simplement no posar-hi impediments i mantenir un cert to d'harmonia psicosomàtica, ja que la resposta espiritual és una tensió que sorgeix naturalment de la consciència, una tensió pròpia dels éssers humans que depèn tant dels seus pensaments conscients com de les seves passions, tant del seu cervell com de la seva respiració, de les seves emocions, dels seus projectes i de les seves hormones.

¿Algú cercava un referent espiritual segur, un lloc on agafar-se? ¿Potser una mena de teoria unificada de l'espiritualitat? Doncs si volem preservar la nostra llibertat, si donem valor a la llibertat intel·lectual que hem conquerit aquests darrers segles, sobretot amb la il·lustració, però també amb el romanticisme, la modernitat i la postmodernitat, la resposta és que no, que no n'hi ha. I no solament que no n'hi ha, sinó que possiblement no n'hi ha d'haver. I si volem seguir el pensament d'Isaiah Berlin en els seus grans assaigs sobre la llibertat i el pluralisme, si ara els apliquem en aquest camp, sembla que tampoc no n'hi pot haver. L'ateisme, per exemple, és antagònic al cristianisme i semblen incompatibles des del punt de vista de la seva exposició lògica, però també és espiritual i poden coincidir en aspectes ètics concrets, com per exemple contra la discriminació de les dones, l'escalfament global del planeta o el maltractament dels animals. És en les accions concretes on es reconeix la força de l'esperit, vingui d'on vingui. En les societats laiques actuals tenim milers i milers d'influències externes diàries que actuen sobre nosaltres, configuren les nostres lleis, els nostres actes, les nostres creences, el nostre comportament moral i les nostres vides, sense ni una sola referència completa i segura. Entre elles, les influències de les religions històriques. I cadascú pot exercir la seva llibertat i pot escollir allò que li sembli millor, pot sentir-se ateu, creure en la reencarnació, en l'Arcàngel Sant Gabriel, en el Déu dels cristians o en cap d'aquestes coses, deixar-se de cabòries i sortir a fer un volt. És probable que si algú escull una resposta semblant a la de la seva comunitat o a la de les persones amb les quals es relaciona habitualment, actualment també a través de les xarxes, tingui menys dificultats pràctiques que si escull una resposta molt allunyada dels seus. Musulmans amb musulmans i budistes amb budistes. No vull dir que sigui millor, això no ho sé, sinó que és més natural ja que es comparteixen els mateixos símbols. En aquest cas, a més d'una resposta individual hi ha una correspondència col·lectiva. Encara que alguns científics comparin negativament el mapa territorial de les religions amb la lliure circulació de la informació científica, aquestes agrupacions són lògiques i naturals perquè es tracta d'una altra cosa, d'una altra realitat que està situada precisament a l'altre extrem de la ciència.

També caldria preguntar-se què vol dir *creure*. ¿Què volem dir exactament, per exemple, quan diem que creiem en el nostre metge de capçalera, sense saber-ne

gairebé res dels seus coneixements reals? Probablement volem dir que el preferim a un altre o a uns altres, en els quals no hi creiem tant, per cuidar de la nostra salut. O una resposta semblant. Per exemple, que fins ara sempre ens ha tractat professionalment com nosaltres esperàvem i que seguim esperant que ho faci en el futur. No són respostes absolutes sinó relatives i en aquest cas semblarien unes respostes prou satisfactòries. I d'això en diem tenir fe en el nostre metge, perquè no sabem l'abast dels seus coneixements. En canvi, per posar un exemple de la religió més estesa al nostre país: la fe d'un catòlic. Un catòlic creu en un sol Déu absolut i no en cap altre. Aleshores, si li preguntem per aquesta creença, sembla que la resposta no pot ser com les anteriors, sembla que no pot ser que només ens digui que hi creu perquè el seu Déu absolut és una mica millor que els altres. Seria com si ens digués que ell creu en un Déu absolut, però només hi creu com qui prefereix les cols a les pastanagues o com si ens digués que ell creu en un Déu absolut però que només hi creu una mica. Més aviat semblen acudits. Sembla que la seva resposta, per ser consistent, hauria d'escapar-se de la lògica. La pregunta completa seria: ¿Què vol dir vostè quan diu que creu en Déu? Animo els catòlics que llegeixen aquest escrit que provin de contestar-la i que acceptin preguntes posteriors o que se les facin ells mateixos. Si es fes una enquesta entre els catòlics (o els musulmans) sobre aquesta qüestió, hi hauria respostes innocents, apassionades, convencionals, divertides, intel·ligents, absurdes i altres. Alguna resposta d'una sola línia escrita i alguna de llarga com una novel·la. És molt probable que el Vaticà ja hagi fet aquesta enquesta o una de similar, i encara és més probable que no en publiqui les dades. Però hi hauria un fet comú que potser, de tant evident, ni s'esmentaria. Seria que la gran majoria de catòlics han estat educats en la religió catòlica. És un fet relatiu i a partir d'aquí tot és més fàcilment comprensible, però quan ens acostem a les vores de l'absolut les coses es compliquen per al nostre cervell que no ha estat prèviament dissenyat per a aquestes competicions. Tornant a l'exemple del metge de capçalera que era molt fàcil d'explicar, tots sabem que la salut i les circumstàncies de la vida són sempre relatives, fins que ens morim. I també sabem que cap creença absoluta no pot donar la felicitat que donen els fets relatius de tenir bona salut, disposar de mitjans per viure i sentir-se estimat. És el que tots voldríem per als nostres fills i no precisament que siguin molt espirituals. Amb tot i això, molts dels éssers humans, probablement de manera equivocada i degut a la nostra consciència, sempre cerquem alguna realitat que ens alliberi de la nostra situació d'abandó intel·lectual, que ens ajudi a comprendre'ns totalment i que, en abstracte, doni un sentit absolut a les nostres vides.

Un gran lògic i filòsof del llenguatge, a començaments del segle XX, deia que "el món" (tota la realitat que ell considerava i que en deia "el món"), eren els "fets" o "l'estat de les coses". I que qualsevol valor ètic no pot trobar-se en aquest "món", només en aquesta successió de "fets" i, per tant, s'ha de trobar "fora del món". Deia que de metafísica, d'estètica i d'ètica, no se'n podia parlar, que aquestes categories filosòfiques "no es deixaven dir". I que si algú en parlava, només feia xerrameca perquè, si de cas, només es podien "mostrar". D'ètica només en va parlar una vegada en una famosa conferència a Londres per justificar

precisament que des del punt de vista filosòfic no se'n podia parlar, i una altra vegada que el varen convidar a Viena a una reunió sobre temes metafísics, es va posar a llegir en veu alta poemes de Rabindranath Tagore de cara a la paret. Gairebé reduïa tota la filosofia a l'estudi del llenguatge per tal de poder-nos comprendre i a la ciència. Però també afirmava que, encara que la ciència pogués descriure matemàticament i predir totalment l'Univers (ara ja sabem que no es pot), això no suposaria ni la més lleugera aproximació al tractament de molts dels seus problemes ni dels problemes humans, que eren d'una altra categoria.

Aquests pensaments eren nous a la història de la filosofia i els proposava un jove que encara no tenia trenta anys, que havia estudiat enginyeria i que acabava de lluitar a la primera guerra mundial. Els havia generat a les trinxeres. Es deia Ludwig Wittgenstein. En el "món" dels "fets" i del llenguatge lògic, el camp de treball que li era propi, les incompatibilitats entre les proposicions són absolutes, es poden verificar, són vertaderes o falses, sí o no. Però hi havia un altre camp, el camp que ell havia de deixar "fora del món" perquè no el podia connectar lògicament. Va publicar, en vida, només un llibret d'unes setanta pàgines, el famós *Tractatus logico-philosophicus*, que ell posava a la base de qualsevol filosofia. A part dels ingents estudis que s'han fet sobre aquest llibre que es considera un dels més importants de la filosofia del segle XX, hi ha una clau essencial per comprendre'l, un document únic al qual penso que no se li dona tota la importància que té. Només un parell de línies. Ell va dir en una carta a un amic, a l'època de la seva publicació, el 1921: "El meu llibre consta de dues parts: la que aquí presento i la que no he escrit. I aquesta segona part és la més important".

En aquesta afirmació, no sé si ja pensava en les seves *Investigacions filosòfiques* sobre el llenguatge, que va anar escrivint durant la resta de la seva vida, que ell no va voler publicar mai i que es varen publicar després de la seva mort. Potser sí. Però a mi em sedueix pensar que aquesta segona part no la va voler provar d'escriure mai perquè la seva proposta ètica era mantenir silenci sobre allò que és inefable, evitar la xerrameca. Potser també era impossible d'escriure. En aquesta segona part, la que ell considerava més important (i a partir d'aquí tot són suposicions perquè ell no en va parlar mai més), potser diversos aspectes antagònics serien totalment compatibles i d'aquí la seva impossibilitat de formulació lògica. Potser aquesta segona part seria la constatació muda, impossible de formular amb paraules, d'una *altra realitat* que només es "mostra" a la nostra intel·ligència i que està situada a l'extrem oposat de la lògica, una realitat meravellosa i cruel, pròxima a la poesia i al somni, extraordinàriament polisèmica i, per tant, amb infinites compatibilitats. En aquesta *altra realitat*, en aquest somni despert i tan completament real que modela les nostres vides, potser una sola entitat en podrien ser dues de diferents o potser una entitat determinada seria compatible amb la seva antagònica que es podria transformar en complementària, tal com passa en els somnis que tenim adormits. Quin problema hi ha, en els nostres somnis, que un sol personatge en siguin tres? La il·lustració seria totalment compatible amb l'edat mitjana, amb el romanticisme i amb la postmodernitat, amb Nerval i les seves disset religions, amb Allen i l'aire

condicionat, amb l'ètica i amb l'estètica, amb tota la metafísica, amb l'humor i amb els automòbils, compatible també amb un cabreig infinit sobre l'abandó dels déus que sofreix la humanitat, amb la presència del mal i l'inevitable augment entròpic, compatible amb l'angoixa de Heidegger, amb l'ateisme, el cristianisme, l'islam, el judaisme, el budisme, el taoisme, el gnosticisme i l'agnosticisme, el confucianisme, l'hinduisme, etc. La casa dels déus. Totalment intractable per a la lògica i probablement també impossible d'escriure, perquè seria escriure allò que és a la base de totes les religions, de tota la poesia i de tot l'art universal. O que potser no cal escriure perquè és en aquestes expressions que ja està escrit de manera monumental. I potser també és a la base d'algunes de les darreres intuïcions de la ciència.

En aquesta *altra realitat*, en aquest somni real i no expressable en llenguatge lògic, en aquest somni que té qualsevol ésser humà només pel fet de tenir consciència (sigui agnòstic, cristià, musulmà, budista, ateu... o encara que res de tot això no l'interessi), en aquest somni tan real que modela la vida dels humans sense possibilitat d'evitar-lo, també hi poden habitar en llenguatge simbòlic i sense contradiccions lògiques totes les grans tradicions espirituals. I també permet que d'alguna manera es puguin viure totes sense contradiccions, potser cada vegada de forma més individual que col·lectiva, atès que la seva edat d'or ja ha passat. Encara que només sigui una petita part de la gran riquesa d'algunes d'aquestes tradicions. I entre elles, potser una de sola, potser dues, tres, disset, cap o alguna de nova, en una societat il·lustrada, laica i comprensiva.

06/06/2017

LA VISIÓ DEL CONDEMNAT

L'esperit, la força de l'esperit m'ha fet viure com a ésser humà i, per tant, m'ha salvat encara que avui ho perdi tot. Ara ho veig tot més clar, ara que ja no tinc futur i que només puc recordar una estona el meu passat, abans de l'execució. M'ha salvat la força de l'esperit, de tot l'esperit, des de l'esperit dels altres que m'ha arribat en abstracte, com el goig de la música, de la filosofia, de la ciència i de la tècnica, de les religions, de l'art i de tota la poesia... seguint fins al meu propi esperit més concret i relacionat amb la vida diària, com la visió d'un matí de primavera, la satisfacció del necessari compliment de la feina, el plaer de la meua pròpia lluita per la vida, la llibertat i la justícia, el fet de sentir-me profundament arrelat en l'infinit i en l'etern només contemplant una nit estelada, els amics, els amors i els éssers estimats. Sobretot ells m'han salvat. Tot el que ara perdo. Però em sento segur. En el seu límit, al centre d'aquesta força de l'esperit sempre hi havia una passió, una mena de desig platònic, un desig que no sé com dir-ne, potser en podria dir alguna cosa com l'*Amor* amb A majúscula, una tensió benefactora cap a la bondat, la veritat, la bellesa, la justícia, la llibertat, la

creació, cap a la mateixa vida... cap al simple plaer de viure, cap a la il·lusió de viure. A vegades, una certa actitud poètica, per dir-ne així. Era un motor secret. No necessitava res més que aquest desig per provar de viure plenament com a ésser humà en qualsevol circumstància i, en canvi, necessitava moltes altres coses que no tenia per provar de ser una mica més feliç... Però calla, ja vénen. Ara no tinc temps per continuar pensant en tot això i després ja tindrè tot el temps del món. Sóc un innocent davant l'escamot d'execució. Espero que no em facin gaire mal. Sentint el meu alè sonor per darrera vegada, crido sense por: -Respiro l'Amor! Foc!

08/07/2017

ESCRIURE BÉ I PINTAR BÉ

¿Per què tants intel·lectuals sempre diuen que el primer deure d'un escriptor és *escriure bé* (fins i tot alguns diuen que és un compromís revolucionari, encara que no se sàpiga de quina revolució parlen) i mai no s'atrevirien a dir que el primer deure d'un pintor és *pintar bé*? De fet, això darrer, que el primer deure d'un pintor és *pintar bé*, els intel·lectuals no ho poden dir a partir de l'impressionisme com a mínim. És impossible. Perquè no hi hagi cap confusió, quan dic *pintor* em refereixo a un artista plàstic que acostuma a pintar sobre una superfície plana, si encara en queda algun. I parlo també de professionals que viuen de la pintura. Hi ha una funció social que ho reclama, en general no cal *pintar bé* o més aviat no s'ha de *pintar bé*, es tracta d'una altra cosa. I els paguen pels seus quadres. El reconegut Antoni Tàpies fins i tot aconsellava no aprendre mai els mètodes usuals de pintura. En canvi, el deure d'un periodista segur que seria, a part d'altres deures, el d'*escriure bé*, sobretot si escrivia per al diari del qual jo fos propietari. I el d'un arquitecte seria *construir bé*, sobretot si fos l'arquitecte que havia de construir casa meva. En els dos casos també hi ha una funció social diferent que ho reclama. I encara continuem parlant de professionals. Però el deure d'un poeta, per exemple, tampoc no pot ser *escriure bé*, ha de ser molt més que *escriure bé*, tant més que ja no es pot dir que el seu deure sigui *escriure bé*. A no ser que es tractés d'un *poeta professional* que, des del romanticisme com a mínim, tampoc no es podria qualificar així perquè més aviat seria una mena d'oxímoron. I als poetes no els paga ningú. Encara hi ha una certa pulsio social, ja molt feble, que reclama la poesia. Pobres poetes...

Londres, 30/07/2017

ELS CATEDRÀTICS DE LITERATURA

No he compartit mai l'opinió que un crític o un professor de literatura és un creador frustrat, encara que potser alguna vegada sigui així. (Aquí no em refereixo als professors d'ensenyament mitjà que ja tenen prou feina amb els seus alumnes sinó als professors universitaris que tenen el seu temps per a la investigació i les publicacions). És irrefutable que la mateixa crítica o investigació literària ja és pròpiament una creació. Però els catedràtics de literatura o crítics que mai no han provat d'escriure una obra de creació literària que no fos un estudi teòric sobre obres literàries, és a dir, d'investigació literària, sempre m'han fet pensar. No em produeixen els mateixos pensaments els crítics d'art o de música. Per exemple, entenc perfectament un crític musical que no canti perquè no és tenor, no té veu per cantar, no sap cantar, no pot cantar; també entenc un crític d'art que no pinti, no té les eines, no té la tècnica, no sap pintar, no pot pintar. Però un crític literari, no sap escriure? Amb tota la vida dedicat a aquesta feina, a examinar escrits dels altres sobre la realitat (encara que sigui fictícia), no se li ha acudit mai de provar de fer seriosament allò que fan aquells que ell estudia, un poema, un conte, una novel·la, una obra de teatre o un assaig sobre altres aspectes d'aquesta realitat que no són pròpiament llibres? Aquest pensament que em sorgeix espontàniament té moltes debilitats, algunes de les quals vull expressar aquí mateix. Ja sé que els estudis literaris en general són una activitat molt diferenciada i que la literatura també és una altra realitat en sí mateixa. També respecto la decisió del professor de literatura que li permet de ser brillant en el seu camp, en la seva zona de confort, en lloc de ficar-se en un altre de molt insegur i perillós per a la seva pròpia reputació. Ho respecto totalment, cadascú pot fer el que vulgui. També comprenc la seva capacitat de sentir-se sobrepassat al davant d'algunes de les grans obres que ha estudiat i que potser coneix més bé que ningú. Però l'investigador més audaç del Consell Superior d'Investigacions Científiques no se sent també sobrepassat al davant de les obres d'Isaac Newton o d'Albert Einstein? I per això ha de deixar d'investigar? També reconec que no hi ha temps per a tot. També puc comprendre que, un cop vista la panoràmica, el professor decideixi que en aquest camp, que potser es podria descriure com la creació literària primera, ell no hi té res a aportar, etc. Respecto totes les seves argumentacions i decisions en contra de la meua intuïció, que ja faig jo mateix i encara en podria fer més, però m'estranya que sigui un cas tan freqüent i generalitzat. En les facultats de ciències no es pot entendre que un catedràtic no sigui un investigador en temes relacionats directament amb la realitat i també relacionats amb la seva càtedra, per exemple un físic en física. És clar que sempre hi hauria algú que investiga sobre alguna cosa com la *Història de la Ciència* en el seu camp corresponent, però això ja són figures d'un altre paner, són estudis especialitzats d'història. I els futurs físics no poden estudiar només *Història de la Física* perquè no sabrien dissenyar un simple GPS, ni els futurs cirurgians no poden estudiar només *Història de la Medicina* perquè no podrien operar una apendicitis. Amb tot i això, sé que no es poden fer

paral·lelismes fàcils que no són gens exactes i també sé que hi ha molts raonaments com alguns que acabo de fer que semblen anar en contra dels meus pensaments. ¿Però voleu dir que, en el fons del fons, el fet que històricament hi hagi hagut tants professors que en les universitats i en les càtedres literàries hagin pres tantes vegades l'opció d'obviar qualsevol altra dedicació que no sigui la història literària, la teoria i l'anàlisi, la interrelació i la crítica, separant clarament la investigació de la creació literària primera, una opció que ha definit completament el perfil del professorat universitari i de la mateixa carrera professional, no ens indica que aquestes institucions han estat una mica covardes? I és cruel dir-ho ara que, per desgràcia, estan tan malmeses. Però, en part, potser també estan malmeses per això mateix.

30/03/2018

UNA VISIÓ DE L'ART CONTEMPORANI

Quan algunes obres absolutament mediocres (Pollockejants) de l'expressionisme abstracte americà baixen de preu, n'hi ha prou que algun col·leccionista que en posseeix, en compri un parell a un amic seu a un preu absolutament desorbitat i fora de mercat per tal que les altres tornin a pujar. Aleshores surten a les portades de les millors revistes internacionals d'art i tant aquest col·leccionista com el seu amic poden revaloritzar i vendre a preu d'or les obres que ja tenien. En aquell moment, tothom s'adona del seu gran valor espiritual i de la seva innegable contribució al progrés de la humanitat.

21/04/2018

UNA APROXIMACIÓ A LA DEFINICIÓ DE POESIA

La poesia són les estrelles en la nit del llenguatge.

25/05/2018

ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE CIÈNCIA I POESIA

La ciència i la poesia, considerades essencialment com a tals, no tenen res essencialment en comú, més aviat conformen una antítesi.

Això és el que primer em surt de dins, el primer que he de dir, suposant que parlem de la ciència moderna, no de la ciència medieval ni de la ciència de l'antiguitat clàssica. La ciència moderna es proposa comprendre la realitat a partir de la seva interpretació lògica, en canvi la poesia (l'art) sempre ha provat d'expressar-se a través de les emocions humanes. I quan es parla de ciència, també cal incloure-hi sempre la tècnica, que és anterior a ella en l'evolució, que és necessària per al progrés de la ciència i que conjuntament amb ella conformen la moderna tecnologia que ha canviat profundament les nostres vides i que encara les canviarà més. Sembla que no podem dir que fossin científics els primers primats que varen tallar un pedra per fer-ne una arma de caça, sí que podem dir que tenien la tècnica necessària per a fer-ho. Som fills evolucionats de la comprensió tecnològica i científica de la realitat. Aquesta comprensió ens ha fet humans. Però també som fills de la comprensió emocional associada, sense la qual no seriem éssers civilitzats, no podríem ser com som, no podríem parlar com parlem, no ens podríem entendre.

A l'altre extrem de la ciència hi ha la fe, que moltes vegades és la mateixa poesia transformada en creença. I no estic parlant només d'una fe de tipus religiós sinó també, per exemple, de la fe dels aficionats en el seu equip, la fe en el Barça ¿Per què dic que probablement n'és l'extrem més distant? Doncs perquè aquest extrem porta a conclusions que finalment es poden expressar de manera axiomàtica, però no es pot comprovar la seva coherència lògica ni es poden falsar com la majoria de veritats científiques (Déu existeix! Guanyarem la Champions!). Per tant representen l'extrem més allunyat, aquell extrem que s'afirma emocionalment i que si es vol presentar com una conclusió racional es transforma en una falsedat que cal evitar del tot, aquesta ha estat precisament l'estafa de les religions a la humanitat, a la racionalitat i a la ciència durant tota la història. Això no vol dir que en alguns casos no sigui una *veritat* útil per a la nostra vida, per a la nostra supervivència, encara que moltes vegades només ha estat útil per a perpetuar la dominació dels poderosos.

Aquestes mateixes afirmacions sobre poesia i ciència, també es podrien fer de manera bastant similar sobre tot l'art en la seva possible relació amb la ciència. El filòsof vienès Ludwig Wittgenstein, a començaments del segle XX i en el seu *Tractatus Logico-Philosophicus*, ens parla d'una *realitat* de fets que es poden connectar lògicament entre sí, que es pot estudiar de manera científica, i d'una *altra realitat* que "no es deixa dir" que només "és pot mostrar", d'una importància cabdal en les nostres vides però inabastable per a la ciència i que vindria a ser tota la realitat metafísica, ètica i estètica, les quals ell també desterra de la

filosofia. Pràcticament redueix tota la filosofia moderna a la ciència i a l'estudi del llenguatge per tal d'evitar errors en la comunicació i per poder-nos entendre clarament. El *Tractatus* és una obra de joventut, absolutament radical, però precisament per això també traça uns límits del coneixement que sembla que no es poden traspasar.

Ara bé, un cop dit tot això, s'ha de dir immediatament que Wittgenstein, en la pràctica, divideix el coneixement, com si fos amb l'ajuda d'un perfecte estilet, en dues realitats irreconciliables. Però la seva radical interpretació ens fa veure de cop, com si fos un llamp en la nit, els límits de la ciència i de la filosofia. El filòsof americà Richard Rorty també advertia, ja cap al final del segle passat i seguint el pensament de Wittgenstein, que no trobava cap justificació abstracta que suportés de manera lògica les nostres opcions estètiques o ètiques, per exemple admirar o no una obra d'art, matar o no una persona. Els nostres valors, en el seu darrer extrem, vénen de fora de la lògica. Aquesta part fluida o gasosa de la realitat que no es pot solidificar amb la lògica, que per tant no pot formar part de la ciència (i segons Wittgenstein tampoc de la filosofia si no es vol convertir en xerrameca), és la realitat que provem d'expressar i de comprendre amb l'art i amb la poesia. El seu coneixement, més conscient o més inconscient, conforma el nostre comportament vital, la nostra ètica i la nostra estètica. No cal dir, per tant, que aquest coneixement és de cabdal importància per a la nostra vida però si provem de capturar-lo amb la ciència se'ns escapa com l'aigua que volem pouar amb un cove de vímet.

També hi ha disciplines com la Història que, per més esforços que s'han fet en el darrer segle amb les interpretacions materialistes per convertir-la en una ciència, es manté invariablement en una frontera que no es pot traspasar sense perdre la riquesa de les gairebé infinites ramificacions que hi ha entreteixides en cada lloc i en cada temps concret. Aquest darrer fenomen ja el va justificar detalladament el gran historiador de les idees, Isaiah Berlin, al segle passat. Sembla que la realitat es manifesta de manera massa complexa en la Història per poder reduir-la completament a la ciència i, tanmateix, els historiadors utilitzen metodologies científiques i proven de reduir al màxim possible la distància que els separa d'una hipotètica ciència històrica. També passa amb determinades branques de la filosofia o, per posar un exemple més immediat i totalment immodest, passa en aquest mateix escrit que ara esteu llegint. Per tant caldria convenir que en alguns casos la qüestió és un pèl més complexa. Per exemple, que hi ha disciplines amb una separació gairebé completa amb la ciència i disciplines amb algunes fronteres permeables.

Per poder continuar, hauríem de saber més exactament a què ens referim quan parlem de poesia, que volem dir amb aquesta paraula, *poesia*, que sembla relativament polisèmica. De fet, una manera relativament còmoda és dir que *poesia és tot allò que han escrit aquells que han estat considerats poetes*, més o menys des d'Arquíloc fins a Bob Dylan. Una altra manera és acudir als diccionaris, enciclopèdies o referències de cursos universitaris de literatura on hi ha tota mena de definicions, en alguns casos considerant que *la poesia és un gènere literari que es caracteritza per una determinada organització concreta del*

material sonor. Aquí s'hauria d'haver dit *micro-organització* del material sonor per distingir-la del ritme més expandit que sempre acostuma a tenir la bona prosa. I encara que els conceptes sil·làbics de metre i rima hagin desaparegut en molts casos a partir del romanticisme, la sonoritat, el ritme concentrat i el necessari alè curt dels versos són encara unes de les característiques bàsiques de la major part de la poesia contemporània tal com ho havien estat en la major part de la poesia de tots els temps. Amb tot i això, el moviment dels anomenats *language poets* sorgit a la costa Oest dels estats units cap als anys 70 del segle XX, enllaçant amb algunes avantguardes de la primera meitat del segle, obvia de manera conscient la sonoritat que considera només una rèmora de la tradició oral. Amb aquesta simple decisió s'aparten de tota la tradició anterior de la poesia i envien a fer punyetes definició anterior. Però aquesta definició instrumental ja tenia un altre problema, perquè amb micro-organització sonora també es podria escriure el codi penal. Fins i tot amb metre, ritme i rima. Els antics a vegades feien coses com aquestes, sobretot per tal de memoritzar-ho. Amb una mica d'humor, a vegades penso que hi ha alguns poemes moderns amb una gran èmfasi en l'organització sonora que s'hi assemblen, vull dir que s'assemblen més al codi penal que a la poesia.

Potser una manera una mica més clara d'acostar-nos al que entenem com a poesia en una definició breu seria que *la poesia és una forma literària d'expressió d'idees, sentiments i emocions amb una alta intensitat, amb una gran concentració*. Però adonem-nos que les darreres definicions, tant l'anterior que ja hem desestimat parcialment però que caracteritza la major part de la poesia de tota història, com aquesta que ara estem assajant, tenen en comú el fet de la compressió sonora i/o conceptual del llenguatge, la utilització del qual en aquestes condicions sobrepassa les fronteres de la lògica. En aquesta dimensió algú va dir com una mena d'acudit que *la poesia és l'art de posar juntes unes paraules que mai no hi haurien estat*. I tenia raó. Però si és poesia de veritat, a més, sempre sentim que ens incendia o ens glaça alguna cosa en el nostre interior, ens fa comprendre alguna cosa que no és completament lògica sinó que és fins a cert punt irracional i que, d'altra manera, sembla que no hauríem comprès mai. Aquest és el seu valor real, és clar, no l'expressat en cap definició. La poesia ens mostra unes noves possibilitats en el nostre llenguatge però, també com la filosofia, unes noves possibilitats en la nostra estètica i en la nostra ètica de cada dia, precisament allí on la ciència no hi té cap via d'entrada.

Una definició completament metafòrica de poesia relacionada amb la ciència, pensant en la poesia com en la màxima compressió possible del llenguatge i pensant que la màxima compressió de la matèria a l'univers és deguda a la gravetat en els grans objectes de l'espai, en el cor de les estrelles... que precisament, degut a aquesta gran compressió, la matèria, com també el llenguatge poètic, deixa de comportar-se com ens té acostumats en la nostra proximitat habitual... que tampoc no podem aplicar la nostra lògica habitual de caçadors evolucionats, acostumats a objectes relativament pròxims a nosaltres, de dimensions relativament petites i de velocitats relativament baixes, a objectes gasosos tan distants, tan veloços, tan grans i tan densos... que els efectes quàntics que violenten la nostra experiència lògica es fan més patents en les

petites dimensions a les quals la matèria es veu confinada... que a les estrelles, el gas hidrogen, l'element primigeni i el més abundant a l'univers, comença a formar gas heli... que aquest fet és una reacció nuclear de fusió a dins de l'estrella que desprèn enormes quantitats de calor, expandeix el gas, evita el col·lapse gravitatori i finalment emet llum com el nostre sol... que successivament també es van formant a l'estrella els elements més pesats a partir de l'heli... i en altre estrelles els àtoms de carboni, oxigen i nitrogen que juntament amb l'hidrogen formen la *melanina* que dóna el color específic a l'iris dels teus ulls... que aquests àtoms, gairebé exactament com són ara als teus ulls, fa milers de milions d'anys es van formar a dins d'una estrella llunyana... que aquests mateixos àtoms et permeten viure i veure el cel de la nit... i tu veus les estrelles en la nit, la nit encesa... i aquesta lògica no pot explicar la teva emoció en veure la nit estelada... per explicar-la ho has de provar de fer amb la poesia... la poesia que ho crea tot de nou, com la llum en la nit... la poesia... *la poesia són les estrelles en la nit del llenguatge*. Aquesta definició se'm va acudir fa uns dies entre mil possibles.

És evident que aquesta darrera metàfora l'he construïda des de la poesia, no des de la ciència sinó des de la interpretació poètica d'alguns coneixements de la ciència que m'han proporcionat la plataforma prèvia. La ciència, en aquest cas, només són les interaccions que sabem que hi ha entre les partícules a dins de les estrelles, la ciència és la comprensió i la descripció d'aquests fets, que només són fets. Un fet darrera de l'altre, col·lisions i fusions de partícules, només fets que no tenen res a veure amb la interpretació poètica que acabo de fer. Aquests fets com a tals són anodins. I jo els puc considerar d'una manera o d'una altra. Podria considerar les estrelles com l'infern d'explosions nuclears on tots nosaltres, després de morir, després de ser una capa de fòssils enterrada sota moltes altres capes de fòssils a la Terra, després de milers de milions d'anys, desintegrats en els nostres mateixos àtoms, transformats ens partícules de matèria inorgànica i finalment en plasma, potser tornarem a anar a parar algun dia. O potser els nostres mateixos àtoms que ara ens mantenen vius, més feliços o més infeliços però vius, un dia es perdran dispersos en una sopa de partícules elementals en un espai infinit, fosc i completament fred. Aquesta interpretació també seria una altre tipus de poesia que en aquest moment no m'interessa continuar escrivint. Els fets són fets i és succeeixen, reaccions en cadena, res més, la ciència és el seu coneixement, els valors de la vida sempre són en un altre lloc, a fora de la ciència, encara que el progrés de la ciència en pugui fer aparèixer de nous, noves possibilitats de vida i de mort. Qualsevol interpretació en forma de *valor* dels fets descrits per la ciència, és a fora de la ciència. Potser per això escric poesia, perquè cerco la llum en la meva foscor. És una necessitat. Quan més fosca és la nit de la vida, més poesia necessito.

Una altra definició és la del diccionari de l'IEC: "Efecte que hom suposa que té la poesia, com a cosa elevada o emotiva, àdhuc quan no és produït per aquesta art. Per exemple: Unes cartes plenes de poesia. La poesia de les ruïnes. La poesia de la vida." Després de consultar altres definicions en aquest sentit, si voleu fer-ho, veureu que al final n'hauria una que jo us proposo, que és breu i que les engloba totes, encara que també té la mateixa dificultat de totes elles: *Poesia és tot allò que és considerat poètic*.

Aquí també estem atrapats en una definició tautològica com algunes altres que en aquest mateix sentit hi ha als diccionaris, però ens deixa més llibertat per determinar de manera individual i/o social allò que és poètic i que amplia el camp de la definició de la poesia a tot l'art, a la pintura, a la música, etc. però també als valors de la bondat, la veritat, la bellesa, la justícia, la llibertat... i a tota la mateixa vida diària. Ens permet parlar amb propietat, per exemple, de fets que considerem de *justícia poètica*, ens obre la porta al prescindir del llenguatge, a prescindir també en darrer terme dels poetes i a pensar en la nostra mateixa vida individual i social, en la nostra estètica i la nostra ètica de cada dia. Suposo que us heu adonat que estic evitant la paraula *metafísica*, per les connotacions negatives que podria tenir per a tots aquells, com jo mateix, que odiam la metafísica tal com ha estat plantejada pràcticament en tota la història de la filosofia des d'Aristòtil i sobretot amb el cristianisme, però aquí suposo que tothom m'entendrà si dic que l'expressió exacta seria la nostra *metafísica diària* que també contempla l'ètica i l'estètica. Per què? Doncs perquè la determinació d'allò que és estètic i d'allò que és ètic en les nostres vides, en darrer extrem no ho podem derivar d'una llei física universal. De fet, una altra expressió, que també evito moltes vegades per les mateixes i per altres raons, seria la nostra *mística diària*, entenent com a *mística* la nostra relació individual i sensible a cada instant amb la realitat, també impossible de descriure de manera totalment científica o bé de formular completament amb paraules.

La nostra mística concreta i la nostra metafísica més general, ara sí, limitades i sense por d'utilitzar-les en aquest sentit ja expressat, existeixen en els pensaments i les emocions de tots els éssers humans encara que no en siguin conscients i des d'aquesta perspectiva tindrien relació amb la nostra aproximació poètica a la realitat sense necessitat dels poetes, que quedarien entre bastidors o que també podríem comptar amb ells, però sempre establint una aproximació directa amb la realitat de cada un de nosaltres des del punt de vista del *valor* i del *valor poètic* en la nostra vida. En darrer extrem aquestes aproximacions no poden procedir de la ciència, sinó que depenen de la nostra sensibilitat i de la nostra cultura, de la nostra societat, de les nostres emocions, dels nostres valors que han estat adquirits socialment i que són fins a cert punt canviants i volàtils. Depenen dels milions d'impactes ideològics, racionals i emocionals que cada dia rebem del nostre entorn en les societats que vivim i que sense ser-ne totalment conscients modulen i determinen els nostres valors en l'existència diària i que procedeixen de moltíssimes fonts diferents, de la poesia escrita també, sí, encara que no ho sembli, encara que no l'haguem llegit mai però que ha conformat l'estètica de les elits intel·lectuals al llarg de la història i que ens arriba en l'inconscient col·lectiu, però també de moltes altres fonts, de les restes de les religions històriques que encara persisteixen, dels impactes de la filosofia, de les arts, de la premsa diària, dels comunicacions, dels mass media, de la TV, de les xerrades i comentaris amb els amics i amb els veïns... La *poesia de la vida*, la més important de totes sense cap mena de dubte, ens permet apreciar profundament els nostres valors, estimar-los i exercir-los.

I tornant al començament i al tema que ens ocupa, acceptant la hipòtesi de la completa diferenciació de la poesia amb la ciència moderna, allò que també s'ha

d'afirmar és que la interacció sí que existeix, sense cap mena de dubte, que la poesia (l'art en general) i la ciència interaccionen tant en les pròpies activitats dels poetes, dels pensadors i dels científics, com en la nostra vida diària. He d'aclarir una altra vegada que estic parlant de la ciència moderna i mai no em refereixo a la ciència de l'antiguitat o de l'edat mitjana, en la qual no és que hi haguessin interaccions sinó que les fronteres de la ciència amb la poesia i la filosofia no eren gens clares, es confonien sempre perquè la metodologia no estava prou establerta. Per exemple, en la majoria dels treballs d'Arquímedes sí que podem veure una correspondència gairebé total amb la metodologia de la ciència i la tecnologia moderna però no podem fer-ho, per exemple, en moltes afirmacions de Parmènides. No és aquest el cas, estem parlant de la ciència moderna i contemporània, de la seva diferenciació essencial amb la poesia i de les seves possibles interrelacions. Però el coneixement, tot el coneixement que tenim, racional o emocional, tant a través de la ciència, de la filosofia o de la història, de la poesia i de l'art en general, de la pràctica i de l'experiència diària o de qualsevol altra mena, es produeix en els mateixos individus de la mateixa espècie. Només aquest fet ja ens ha de fer pensar que alguna relació hi ha d'haver entre les diferents formes de coneixement, algun tipus de vasos comunicants, ja que es produeixen en el mateix organisme i bàsicament en el cervell. I un cop ben establerta la diferència podem adonar-nos de les múltiples interaccions, en un sentit i en un altre.

Per exemple, podem llegir en algunes publicacions actuals una expressió que s'ha posat de moda: *la ciència és la poesia de la realitat*. Certament, si examinem moltes de les conclusions a les quals ha arribat la ciència moderna, sobretot la física, ens adonem d'una nova i estranya bellesa de la naturalesa que no podríem conèixer sense les conclusions de la ciència, ens adonem de les estranyes propietats de la realitat quan ens acostem a l'infinitament gran, a l'infinitament petit i a l'infinitament complex, ens adonem de l'engany al qual estan sotmesos els nostres sentits al davant d'una realitat que supera tot allò que podríem haver imaginat, ens fa canviar la nostra concepció del món, ens fa desaparèixer de cop la major part de la filosofia anterior i ens fa establir una nova filosofia per poder comprendre la realitat. Ara bé, són els resultats finals de determinats aspectes de la ciència que ens produeixen aquesta profunda sensació de bellesa, però la ciència com a tal és neutra, són només les conclusions a les quals s'ha arribat després d'un llarg camí de suposicions prèvies, d'observacions periòdiques, de comprovacions regulades, de intuïcions fallides, de falsacions inesperades, de casualitats concurrents, de deduccions lògiques, etc. amb molt poca poesia i amb moltíssima feina rutinària que, al final, arriben un resultat que nosaltres des de la posició de *valor*, per tant des de fora de la ciència que cerca escèpticament la veritat de la naturalesa, determinem com a *valor estètic*. Però també hi ha alguns altres resultats de la ciència, concretament de la biologia, els que ens fan descendents d'una mena de mico, que al mateix temps es descendent d'una mena de mofeta, que al mateix temps és descendent d'una mena de cuc... podeu pensar com vulgueu, però a nivell estètic a mi m'hauria agradat més que la ciència hagués descobert allò que pensaven alguns homes antics, que érem descendents d'una parella de déus eterns, infinitament bells i lluminosos. Però

aquest fet és intranscendent per tot allò que ara estem parlant i no acosta ni allunya la ciència de la poesia, Baudelaire ja va introduir l'estètica de la lletjor en la poesia moderna.

També hi ha un cas a part que són les matemàtiques, la ciència més abstracta i que en aquest sentit seria com la música de les ciències, potser també la ciència que s'acosta més a la poesia per la seva abstracció i que ha fascinat molts poetes, però d'altra banda és també la que sembla situada en la seva part més distant, en el regne absolut de la lògica. Qui sap també si els extrems poden arribar a coincidir d'alguna manera perquè l'expressió: *les matemàtiques són la poesia de la raó*, em sembla d'una gran analogia. Tot i així, però, les matemàtiques que en una interpretació romàntica es podrien considerar com una profunda propietat de la realitat que els humans anem descobrint, també semblen una creació de la ment humana que ens és útil per comprendre la realitat des del punt de vista lògic, una eina que hem anat construint degut a les nostres necessitats d'interpretació lògica de la realitat combinada amb altres capacitats de la nostra ment. I, per tant, les matemàtiques, amb unes possibilitats latents de creativitat totalment abstracta i amb una bellesa formal feta de simplicitat i simetria en moltes de les seves construccions, són diferents de la resta de les ciències físiques que acompanyen amb algunes de les seves fórmules. Aquesta bellesa formal percebuda per molts matemàtics en el desenvolupament habitual de la seva activitat i relacionada amb les fórmules utilitzades, sembla que és una guia que molts d'ells mateixos diuen que els mena pel bon camí en les seves investigacions. En aquest sentit, s'han fet proves en el camp de la neurociència utilitzant tècniques de ressonància magnètica i s'ha trobat una zona del cervell (el còrtex òrbito-frontal, situat al centre i immediatament darrere dels ulls) que sembla responsable de l'avaluació de la bellesa i que s'activa tant en els matemàtics al davant de la contemplació de bellesa d'una fórmula com en els artistes plàstics al davant de la contemplació de la bellesa d'una obra d'art, encara que la majoria de les activitats principals en cada un dels dos casos potser es realitzen en regions diferents. De fet, sembla que serà la neurociència i els estudis sobre intel·ligència artificial els que finalment s'aproximaran a treure l'entrellat anatòmic i fisiològic de les nostres interpretacions lògiques i emocionals de la realitat.

També en les investigacions científiques hi ha decisions a prendre que no depenen totalment de la ciència, tant en el moment de decidir iniciar una investigació concreta i no precisament una altra o en el moment de decidir continuar per un camí i abandonar tots els altres possibles a dins d'una mateixa investigació determinada, decisions que tenen a veure amb la ciència però que depenen de molts altres factors, alguns relacionats amb l'ètica i amb l'estètica, exactament com moltes de les decisions importants que prenem a la nostra vida i que, com es diu vulgarment, a vegades es prenen més amb el cor que amb el cap. Per tant, serien decisions a dins del camp científic que podríem relacionar amb les activitats més pròpies de l'*art de viure* o de la *poesia de la vida* en un sentit molt ampli.

D'altra banda, la ciència i la tècnica, per avançar, sempre han fet servir la intuïció i la imaginació a uns nivells extraordinaris. De cap manera no podem considerar

que aquesta intuïció i aquesta imaginació siguin manllevades de l'art o de la poesia que sempre les proclama com a pròpies, sobretot pensant que aquest fet en alguns casos seria molt discutible perquè hi ha autors, novel·listes, artistes plàstics, etc. que sembla que no evolucionen mai. La intuïció i la imaginació formen part de les més elementals preguntes que es fa un científic al començament mateix de qualsevol hipòtesi de treball i en el curs de qualsevol investigació, abans de poder-la consolidar, comprovar o demostrar. Són les preguntes que comencen, més o menys: "I si fos que...?" o "I si la realitat fos com...?" o "I si passés que...?" Per tant, la intuïció i la imaginació pertanyen a la ciència des del seu mateix inici, aquestes capacitats estan integrades de manera completament necessària en el mateix mètode científic. I també, és clar, l'emoció creativa.

Ara bé, continuant amb les influències respectives, si ens guiem per la història, les influències històriques de la poesia i de l'art sobre la tècnica i ciència moderna són infinitament menors respecte de la seva consideració inversa, les influències de la tècnica i la ciència moderna sobre l'art i la poesia, que són espectaculars. Podríem posar exemples més antics, com la influència de la química dels pigments en la pintura del renaixement o la influència de la invenció de impremta en la poesia posterior, però estem parlant de ciència moderna i per tant hauríem de començar més endavant, per exemple a l'inici del segle XX. Només cal pensar en el canvi que es produeix en la pintura a partir del llum elèctric que permet treballar els pintors sempre en bones condicions sense sortir del seu estudi i que tanca l'etapa impressionista, la qual ja havia estat influïda per les investigacions científiques sobre les propietats de la llum. Albert Einstein publica, l'any 1905, el seu *annus mirabilis*, uns articles que canviaran la física moderna, un d'un parell de pàgines sobre l'equivalència entre massa i energia que suposa el descobriment de l'energia nuclear, un altre que desenvolupa la teoria de la relativitat especial, un altre que demostra les propietats quàntiques de la llum i un altre que és l'evidència experimental de l'existència dels àtoms. És una revolució completa. L'any 1907 Pablo Picasso pinta *Les senyoretes del carrer d'Avinyó*, l'obra mestra que trenca tota l'estètica pictòrica anterior i prefigura la gran revolució cubista. Seria absolutament temerari pensar que la pintura de Picasso o simplement l'evolució general de la pintura hagués influït en els treballs d'Einstein, en canvi sense la revolució de la ciència a una velocitat exponencial que distorsiona l'anterior visió més estable de la realitat, sembla molt improbable que hagués sorgit la revolució cubista, el dadaisme, el futurisme, i la resta de les avantguardes. Les tècniques de la fotografia i el cinema no és que influeixin en l'art sinó que inventen unes arts totalment noves que eren inexistents. Marilyn Monroe no existiria sense els treballs anteriors d'uns tècnics moltes vegades anònims que van aconseguir que la fotografia es pogués moure als nostres ulls. Els avenços en psicologia i les conseqüències de la publicació de *La interpretació dels somnis* de Sigmund Freud en el mateix tombant del segle, portaran Guillaume Apollinaire a proclamar molt aviat el surrealisme (ell inventa el nom) i l'escriptura automàtica, que influiran les grans avantguardes posteriors, etc.

No continuarem per aquest camí, és massa evident. Deixo el lector que vagi trobant fàcilment més influències provinents de la ciència i la tècnica cap a l'art i

la poesia, que són cabdals en tota la història, que continuen i continuaran amb tota seguretat, per exemple en la intel·ligència artificial que es desenvoluparà en els anys a venir.

Finalment, tornant de manera més estricta a la ciència i a la poesia, no hem de perdre mai de vista que tant l'una com l'altra fan servir les paraules, que les matemàtiques de la ciència són paraules simplifcades i transformades en connexions lògiques i de càlcul, que tots els números i totes les fórmules matemàtiques també es podrien escriure amb paraules si no fos que aleshores resultaria enormement llarg i complicat utilitzar-les. La poesia també utilitza sempre les paraules, a diferència d'altres arts, com la música instrumental o la pintura; i hem vist que precisament la poesia permet tensar les paraules fins al límit, desproveint-les fins i tot del seu significat lògic per tal d'expressar idees o emocions amb la màxima compressió possible. Però les paraules de la poesia és impossible que perdin totalment la seva significació lògica i les fórmules matemàtiques sembla que a vegades també poden conservar l'emoció original experimentada en la seva creació.

Una maduixa dividida entre dos, és igual a... una probable història d'amor.

18/06/2018

GESTIÓ DE L'ABSURD

Que la vida en si mateixa, considerada en abstracte, no té cap mena de *sentit* justificable racionalment, es va percebre emocionalment a Europa a nivell col·lectiu amb la Gran Guerra i es va consolidar després amb l'explosió del nazisme. Varen ser els Dadà i companyia, refugiats a Suïssa, cap a l'any 1915, els qui potser ho varen expressar més clarament. Gairebé al mateix temps també ho va fer Kafka. L'existencialisme és tan sols una de les derivacions d'aquesta percepció d'absurd vital. No és que altres autors, des dels mil·lenaris budistes, no haguessin tractat prèviament el tema de l'absurd, sinó que aleshores, a la relativament culta Europa, es varen donar les circumstàncies socials objectives que varen desfermar la percepció emocional col·lectiva d'absurd vital. Era la gent dels carrers dels pobles i ciutats dels països europeus que vivia l'absurd en veure seus fills morint com a mosques a la guerra, en massa i en nom de qualsevol cosa. I després, uns trenta anys després, tots els optimistes del món es varen tornar nihilistes amb les crueltats nazis, tota la racionalitat metafísica va perdre *sentit* d'una sola tacada. Ja no hi havia res on agafar-se, de fet no hi havia hagut mai res, però potser col·lectivament ho semblava. Era el vertigen, no de conèixer el precipici que ja es coneixia, sinó de sentir el precipici. Però aquest desastre emocional té una vessant molt positiva. És l'inici de les actuals societats laiques i tolerants, que a mi m'agrada dir-ne *societats comprensives*, dels països europeus i altres països desenvolupats. "Ja ningú no ens tornarà a enganyar", podria ser el

seu lema. Els poderosos han provat d'enganyar sempre els ciutadans i encara els enganyen, però ara probablement els costa una mica més perquè els ciutadans en són més conscients. Es tracta de construir societats en les quals no hi hagi objectius que semblen raonables però que porten a la infelicitat col·lectiva, societats en les quals prevalgui la llei de donar suport als més febles, societats en les quals l'objectiu principal sigui evitar la infelicitat innecessària. En fi, societats gestionades amb la finalitat d'evitar la infelicitat dels seus membres i, en canvi, admetre totes les possibilitats que no la provoquen. La felicitat ja és més particular, és cosa de cadascú. I sabem que ningú, una mica intel·ligent, no la pot tenir mai gaire completa. L'absurd és un dels fonaments intel·lectuals de la modernitat i també és el fonament de l'humor, el fonament de l'esclat del riure. A dins d'aquesta rialla còsmica ens hem de construir, no tenim alternativa.

03/08/2018

EL FINAL DEL CONTE

Una de les frases que em semblen més importants per a la interpretació del cristianisme des de la modernitat il·lustrada és l'expressió que s'acostuma a conèixer com *la quarta paraula* de Jesús a la creu, que apareix en arameu a l'Evangeli segons Sant Marc (el més antic): *-Eloí, Eloí, ¿lemà sabactani?*, que torna a aparèixer en hebreu a l'Evangeli segons Sant Mateu, i que es pot traduir per: *-Déu meu, Déu meu, perquè m'has abandonat?*

22/08/2018

AIXÒ ÉS LA JOIA (Màrius Torres)

*Això és la joia — ser un ocell, creuar
un cel on la tempesta deixà una pau intensa.*

*I això és la mort — tancar els ulls, escoltar
el silenci de quan la música comença.*

Aquests meravellosos díctics de Màrius Torres, ens deixen al final en suspens amb un darrer vers que recordarem sempre i que no sabrem mai exactament què vol dir: "...el silenci de quan la música comença." És el silenci romanent o latent que encara sembla que sentim quan la música tot just ha començat o és es silenci real just abans que la música comenci? Perquè en el text no està aclarit,

potser són tots dos alhora en una mena de silenci que comença abans i que es perllonga en la nostra oïda amb l'inici de la música i que, per tant, els engloba. Jo m'inclino per aquesta darrera interpretació. Aleshores, podem adonar-nos, com tots els músics saben, que moltes peces musicals acostumen a començar amb un compàs incomplet que conté un o dos temps febles que tècnicament s'anomenen *anacrusa* i que pel fet de ser febles d'alguna manera encara contenen el silenci previ i preparen l'oïda pel primer temps fort del següent compàs complet de la composició. El gran Màrius, aquell metge que deia que es va descobrir a sí mateix poeta líric (probablement sense poder fer res per evitar-ho), potser es referia a aquest instant auroral de l'audició. Si fos així, sobre aquest concepte i aquest poema, tot pensant en la necessitat de la mort per a la renovació evolutiva de les espècies, permeteu-me que jo n'escrigui ara un altre, encara molt més breu, d'un sol vers.

TRASPÀS

La mort és una anacrusa de la vida.

08/09/2018

NOU PERSONATGES PER AL TEATRE DE LA VIDA PER ORDRE PESSIMISTA D'APARICIÓ

Horror, Dolor, Odi, Absurd, Humor, Plaer, Amor, Sentit i Meravellós.

20/09/2018

ARA

Val la pena de provar de ser una mica feliços abans de morir-nos perquè després tot fa pensar que serà més difícil.

18/11/2018

L'IDIOTISME

Si la vida ja és “un conte explicat per un idiota” segons la famosa frase de Macbeth a l'obra homònima de Shakespeare: *Life's... a tale told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing* (La vida... és un conte explicat per un idiota, ple de sorolls i de fúria, que no significa res), algunes interpretacions de la vida semblen un conte explicat per dos idiotes.

24/12/2018

NIT DE REIS

Dost thou think, because thou art virtuous, there shall be no more cakes and ale? (Potser penses, perquè ets virtuós, que no hi haurà mai més pastissos ni cervesa?), és una rèplica de Sir Toby Belch a Malvolio, personatges de *Twelfth Night* de Shakespeare. Malvolio és el personatge purità en el qual penso que em volien transformar alguns dels jesuïtes que, a l'escola, m'explicaven les normes morals. De fet, alguns d'ells s'hi assemblaven, al tal Malvolio. Sort que amb mi varen fracassar, encara que per desgràcia no puc assegurar que sigui un fracàs total. Però quan ets un nen o un adolescent, tot això encara no ho saps i no tens aquests tipus de rèpliques. Llàstima.

05/01/2019

EL TEMPS DELS MORTS

Què passa amb el seu propi temps quan algú es mor? Per a ell o ella, a partir d'aleshores, ja són el mateix tant un segon com un minut, una hora com un dia o... milers de milions d'anys. L'edat de l'Univers, per exemple. Per a ell o ella, ja serà sempre igual avui que demà, aquest any o el vinent, que passin els segles i que tot l'Univers deixi d'existir. Un mort sembla que és a fora del temps, que per a ell el temps ha desaparegut. I ser a fora del temps, no és semblant a ser a l'eternitat? Sí. Però les roques, que sempre han estat *mortes*, quin temps experimenten? Sembla que els minerals no n'*experimenten* cap, encara que nosaltres veiem com canvien, s'erosionen o es degraden amb el pas dels anys.

Per tant, des de la nostra perspectiva d'éssers vivents, sembla que d'alguna manera també el *senten*, que *senten* el pas del temps. I les estrelles, també totalment minerals, en el nostre llenguatge podríem dir que *neixen* per una reunió de gas i pols, s'encenen degut l'elevada compressió produïda per la seva pròpia gravetat, acostumen a *viure una vida* de brillantor més o menys llarga segons el gas combustible que tenen, i finalment s'apaguen o esclaten. I quan deixen de brillar també podríem dir que es *moren*. Per tant, des del nostre punt de vista, també sembla que *senten* el pas del temps. Però és pràcticament segur que no *senten* el pas del temps de la manera que el sentim nosaltres. ¿I si no existíssim nosaltres (que tenim una determinada percepció temporal del dia i de la nit, del plaer i del dolor, de la gana i de la son) existiria aleshores el pas del temps tal com nosaltres l'experimentem? Més aviat sembla que no. Albert Einstein, que va canviar la física amb la seva nova concepció del temps i de l'espai, que va demostrar que viatjant a una velocitat pròxima a la de la llum, el temps i l'espai pràcticament desapareixerien en la direcció del moviment, també deia que "la distinció entre passat, present i futur és una obstinada i persistent il·lusió". Però gairebé has d'estar mort per entendre això.

24/01/2019

TEORIA ANTROPOLÒGICA MMM

La vida és un misteri, un miracle i una merda. Aquests són els tres únics axiomes d'aquesta teoria, dels quals es poden derivar molts teoremes fent servir els adjectius corresponents, per exemple: misteri primordial, misteri infinit, misteri relatiu, miracle meravellós, miracle transitori, miracle universal, merda considerable, merda absoluta, merda temporal, etc. que només admeten demostració subjectiva. Els teoremes poden ser aplicats a una infinitat de casos concrets de qualsevol persona en diversos moments de la seva vida, dels quals m'estalvio de posar exemples perquè són obvis. En aquest món, es tracta de provar d'evitar la merda, provar de desxifrar el misteri i provar de viure en el miracle.

05/03/2019

LES PREGUNTES

Quan ets jove et fas preguntes, moltes preguntes que penses que algun dia tindran resposta. Per això te les fas. Quan et fas vell t'adones que, en lloc de respostes, només has trobat més preguntes. Però també has trobat una solució més aviat oriental: no fer-te gaires preguntes, només aquelles que et sembla que podràs respondre.

18/03/2019

POESIA DE LA VIDA

Es diu que els poetes creen *el sentit* (potser hauríem de dir *els sentits*) de la vida des del fons de la història. Les mateixes religions tenen moltes vegades un component d'alt voltatge poètic en el seu origen. I en part és cert, però el sentit de la vida és infinitament més poderós que la mateixa poesia formulada pels poetes i sobretot és erroni atribuir-lo especialment a ells. Els homes corrents, els homes i dones del carrer, alguns que no han llegit ni un sol vers a la seva vida, que no han tingut cap contacte amb la poesia, que simplement diuen que no l'entenen o que la consideren com un fet purament artificial o innecessari, experimenten profundament el sentit a les seves vides. És la poesia no formulada de la vida, sempre superior a qualsevol poesia escrita. I moltes vegades sembla que la gent corrent experimenta més sentit a la vida que els mateixos poetes, alguns dels quals han demostrat al llarg de la història que són experts en la pràctica del suïcidi. Contra això es podria dir que, encara que moltes persones no hagin llegit mai ni un sol vers, també els arriba el sentit de la poesia escrita pels poetes amb la cultura general de la societat, influïda per la poesia al llarg dels segles i a través d'un subconscient col·lectiu. També es podria dir que els poetes són capaços de crear el sentit per als altres i que aleshores, després de crear-lo, precisament enlluernats i encegats per la seva llum, alguns d'ells mateixos no poden resistir la dura realitat de la pròpia vida. Aquest podria ser el cas d'alguns poetes que sembla que no tinguin prou capacitat pulmonar per tornar a la superfície quan han baixat al fons marí en recerca de les perles en forma de versos o que simplement prefereixen quedar-se al fons amb elles per sempre. Però la gent corrent, la gent que no prova de fer aquestes coses, també acostuma a tenir un extraordinari component poètic en la concepció de la realitat que li dóna sentit (sentits) a la seva vida. Sembla una mica arriscat atribuir-lo en totes les cultures a la intervenció dels poetes. També, moltes vegades, sembla que els poetes no creen sentit, sinó que més aviat proven de destruir el sentit creat falsament pel poder però que és acceptat per la majoria. Podríem incloure fàcilment en aquest cas els joves poetes romàntics i post-romàntics. Però si anem més al començament, al considerat per molts el pare dels poetes occidentals, el grec Arquíloc, ja veiem que aquesta pulsó és present a la seva poesia, en contra

de les concepcions que dotaven de sentit la vida dels seus compatriotes, en el famós poema on fa befa de la pèrdua del seu escut en batalla i lloa la decisió d'escapar-se i de salvar la pròpia vida. És evident que Arquíloc no va crear, en la societat grega, un nou capteniment generalitzat de llançar l'escut i fugir de les batalles però sí que posava en dubte la moral convencional instituïda. Més aviat sembla que és aquest el paper de la poesia moderna.

04/05/2019

EL FRAU HOMEOPÀTIC

L'homeopatia és un frau escandalós, probablement un dels més grans de la medicina del s. XX. De les moltes medicines que se'n diuen alternatives, n'és un cas especial perquè es venen molts fàrmacs homeopàtics a preus considerables, que no són més que petites boletes de sucre totalment innòcues. El fet és que no s'ha pogut demostrar mai, en experiments científicament contrastats i publicats en revistes científiques acreditades, que aquestes boletes guarissin cap tipus de malaltia en comparació amb els placebos subministrats, com es fa amb qualsevol fàrmac que surt al mercat. Aquesta és la dada clau. En canvi, les revistes homeopàtiques no contrastades adequadament, per tant, fora del *mainstream* de tota la ciència moderna, publiquen experiències que sembla que els avalen i, a més, diuen que aquests medicaments guareixen una gran quantitat de malalties amb una promiscuïtat meravellosa, perquè un sol medicament serveix per a múltiples i diferents malalties descrites.

No explicaré aquí en detall l'origen de l'homeopatia, que va ser a començaments del segle XIX de la mà del metge alemany Samuel Hahnemann, ni el seu desenvolupament posterior, però per situar el lector cal dir que els preparats homeopàtics es fabriquen des d'aleshores dissolent en un líquid una certa quantitat d'un producte, per exemple, fetge i cor d'ànec en el cas més conegut de l'*Oscil-lococcinum* que s'acostuma a receptar pels refredats o la grip. Després es dilueix progressivament una part del líquid obtingut en cent parts d'aigua agitant fortament (*sucussionant* diuen els homeòpates), diluint després una altra sola part d'aquest darrera dilució en cent parts més d'aigua i així successivament fins arribar a la dilució desitjada que, sempre segons els homeòpates, cada vegada dona més potència al medicament, encara que a cada dilució també cada vegada en resti menys quantitat de substància. Finalment, amb el líquid resultant s'impregnen unes petites boletes de sucre, es deixen assecar i s'envasen. Les dilucions usals poden ser fins a trenta, 30C, o fins i tot, en el cas concret de l'*Oscil-lococcinum* fins a dues-centes i per això s'etiqueta 200C.

El cas és que, a aquestes dilucions, no és que quedi poca quantitat de substància sinó que no n'hi ha gens, perquè la disminució de matèria activa és exponencial. Els càlculs són de química de batxillerat. A 200C la probabilitat que t'empassis

una sola molècula de fetge o de cor d'ànec en una dosi de l'*Oscil·lococcinum* és com una bàrbara loteria homeopàtica en la qual et pot tocar un sol número entre milions de milions de milions... de números... Per tant, qualsevol preparat homeopàtic *potent*, és només el sucre de les boletes i l'agua que no s'ha evaporat. Es pot trobar a les farmàcies aquest medicament de sucre i aigua, *Oscil·lococcinum*, en una presentació de trenta dosis per un valor d'una trentena d'euros.

L'empresa de productes homeopàtics Boiron, que és l'única que el fabrica, té uns ingressos d'uns sis-cents milions d'euros anuals, en part degut a aquest famós medicament. Ja ha estat demandada recentment en diversos països per publicitat enganyosa i, en algun cas, sembla que ha hagut de pagar uns quants milions de dòlars. L'any 2011, aquesta mateixa potent companyia, va amenaçar l'indefens *blogger* italià Samuele Riva amb portar-lo als tribunals per manifestar opinions contràries a l'homeopatia i als seus medicaments, més o menys per unes veritats científiques com aquestes que exposo i, en el seu cas, acompanyades d'una foto de la capsa de presentació de l'*Oscilloccinum* que jo m'estalvio aquí per precaució perquè va ser el desencadenant de la persecució. En aquesta reproducció s'agafaven els fiscals de la companyia. Finalment, per pressions internacionals, entre altres les del *British Medical Journal*, la gran companyia Boiron amb tots els seus advocats es va veure forçada a disculpar-se amb el pobre *blogger* i a retirar la demanda. Se'ls enfonsa el vaixell i estan nerviosos, és clar.

A instàncies del govern del Regne Unit, després d'un informe mèdic a la Cambra dels Comuns, l'any 2010 es va canviar el nom i l'activitat del *Royal London Homeopathic Hospital*, un gran hospital homeopàtic públic de Londres, eliminant del nom la referència a l'homeopatia i passant-se a dir *Royal London Hospital for Integrated Medicine*. Per cert, és al barri de Bloomsbury, fa poc hi vaig passar per davant, i encara que s'ha eliminat qualsevol referència a l'homeopatia en el nom formal i en totes les ofertes clíniques, no s'han eliminat algunes referències a l'homeopatia que hi ha gravades en pedra a les parets exteriors, suposo que per un fet més aviat històric i estètic. També es varen tancar els hospitals homeopàtics de Tunbridge (2009) i de Bristol (2015) i des del 2018 al Regne Unit ja només hi ha un únic servei públic d'homeopatia al *Centre of Integrative Care de Glasgow* el qual, com es pot veure, ja té un nom que amaga l'homeopatia i un pressupost públic molt reduït respecte els anys anteriors. Per venir més a prop de casa, en el període del 2009 al 2016 es van anar cancel·lant, per vergonya aliena i manca absoluta de base científica dels ensenyaments, els màsters homeopàtics que es feien a Sevilla, Còrdova, Saragossa i Barcelona. I per anar més lluny, el departament de salut del govern d'Austràlia va elaborar, l'any 2015, un informe demolidor sobre l'homeopatia que va acabar d'alertar molts altres països.

Ja que no s'ha aconseguit demostrar mai allò que és l'únic realment important, a part de totes les teories, que és l'eficàcia de les preparacions homeopàtiques contrastada amb els placebos com es fa amb tots els medicaments de la farmacopea, s'ha provat de justificar teòricament per una altra banda aquest tipus de medicina que en el fons descansa en algunes de les creences vitalistes de

finals del segle XVIII. S'ha provat de fer bàsicament amb uns experiments que reporten una certa "memòria de l'aigua" romanent després de l'eliminació de la substància activa, com un cert record de les molècules que hi han estat dissoltes. Però els dipòls de l'aigua es reordenen en una fracció molt petita de temps (picosegons) i l'aigua potable no reté la gran quantitat d'informació de les molècules anteriors que ha contingut en el seu cicle. Si la retinguéssim estaríem ben llestos perquè, degut al seu cicle, l'aigua potable que bevem ha passat per moltes cloaques; per exemple, hi ha una alta probabilitat científica que quan ens bevem un sol got d'aigua ingerim alguna molècula que va passar per la bufeta del rei Jaume I el Conqueridor.

Aquesta teoria de "la memòria de l'aigua" es va exposar en uns articles de Jacques Benveniste el 1988 i de Luc Montaigner (premi Nobel ja molt qüestionat) el 2009, que van ser contestats enèrgicament per la major part de la comunitat científica internacional (Montaigner es va autoexiliar a Xina on semblava que no el discutien i li permetien publicar en una revista pròpia no contrastada) i que no han pogut respondre les crítiques realitzades des del punt de vista estrictament científic. Benveniste i Montaigner pretenien demostrar que la "memòria de l'aigua" sobre les partícules que hi havien estat en dissolució durava un cert temps després de les filtracions o dilucions, encara que era un temps extraordinàriament curt respecte al temps d'exposició comercial dels productes homeopàtics i per tant també inservible des del punt de vista de la justificació de les durables propietats dels medicaments. Com a mínim, però, hi oferien un dubte. Les demostracions varen resultar finalment fallides. Aquests articles, a part de les nombroses crítiques científiques que ja que varen rebre en el seu moment, semblen totalment espuris, han quedat sense possibilitat de reproducció experimental i, per tant, s'han de desestimar completament. Sembla impossible que algun científic els hagi publicat sense tenir alguns altres incentius inconfessables. Però encara que aquests estudis teòrics fossin certs, què aportarien a la pràctica de l'homeopatia? Res, perquè quedaria l'única pregunta que realment s'ha de resoldre i que correspon als resultats en la comparació cega amb els placebos en pacients. Serien només aproximacions teòriques que, a més, no tenen cap connexió real amb l'heterodoxa clínica de l'homeopatia.

Però en alguns casos concrets tothom ha sentit a dir: "doncs a mi l'homeopatia em funciona", o bé "als meus fills els ha anat bé per al constipat". ¿I com pot ser que acudir a l'homeòpata sigui en alguns casos eficaç, si les boletes de sucre sembla que no poden curar res de res? Els experts diuen que, si de cas i en casos concrets, es tracta de l'eficàcia del procés de la clínica, no de l'eficàcia del medicament. Aquí és on hi ha el problema de concepte. És a dir, els productes homeopàtics no et curen perquè no són efectius, però també sembla que tens una mica més de probabilitats de guarir-te si vas a l'homeòpata que si no hi vas. Com pot ser? La resposta dels és que ens queden per examinar altres coses, altres aspectes de la clínica. Queda el fet que el simple placebo a vegades cura, queda el fet que l'atenció holística (tractant el pacient com un ésser, com un tot) del metge homeòpata també es beneficiosa i també cura, que aquesta visió general ofereix possibilitats específiques de prevenció individualitzada que també curen, que el propi metge homeòpata també acostuma a conèixer la medicina

naturalista i a vegades recepta algunes infusions que també curen, que moltes vegades dóna als pacients algunes regles i pautes generals de comportament i de control en la vida diària que també són beneficioses i que curen, que la simple fe que tenen els pacients que es curaran amb l'homeòpata també els cura, que hi ha malalties que amb el temps es curen soles, que els refredats lleugers sense tractament duren una setmana i si es comença el tractament, per exemple, al tercer dia dels símptomes que comencen a molestar, aleshores ja només en queden quatre i sembla que el medicament hagi fet el seu efecte, etc.

Ara bé, hi ha un altre aspecte teòric central, el concepte bàsic de l'homeopatia que està inclòs en el seu nom: "el mateix es cura amb el mateix" i que, a més, el seu efecte es potencia amb les dilucions, no és que no s'hagi pogut demostrar mai sinó que segons totes les evidències científiques, és radicalment fals. Els medicaments homeopàtics no tenen més efecte que el placebo. Per tant s'hauria d'acabar amb la seva pràctica com a mínim en el sistema públic. Però com que l'atenció homeopàtica no és nociva si no s'utilitza de manera excloent i, a més, pensant en la dimensió social, en el fet que no es poden abandonar sobtadament els pacients que hi acudeixen, s'hauria de restringir a poc a poc del sistema públic, que és el que fan en alguns països. Potser per adequar-la provisionalment es podria substituir la paraula *homeopatia* per obviar el fals principi fonamental (que és el que fan al Regne Unit), evitar també els actuals medicaments homeopàtics i subministrar als creients, si de cas, un placebo, barat i innocu.

Però també hi ha dos altres fets socials que no es poden eludir: la fe i els diners. Segons l'*Homeopathy Research Institute* de Londres que ja podem imaginar quins tipus d'investigació fan, al món hi ha uns 200 milions de persones que són pacients homeopàtics, situats en gran part a l'Índia i a Europa. Quan una persona es vol guarir d'una malaltia va on sigui, a la medicina moderna, a l'homeopatia i a l'infern si l'admetessin. Com se'ls explica tot això als creients en l'homeopatia? I com es gestiona la informació i la pressió mercantil de tots els organismes i els treballadors (fabricants, laboratoris i metges homeòpates) que se'n beneficien? Perquè aquest és el gran obstacle. Probablement passarà que, amb el seu poder i domini de la informació mèdica, aquests metges beneficiaris continuaran privadament amb l'*homeopatia de sempre*. Però també s'hauria de denunciar el frau dels medicaments, encara que fos a la sanitat privada. Hauria de ser des del govern, des de les associacions de metges i els metges de capçalera, que s'haurien d'oferir cada vegada més canals d'informació contrastada a diferents nivells de profunditat intel·lectual, sobre totes les teràpies possibles, sobre les teràpies de la medicina moderna, que a una altra escala diferent també té els seus problemes, i sobre les teràpies de les que es diuen medicines alternatives.

De fet, tot aquest cacau va començar cap al 1796 quan el doctor Hahnemann es va prendre una infusió d'escorça de Cinchona que conté quinina i va experimentar uns símptomes (s'ha escrit que potser eren deguts a una hipersensibilitat seva respecte a la quinina) similars als de la malària, que en aquella època es tractava amb quinina. D'aquí la seva falsa intuïció a nivell mèdic d'una frase amb ressonàncies filosòfiques: "el mateix es cura amb el mateix", que va començar a provar i a provar, primer amb familiars seus... a veure si

funcionava. Sort que també va tenir l'altra falsa intuïció del principi dels infinitesimals "a més dilució més potència" i no a l'inrevés, perquè en aquest darrer cas, provant i tornant a provar, el doctor Hahnemann hauria acabat ràpidament amb la seva pròpia vida i potser abans amb la vida de tota la seva família.

21/05/2019

DOS PARÀGRAFS DE KARL MARX

Els comunistes menyspreen d'amagar les seves opinions i intencions. Declaren ben obertament que els seus objectius només poden ser aconseguits amb l'enderrocament violent de tot ordre social preexistent.

Marx i Engels, Manifest Comunista de 1848

...no tinc el mèrit d'haver descobert l'existència de les classes en la societat moderna ni la lluita entre elles. Molt abans que jo, alguns historiadors burgesos havien exposat ja el desenvolupament històric d'aquesta lluita de classes i alguns economistes burgesos la seva anatomia econòmica. El que jo aportó és la demostració que l'existència de les classes socials només va unida a les fases històriques a través del desenvolupament de la producció, que la lluita de classes condueix necessàriament a la dictadura del proletariat i que aquesta mateixa dictadura no representa sinó una transició cap a l'abolició de totes les classes i cap a una societat sense classes.

Karl Marx, Carta a J. Weydemeyer, 5 de març de 1852

Aquests dos paràgrafs, profètics i fallits, són l'essència de la doctrina que va canviar la història mundial del segle XX. La seva simplicitat és espantosa. Però els intel·lectuals varen quedar fascinats.

16/06/2019

NOMÉS ERA UNA BROMA

*Life is a jest, and all things show it,
I thought so once, and now I know it.*

La vida és una broma, és veu a tot arreu/
ho pensava a vegades, i ara ho sé del cert.

Trad. Pròpia

És impossible no quedar impressionat per la simplicitat i contundència d'aquests dos famosos versos del poeta i autor dramàtic anglès John Gay (1685-1732)

23/06/2019

EL SAVI

Es va passar tota la vida pensant per descobrir els secrets de la felicitat i quan ja era vell es va adonar que el gran secret de la felicitat era no pensar gaire.

22/07/2019

UNA INNOCENT PROPOSTA ANTROPOLÒGICA

Tots els homes, germà Gal·lió, volen viure feliços, però per veure ço que fa benaurada la vida, tenen la vista entelada.

Sèneca (Trad. Carles Cardó)

Ningú mai no ha sabut essencialment d'on ve, on va, ni que hi fa en aquest món, però durant segles hi havia relats que semblava que ho explicaven, alguns en forma de filosofies però sobretot en forma de religions més o menys consolidades. Ara mateix, als països més desenvolupats, aquells relats ja no se'ls creu gairebé ningú i les religions estan cada vegada més desprestigiades per les seves immenses enganyifes i pels seus grans abusos històrics, encara que conserven una certa adhesió superficial o banal d'una part de la població. Però aquestes societats, que en podríem dir post-religioses, també evolucionen a través d'idees no demostrables o no totalment demostrables, és a dir, de creences més o menys justificades. A més, en molts pocs anys, la capacitat de compartir immediatament qualsevol informació de banda a banda del planeta, ha transformat el nostre món, les nostres relacions socials i el mateix concepte de societat comunitària. A partir d'aquests fets, suposant que la recerca de la felicitat és l'axioma bàsic de l'existència humana i que les creences són inevitables, he provat d'establir de manera esquemàtica les bases d'una antropologia laica i global, amb intenció de proposta. Sense justificar-ho racionalment com una

metafísica (que ho és i, per tant, és injustificable), sinó simplement mostrar-ho com una possibilitat:

MISSIÓ PRIMORDIAL: felicitat individual i col·lectiva. A nivell individual és la recerca personal inevitable de tots els éssers humans, bons i dolents, pobres i rics, savis i necis, generosos i malvats. El goig de viure. Probablement s'haurien de millorar molt els codis civils i penals, encara que en aquest sentit s'ha progressat en els països amb democràcies consolidades. Caldria establir de manera formal les maneres de crear les condicions perquè una certa felicitat fos possible, com a missió universal, centre de la vida humana i dels éssers vius, dels animals i les plantes. Una felicitat que hauria de ser necessàriament austera i pràctica, en la qual probablement hi serien presents algunes de les idees de Confuci, Epicur i Sèneca. També les d'activistes moderns defensors dels animals i les plantes. Per simplificar, potser seria la mena de felicitat que un pare o una mare desitgen per als seus fills.

VISIÓ PRIMORDIAL: fraternitat i compassió universal. Una visió sempre apunta al futur global. La fraternitat i la compassió acostumen a ser virtuts espontànies individuals en els éssers feliços. Però calen accions col·lectives per eliminar estructuralment les grans causes d'infelicitat en aspectes com la pobresa extrema, les malalties evitables, la prepotència dels poderosos, la discriminació de les minories, la violència de gènere, la contaminació mediambiental, el maltractament animal, etc. Hi ha recursos per a fer-ho, però caldria un canvi individual de consciències i un govern global que volgués aplicar la política planetària d'una esquerra no demagògica. Ara mateix sembla impossible, no hi ha un horitzó temporal per realitzar aquesta visió que pertany, entre altres, a les cultures derivades del cristianisme i del budisme.

NECESSITATS PRIMORDIALS: salut, diners, amors. Són un clàssic popular de la felicitat en totes les cultures. Salut (integral, física i mental), diners (economia i treball) i amors (sexe, família i entorn social). Aquestes necessitats humanes bàsiques essencials s'haurien de poder facilitar per a tothom en compliment de la missió descrita. En la gestió sanitària col·lectiva s'ha avançat molt en alguns països europeus i s'hauria d'exportar a totes les societats. En canvi, totes les facultats d'economia i escoles de negocis haurien de canviar radicalment d'orientació per poder transmetre els valors propis d'una economia productiva, distributiva, solidària i sostenible a tot el món. Els amors i les relacions humanes, en una societat lliure, són cosa de cadascú i les estructures socials no haurien d'interferir gaire en els comportaments més directament lligats al codi genètic de l'espècie.

VALORS PRIMORDIALS: fortalesa, intel·ligència, bondat. Sense la fortalesa interior de l'ésser, la seva intel·ligència i la seva bondat no són mai efectives. D'aquestes dues darreres, una de sola sense l'altra no porta a la felicitat col·lectiva i, en canvi, totes dues són necessàries. Aquests valors primordials haurien de ser reconeguts formalment en totes les cultures, potenciats sobretot

pels pares i pels mestres de l'escola infantil i primària, amb especial atenció a la gestió de les emocions i al desenvolupament dels talents innats.

OBJECTIUS PRIMORDIALS: veritat i bellesa, justícia i llibertat. La veritat i la bellesa, els fonaments la ciència i de l'art, són contingències ontològiques que tenen un gran impacte social. La justícia i la llibertat, que han de ser garantits pel dret i la política, són contingències també socials amb un gran impacte sobre l'ésser individual. Totes incideixen profundament en la felicitat humana. L'educació humanística, la filosofia, la història, la música, l'art i la literatura, haurien de ser una important part obligatòria de totes les branques de l'ensenyament mitjà i superior, que serà cada vegada més científic i tècnic. També la política, amb l'ajuda de la tecnologia, hauria d'evolucionar cap a democràcies molt més directes i aprofundir al mateix temps en els dos sentits geogràficament oposats: la gestió local, la gestió provincial, la gestió nacional, la gestió regional i la gestió global.

ACTITUD PRIMORDIAL: suggestió poètica, en el sentit de provar de cercar la felicitat o de provar d'evitar la infelicitat, de manera *poètica*, entesa en el sentit més ampli possible. No hi ha cap solució racional per a l'angoixa de l'ésser que va provar de descriure Heidegger, no hi ha cap manera racional i efectiva d'evitar les tragèdies de l'existència humana, de la vida i de la mort, presents a la nostra consciència. La suggestió poètica pot ser exultant i/o pal·liativa. Viu també segrestada al fons de la majoria de religions, en els grans místics. Porta inscrit a foc l'Amor amb A majúscula, l'amor a la bellesa, a la veritat, a la bondat, a la justícia, a la llibertat... a la vida i als éssers estimats. Es pot sentir en qualsevol de les activitats humanes habituals de creació o potser també només en distreure's conscientment en la il·lusió de viure, en el simple plaer de viure. És una actitud natural en l'ésser que vol ser feliç, una actitud que porta sempre a la celebració de la part meravellosa de la vida des del fons de l'ésser i com a conseqüència a la seguretat interior en les inevitables catàstrofes.

Sóc conscient que aquesta proposta és molt abstracta i simplificada, relativament romàntica i lamentablement naïf, però una certa innocència sembla inevitable pel seu mateix propòsit. També es pot comprovar que alguns dels conceptes abstractes utilitzats anteriorment coincideixen amb divinitats de l'antiguitat clàssica; en aquest escrit es resolen en unes línies però es podrien actualitzar en textos inacabables que no escriuré, que per això són divinitats. Però jo mateix, en relació al conjunt de la proposta, hi trobo a faltar el reconeixement de la presència inevitable de l'absurd i de la seva parella indestruïble, l'humor, que se'm fa cada vegada més necessari per afrontar la vida diària.

30/07/2019

ELS ANIMALS

Si al darrere de qualsevol filosofia, de de qualsevol política, de qualsevol antropologia, de qualsevol intent de comprensió de la humanitat com a entitat diferenciada, hi hagués hagut la profunda constatació implícita de la nostra condició animal, de la nostra extrema proximitat amb els animals, amb els mamífers que neixen d'una manera semblant a nosaltres, que s'alimenten d'una manera semblant a nosaltres, que es reproduïxen d'una manera semblant a nosaltres, que es moren d'una manera semblant a nosaltres i que, durant tota la seva vida, cerquen el plaer i fugen del dolor per necessitat de la mateixa manera que nosaltres també cerquem la felicitat per necessitat i fugim de tot allò que ens fa infeliços, si aquest hagués estat el punt de partida ineludible de qualsevol aproximació intel·lectual a la vida humana, estic completament convençut que la història de la humanitat hagués estat molt més pacífica i saludable.

16/09/2019

ESTIMAR LA VIDA

Pràcticament no es pot viure sense estimar la vida d'alguna manera, sense estimar tot allò que ens fa feliços i que ens ajuda viure. Però quan sento dir aquesta obvietat a alguna persona, afirmar-la conscientment, sempre penso que en el seu interior hi habita la felicitat o que, com a mínim, hi habita alguna espurna de felicitat anterior o algun bri d'esperança. I que així ho expressa. I sempre li diria, en redundància: felicitats, ésser feliç! Encara que sigui tan sols en el seu pensament, encara que sigui en els moments més difícils. Només cal recordar el final de la famosa ària *E lucevan le stelle* de l'òpera *Tosca* de Puccini, on Cavaradossi, condemnat a mort, reviu el record de la seva estimada Floria i acaba dient: *E non he amato mai tanto la vita!* Jo també ho he dit (o m'ho he dit a mi mateix) moltes vegades. Però quan diem o pensem això de manera espontània ens referim quasi sempre inconscientment a aquella part lluminosa i feliç de la vida, no a la seva part més dolorosa i obscura, que inevitablement també hi és. A mi m'agrada dir, perquè no hi hagi cap dubte, que estimo la part meravellosa de la vida, aquella part que em sembla meravellosa perquè em fa feliç que existeixi. Simplement que existeixi. Encara que jo, com un Cavaradossi devastat, no hi pugui participar. També sóc molt conscient que odio alguna part de la vida, algunes de les injustícies i les calamitats immanents de la pròpia vida, sobretot odio profundament les ignomínies de la humanitat, la infàmia de la història de la humanitat. I hi ha moments en els quals, totalment confús, jo mateix

no sé quin dels dos sentiments és el més fort. Però en el fons de tot, l'amor a la vida és un alè que ens embolcalla contra la mort.

22/09/2019

DEFINICIÓ DE RELIGIÓ

Sistema col·lectiu de suggestió i d'autoajuda psicològica, generalment utilitzat pels poderosos per reprimir la població.

19/10/2019

OPTIMISME

Hi ha gent que em diu, a vegades, que sóc optimista. Suposo que no és una ironia. Però en el cas que potser hi hagi una mica de veritat en aquesta afirmació, probablement no saben que és de rebot, probablement no saben que no tinc més remei de provar-ho de ser per tal de fer front a la tragèdia de la vida humana i que, si de cas, ho sóc per la necessitat de salvar tot allò que penso que té valor enmig del gran naufragi.

21/11/2019

UN PETIT DESACORD AMB HAROLD BLOOM

Harold Bloom, en el seu famós *The Western Canon*, va blasmar la literatura feminista, gay, animalista, ecologista, social, etc. dient que són *escoles del ressentiment*. Però el que passa realment és que la percepció de la societat ha canviat. La felicitat i la infelicitat col·lectiva, en el futur, seran al centre de qualsevol pensament, de qualsevol projecte. Una gran part de la filosofia contemporània, per exemple, ha derivat clarament cap al pragmatisme. La literatura i l'art estaran cada vegada més al servei de canviar i de millorar les condicions de la vida, en lloc d'exposar-les tal com són profundament, com va fer genialment Shakespeare en el seu teatre o, molt després, Kafka en literatura,

Picasso en pintura, més recentment Bergman o Fellini en cinema i molts altres... els quals ens van fer comprendre la nostra espècie de manera irrepètible. Sense deixar-ho de fer, sense deixar d'explorar i de comprendre, s'obren uns altres camps que deriven de la presa de consciència de les nostres societats, les quals sembla que descobreixen lentament, com una revelació llargament gestada que va aflorant massivament a les consciències del segle XXI, que la història de la humanitat és també la història d'una gran ignomínia a la qual s'ha de posar fi amb tots els instruments possibles. Amb l'art i la literatura també, no només a nivell de denúncia sinó també a nivell de divulgació i d'interpretació estructural de la realitat passada, present i futura. En l'error bàsic d'aquesta afirmació de Bloom, però, diria que hi ha aspectes de molta més profunditat. Un és el fet de no considerar que la literatura és essencialment una realitat que interacciona de maneres múltiples amb tota la societat (i que d'aquesta interacció en surten alguns noms cabdals, és clar, que són els que més es coneixen de cada país i que són alguns que ell ha considerat al seu *Canon*) sinó que bàsicament considera la literatura com una competició en la qual només sobreviuen el més forts, com un esport, per dir-ho de manera ràpida. És evident que les dues coses hi són a la vegada, però es tracta del punt de vista on es posa radicalment el focus a l'hora de fer una afirmació tan despectiva com la de les *escoles del ressentiment*. Un altre aspecte és que penso que Bloom es mira la literatura exclusivament amb alguns dels paràmetres més consensuats del segle XX, sobretot de la primera meitat del segle, que són els que per a mi també tenen més valor intrínsec, però que ja no són ni seran mai més els únics paràmetres de valor de l'art i de la literatura.

29/12/2019

UN ALTRE DESACORD AMB BLOOM

All bad poetry springs from genuine feeling. To be natural is to be obvious, and to be obvious is to be inartistic. Oscar Wilde

Art is useless because its aim is simply to create a mood. It is not meant to instruct, or to influence action in any way. It is superbly sterile, and the note of its pleasure is sterility. Oscar Wilde

Reading the very best writers -let us say Homer, Dante, Shakespeare, Tolstoy -is not going to make us better citizens. Art is perfectly useless, according to the sublime Oscar Wilde, who was right about everything. He also told us that all bad poetry is sincere. Had I the power to do so, I would command that these words be engraved above every gate at every university, so that each student might ponder the splendor of the insight. Harold Bloom

Wilde diu que “Tota la poesia dolenta sorgeix (brolla) de sentiments genuïns”. I Bloom, citant-lo, encara ho empitjora perquè diu exactament que: “Tota la poesia dolenta és sincera”, a part d'una altra citació de Wilde que hem sentit moltes vegades: “l'art és perfectament inútil”.

Però Wilde era un escriptor que tenia dret a dir el que creia més convenient sobre l'art i la literatura, la primera afirmació està extreta d'una prosa en forma de conversa titulada *The critic as artist* i la segona és al començament d'una carta escrita a mà en resposta a un *fan* que li havia escrit. En canvi Bloom és un dels teòrics de literatura més influents del segle XX i aquestes paraules estan extretes de la introducció al seu famós *The Western Canon*. La diferència és abismal, en el sentit que Wilde adverteix de dues possibles equivocacions freqüents en els aspirants a artista o a escriptor que potser tenen una certa ingenuïtat i en canvi Bloom ho diu des de la teoria. I per reblar-ho, acaba dient que aquestes paraules les posaria a la porta de totes les universitats. No cal, Bloom, de tant repetir-les ja hi són a dins. A Bloom potser li hauríem de demanar alguna cosa més.

Sobre la inutilitat de l'art, idea que he sentit repetir moltes vegades pels crítics més conspicus, per tant segur que no és només una idea de Wilde i de Bloom, fa un parell d'anys que vaig escriure, el següent extracte:

"Quin cansament, quin cansament cansat, quin cansament espantosament cansat em produeix llegir com encara es defensa des de les universitats i des dels estudis artístics la idea de la inutilitat de l'art, afegint-hi sempre, és clar, el concepte de la misteriosa bellesa d'allò que és inútil. Des de sempre. És fals, és simplement fals. Ras i curt, l'art no és inútil, no ha estat mai inútil i mai no serà inútil. Quan sigui inútil, si ho arriba a ser, desapareixerà. L'art ens ha servit durant tota la història per comprendre i per comprendre'ns, que és potser la seva funció més important, ens ha permès comunicar-nos d'una manera insubstituïble, ens ha obert al món de la imaginació i del somni, ens ha portat a descobrir universos interiors que, sense ell, mai no haurien existit, ens ha fet més suportable la vida, etc. Encara en voleu més d'utilitat? I des del punt de vista científic de l'evolució també seria impossible, si fos inútil, que un conjunt tan espectacular com és el que formen la música, la literatura, la poesia, el teatre, la dansa i les arts plàstiques, s'hagués produït amb aquesta força que ha tingut i que té, ja a l'inici de la nostra història. I que hagués sobreviscut."

I sobre la “poesia dolenta”, l'afirmació teòrica penso que no fila prim i per tant també penso que és falsa. Bloom ratifica teòricament que: “Tota la poesia dolenta...” La paraula clau és “tota” i, tal com diu ell mateix, la frase de Bloom és la citació de Wilde. Però, realment, algú pot creure que tota la poesia dolenta és sincera, natural o genuïna? Que no hi ha poesia dolenta falsa, artificial o artificiosa, per fer servir antònims possibles?

Que tota la poesia dolenta és de font genuïna o sincera, dit per Wilde no tindria importància, fins i tot és un bon avís per a navegants innocents, però en té molta més al ser utilitzada per Bloom en un dels textos teòrics més importants de la literatura del segle XX. I aleshores penso que no és acceptable perquè, a més, és extensible a tot l'art, a la pintura, a la música... dels quals potser la seva meta-sinceritat o la meta-genuïtat siguin els valors suprems.

Sí, sí... ja comprenc que Wilde i Bloom es refereixen a aquell pobre noi o noia (senyor o senyora) que escriu amb una certa ingenuïtat i que no és conscient de la mala llet que s'amaga rere les obres d'art i literatura. Sí, sí... Però si en lloc de "tota la poesia dolenta...", que ja es veu que no pot ser, només haguessin dit per exemple "la major part de la poesia dolenta...", o encara menys, que haguessin dit només "una gran part de la poesia dolenta...", l'afirmació teòrica també seria molt, però que molt discutible, tan discutible que jo els obligaria tots dos, Wilde castigat entre àngels als llimbs i Bloom castigat severament a l'infern, a llegir sense fi una gran part de la literatura dolenta, sobretot romàntica o neoclàssica, que no és gens sincera, gens genuïna, gens natural i, en canvi, molt artificial i artificiosa... I quan l'acabessin, tornar a començar, com dos Prometeus cultíssims que eren.

23/01/2020

L'EDAT DE LA MÚSICA POP

Hi va haver bastants anys del segle XX, cap al començament i amb moltes diferències segons el país, que els joves escoltaven, una mica de lluny, aquella música que semblava pensada per a gent més gran. Després, amb la generalització i la gran difusió del disc, hi va haver un període que això va començar a canviar, gairebé a tot arreu la majoria dels joves podien escoltar una música que semblava realment pensada per a ells. Però més endavant la majoria dels joves van començar progressivament a escoltar una música més aviat pensada per a adolescents i després les masses juvenils ja van començar a escoltar globalment una música pensada per a nens incultes i malcriats. L'edat de la música pop va baixant...

28/06/2020

ACTITUD POÈTICA

L'actitud poètica, la suggestió poètica com una intuïció recurrent, com un saludable estat d'ànim, es podria provocar amb alguna tècnica concreta, potser amb algun record, alguna imatge, algun somni despert, alguna invocació, alguna frase benèfica, com un mantra... Potser per no oblidar mai o fer reviure en nosaltres la presència de l'infinit i la bellesa. Com per exemple, el famós: *M'illumino / d'immenso*, d'Ungaretti o el darrer vers de la *Divina Commedia* de

Dante: *l'amor che move il sole e l'altre stelle*, molts altres versos o unes altres paraules. Potser vàries possibilitats en diferents moments, potser el darrer poema o cançó que tu recordes... O cap. No es tracta de cap frase o paraula, que pel seu objecte probablement sempre semblarà cursi, sinó que és una suggestió conscient, una actitud, una predisposició a experimentar la unitat essencial de l'ésser o potser només el simple plaer de viure, que aquesta frase provaria de recordar. Com una meditació o una pregària, com una tècnica per provocar, recordar i sostenir l'actitud poètica en sentit molt ampli que practiquen sense saber-ho una gran majoria dels éssers humans (menys alguns distingits filòsofs!), aquella mena de saviesa positiva primordial que consisteix en evitar, algunes estones, els paranys de la consciència lògica per provar de ser una mica més feliç.

06/07/2020

LA SAVIESA

Es necessita tota la vida per acabar descobrint la sopa d'all.

09/08/2020

PERIODISME

Els mitjans de comunicació tradicionals, en paper, TV i alguns digitals, tots subvencionats pels poders fàctics, sempre es mostren molt preocupats per les *fake news* de les xarxes socials perquè saben que els autors de les grans *fake news* que es consoliden en l'imaginari col·lectiu són ells.

23/08/2020

QUÈ FARIES SI TORNESSIS A TENIR DISSET ANYS?

No ho has pensat mai? Aquesta pregunta innocent em sembla que no és fàcil de respondre. Jo no sé què faria. Et proposo que ho pensis, com una experiència interior. Si ho penses seriosament i amb totes les conseqüències, probablement t'adonaràs que la resposta no és fàcil. A vegades em sembla que jo potser

tornaria a provar d'estudiar química tal com ho vaig fer, però ara ho faria d'una manera diferent, amb molta més dedicació vocacional, prestant també més interès a les derivacions cap la física i cap a la biologia, els dos extrems. O potser ja em saltaria la química i aniria directament cap a les matemàtiques i la física o cap a la farmacologia i la medicina, extremant aquests extrems. Potser faria el doctorat que aleshores no vaig fer. I després... la veritat és que no ho sé. El més curiós del cas és que, després de tota la vida i en unes altres circumstàncies molt diferents, em sembla que estaria igual de perdut que vaig estar aleshores, tal com ho estic ara mateix que només he de decidir què vull fer demà. Estic segur que també tindria el mateix problema que vaig tenir, perquè el fet d'especialitzar-me totalment en algun camp concret amb tot l'esforç i el temps necessari per triomfar se'm feia difícil, em costava perquè em feia allunyar de moltes altres coses que m'interessaven. Potser provaria de fer-me astronauta. No sé si escriuria poesia.

04/09/2020

LA VERGE MARIA

La clau de tot l'embolic s'explica, en part, per un error de traducció. Sembla que els hebreus anomenaven Maria com una *almah*, que significa "noia jove". Però a la famosa *Septuaginta*, o Bíblia dels Setanta (que va ser traduïda al grec per setanta-dos savis jueus a les ordres del rei grec d'Egipte Ptolomeu II), el mot hebreu *almah* va ser traduït com a *parthenos*, mot grec que és polisèmic i també vol dir "verge". I d'aquí ja podeu començar a circular per més de dos mil anys de discussions, concilis i sínodes per acabar directament a les execucions a la foguera, que és on haurien d'anar a parar sempre tots els traductors.

06/09/2020

LA SÀVIA NATURALESA

La naturalesa ho té tot previst perquè durant la vida vagis fent les coses sempre al seu dictat però pensant que les decideixes tu mateix i que no te n'adonis fins que ja ets massa vell i no hi pots fer res.

11/09/2020

LES CREENCES

Jo tinc moltes creences com tothom, algunes més fonamentades i altres menys. La majoria de les meves creences estan basades en la probabilitat, però també en podria tenir algunes, diguem-li suggestions, sense cap probabilitat contrastada i que simplement em fessin més feliç. Qui m'ho podria prohibir? Sense creences no podríem viure, de fet sense creences no pot viure cap ésser humà com a tal. Les decisions més importants de la nostra vida inclouen sempre alguna creença. Escollim una professió perquè ens agrada, perquè hem vist altres que ho fan o perquè no trobem una altra sortida, però sobretot perquè creiem que en el nostre futur ens anirà bé, que ens anirà més bé amb aquella professió que amb una altra o com a mínim que ens anirà millor que no pas quedar-nos a l'atur amb tot el temps del món per filosofar. Ens aparellem, ens casem o no ens casem potser perquè ens enamorem o ens desenamorem, potser perquè veiem que els altres ho fan i ho han fet, però també pel fet que creiem de manera més o menys conscient o inconscient que el nostre futur serà millor d'aquella o d'aquella altra manera. Les nostres decisions no poden ser completament contrastades, no poden ser totalment decidides amb criteris racionals, científics o tècnics. Jo, com tothom, estic ple de creences. Però quant a creences religioses, les veig com a sistemes d'autoajuda col·lectiva, aprofitades històricament pels poderosos per controlar i per reprimir les poblacions, aproximant-les des del poder a realitats més o menys contrastades. Però també són immenses cultures històriques, grans suggestions que ha elaborat sempre la humanitat per a la seva salvació, que vol dir simplement per a la seva felicitat, encara que a vegades n'hagi resultat el contrari. Penso que tots els déus són inventats (i aquí podria ser ateu), però precisament per això mateix, afirmo que existeixen. No existien, però han existit i encara existeixen, a vegades disfressats en diverses formes més lleugeres, inventats pels homes i clavats en el seu conscient i en el seu inconscient col·lectiu com a intuïcions salvadores, la majoria de vegades per cobrir necessitats d'interpretació de la realitat o necessitats de consol. I, en essència, deixant de banda els seus grans abusos, les religions ens aboquen a les profunditats inabastables de l'existència humana. Penso que els déus han estat per a la consciència, per posar un exemple brutal però aclaridor, com les primeres emprems per a la comunicació, amb els seu micos que disposaven les lletres i els óssos que premien les planxes. No existien abans, van existir inventades pels homes i han deixat d'existir, substituïdes per altres mètodes de comunicació més eficaços. Però la necessitat de comunicació hi era, la necessitat hi és. Mirat així, com a ficcions acceptades per la humanitat que apareixen constantment en el llegat cultural i en les nostres emocions, que moltes vegades subsisteixen en altres formes més lleugeres i difícils d'identificar, puc acceptar per a mi mateix moltes de les suggestions poètiques de diverses religions, filosofies o sistemes espirituals. Per tant, des de la meua immensa heterodòxia podria convertir-me ara

mateix a qualsevol religió o a vàries al mateix temps, si em vingués de gust o si em fessin més feliç. Però no és el cas.

02/10/2020

ROSA DE TARDOR

Al meu petit jardí, una mica descurat i malmès després de l'estiu i d'algunes pluges de tardor, hi ha florit una rosa. De quin color podria ser? Vermella? No. Blanca? No. Groga? No. Fins i tot se m'ha fet una mica estrany que fos una rosa de color... rosa. Ara mateix podria escriure un poema d'aquells que diuen, més o menys, que enmig de la desolació sempre hi resta un alè de vida i de bellesa. Es un tema recurrent de totes les literatures, perquè és el tema de la vida, de la mort i de l'amor. Però en lloc d'escriure un poema, admiro una llarga estona el meu petit jardí amb el seu petit miracle. Poesia de la vida, que és la més important, la pot fer tothom, encara que alguns poetes es pensen que només la poden fer ells. I surt més a compte.

09/10/2020

VIURE

Com si fos una bella cançó d'amor, amb la tornada dolorosa.

15/10/2020

L'OU O LA GALLINA?

Haurem de convenir que Kant era una mica més fi que nosaltres per provar de dir el mateix, perquè a *El conflicte de les facultats* diu, amb una bonica metàfora sobre el conflicte entre la filosofia i la teologia, que a vegades no se sap si "la serventa precedeix amb la torxa la graciosa dama o bé la segueix portant-li la cua."

04/11/2020

ENTRE FILÒSOFES

Kant: *L'home és un animal que necessita un amo.*

Herder: *L'home que necessita un amo és un animal.*

18/11/2020

SET MANERES DE SALVAR-SE DE LA VIDA

1. Morir-se.
2. Dormir.
3. Distreure's en alguna cosa agradable.
4. Estimar.
5. Crear.
6. Pensar en alguna cosa meravellosa (recordar, somiar despert, etc.).
7. Suprimir el pensament en plena consciència (provar de viure en l'etern present, fer ioga, resar, etc.).

06/12/2020

CONFIANÇA EN ELS INTEL·LECTUALS

Ben aviat vaig aprendre que la majoria d'intel·lectuals tenien una relació amb l'ètica una mica inferior que la majoria de lampistes. I també ben aviat vaig aprendre una altra cosa a favor dels lampistes, com que els intel·lectuals en molts casos viuen del que diuen i no del que fan, era probable que en qualsevol moment m'expliquessin un sopar de duró mentre els lampistes m'arreglaven l'aixeta. Després, encara que confesso que em va costar una mica més, vaig aprendre que molts dels que es deien o es deixaven dir intel·lectuals tampoc no eren gaire intel·ligents.

18/12/2020

MENTRE LLEGEIXES

Una lectura et pot angoixar molt quan et descobreix una realitat del teu passat que depenia de tu, que tu no sabies i que ha estat la causa d'un fracàs important de la teva vida. T'ho mostra amb tots els detalls, t'ho fa reviure, t'ho fa veure clar i et fa pronunciar la frase terrible: Aleshores no ho vaig saber veure! Quedes interiorment destrossat. Després ets una mica més savi.

30/12/2020

UN FET QUE ES REPETEIX

Sempre he pensat que era d'esquerres, sempre he estat d'esquerres i em sembla que sempre seré d'esquerres, és una convicció que necessito sentir per fer una societat millor, penso que s'ha de partir del pensament pròpiament d'esquerres per provocar el canvi de la societat cap a millor, fins i tot s'ha de partir de la ideologia antisistema. Però no precisament de l'esquerra institucional ni del que convencionalment se'n diu esquerra. Sempre he provat de no ser massa idiota a l'hora de valorar els partits polítics i les seves estratègies, encara que no sé si ho aconsegueixo del tot, més aviat moltes vegades em sembla que no ho aconsegueixo i que continuo sent tan idiota com sempre. Hi ha partits que es diuen d'esquerres que són de dretes, n'hi ha d'altres que fan propostes d'una esquerra demagògica de fireta i hi ha partits de centre polític que en certs aspectes fan propostes socialment beneficioses o innovadores que els partits que són oficialment d'esquerres descarten immediatament, perquè qualifiquen aquella proposta per la seva procedència corporativa, *de dretes*, que per a ells és la pitjor qualificació possible, amb independència del seu valor real i de les seves possibilitats concretes d'èxit. Aquesta darrera tàctica és habitual en els partits d'esquerra i en els seus votants, de tal manera que per tenir raó moral o per conservar el poder, simplement han de dir que qualsevol proposta que no els agrada és *de dretes*, de manera que ells mateixos es veuen forçats a anar-se escorant falsament cap una esquerra virtual fins que, a vegades, alguns van donant la volta i treuen el cap per l'altra banda, per l'extrema dreta. Degut a això, alguns dels que es diuen d'esquerres a vegades pensen que jo sóc *de dretes*. Hi estic acostumat i els ho agraeixo.

15/01/2021

D'ON VINC, ON VAIG? VINC DE CASA I VAIG COMPRAR PA

Els pensaments, tant si son certs com si no, formen una part central de la nostra vida. Molts d'ells són creences expressades més o menys racionalment. Els pensaments recurrents, per si sols et poden canviar la vida. Et poden fer feliç o infeliç. És molt diferent pensar amb convenciment “vinc del no-res, visc la vida que ho és tot i torno al no-res”, o bé pensar “vinc del Tot, sóc part del Tot i torno al Tot”, o bé pensar “no sé d'on vinc, no sé què faig aquí i no sé on vaig”, o bé pensar “vinc de Déu, sóc en Déu i vaig a Déu” que em sembla que deia Sant Agustí, o bé pensar “tot és buit, vinc del buit, sóc al buit i vaig al buit”, o bé pensar “no vinc d'enlloc, no sóc enlloc ni vaig enlloc, perquè tot és una il·lusió”. I n'hi ha molts més. Es pot escollir. Hi ha una altra manera: no pensar en aquestes coses, distreure's. Però no pensar en res és molt difícil, els monjos budistes ho proven des de fa segles i sembla que calen anys d'experiència per distreure's sense estar distret o bé per pensar sense pensar. Per tant, una solució és pensar en altres coses, com per exemple, que la fleca de més enllà té el pa més bo que la de davant de casa, però és més car i he de caminar molt més; potser hi podria anar un parell de dies a la setmana, que no em faria tanta mandra com si fos cada dia; ara bé, com que les voreres són prou amples potser valdria la pena agafar la bici, però aleshores potser ja no em faria tanta mandra i hi podria anar cada dia. També hi ha altres raons, com per exemple que la dependenta és molt bonica... I ara sí que ja no sé d'on vinc, ni on vaig, però em sembla que tinc gana. Agafo la bicicleta i surto a comprar pa del bo. Tot això té relació amb la filosofia de Heidegger. T'ho explicaré un altre dia.

24/02/2021

CONFUSIÓ

La llibertat sempre acaba guanyant! La democràcia sempre guanya! Ho podeu escoltar en molts mítings. Són desitjos, pregàries. Mentides, des del punt de vist empíric. La democràcia i la llibertat han estat continuadament destruïdes en la ignominiosa història humana. Contra això lluitem.

05/03/2021

RETROVISOR

A la vida, encara que triomfis o que siguis feliç en alguns aspectes, sempre acabes sumant tants fracassos que saber elaborar el propi dol és totalment necessari per a sobreviure.

16/03/2021

AVENÇOS TÈCNICS

Els sacerdots de l'antiga Mesopotàmia adoraven uns déus dels quals sobretot sentien temor, com Enlil, que va enviar el Diluvi als homes perquè feien soroll i no el deixaven dormir. No tenien por de les seves accions morals, de ser bons o dolents a l'hora de ser castigats per aquells déus en les seves pròpies vides, sinó d'equivocar-se en els rituals pensats per apaivagar-los, de cometre errades simplement tècniques en la realització dels rituals i despertar les ires dels déus per aquest fet. Potser aquest pensament s'hauria de tenir una mica en compte a l'hora de planificar el futur de la humanitat de del punt de vista tècnic.

25/04/2021

REFLEXIÓ PER A UN JOVE SOLDAT

Tu estàs en un exèrcit petit, jugant-te la vida a primera línia contra un gran exèrcit ben armat, contra el qual gairebé no hi ha res a fer. Amb la mica de metralla dispersa ja has perdut un ull per sempre més. I al teu darrere, a la rereguarda, tot són baralles entre els teus propis líders per aconseguir una mica més de poder abans de la rendició que ja estan pactant. Així, després, quedaran en més bona posició social i econòmica, quan s'hagi perdut la guerra. El pitjor de tot és que la majoria de gent del teu país dóna suport als líders més submisos, als qui més es rendeixen, encara que aquells líders sempre ho neguin per tal de seguir obtenint suport i que tu segueixis lluitant. A tu et diuen que has de continuar defensant la primera línia amb la teva vida. Com et sents... digues?

20/06/2021

L'AMOR DE LES NOIES

L'amor ha estat representat moltes vegades en la mitologia com una mena d'angelet amb un arc que llança les seves fletxes amb els ulls clucs o embenats. És una representació admirable però potser excessivament masculina, perquè l'amor de les noies sempre m'ha semblat que mira per algun forat i que veu el futur.

12/07/2021

QUAN ESCRIUS?

Només quan tinc alguna cosa confusa a aclarir-me a mi mateix, que encara no sé ben bé com formular-la i que penso que pot interessar algú altre.

07/09/2021

SIMPLIFICANT

Fa molts anys vaig sentir com una noia enamorada deia: "Com m'agrada de viure!" Ho he recordat sempre. És evident que ella no era conscient que estava enunciant d'una determinada manera el principi fonamental de totes les filosofies vàlides de la humanitat. I no només de les filosofies sinó el principi fonamental de tota la humanitat. I alguns filòsofs i poetes de tota la història, quan els llegeixes, fan pensar que no el saben, ni el saben.

26/09/2021

JOCS D'AMOR

Dels vint als trenta o trenta-cinc anys, en els jocs d'amor i sexe, una majoria de nois es diverteixen i una majoria de noies es juguen la resta de la seva vida.

04/10/2021

INSPIRACIÓ

La inspiració poètica, si existeix, s'assembla a l'emoció de l'amor, a l'emoció d'un inesperat descobriment científic, és la certesa d'alguna cosa nova i meravellosa al fons de l'ànima.

12/11/2021

LA LLIBERTAT

Mentre un ésser pugui escollir de forma conscient i sense ser forçat per un altre entre algunes possibilitats reals, per exemple entre menjar patates o menjar mongetes, menjar-ne de les dues o no menjar-ne de cap de les dues, hi haurà metafísica.

23/11/2021

ÈTICA 1

Faig allò que fa la majoria de la humanitat, cerco la felicitat i l'alegria de viure, però no sóc gens original, faig allò que m'agrada. No faig res de tot allò que molts filòsofs, escriptors, pensadors, religiosos, poetes... etc. diuen d'alguna manera que s'ha de fer. Entre altres coses, diuen moltes ximpleries. Sí que escolto els científics, per si de cas, que són els únics que toquen os.

12/01/2022

ÈTICA 2

Cerca l'alegria de viure i procura no menystenir mai ningú... perquè qualsevol ésser humà s'assembla molt a tu. I no calen gaires filosofies.

24/01/2022

AUTORITARIS I DEMÓCRATES

Són les dues categories en les quals hauríem de dividir tant els partits polítics com els estats moderns, si ens volem entendre una mica a l'hora de classificar-los i acabar d'una punyetera vegada amb la manipulació del binomi dreta-esquerra, que sobretot a partir de la segona meitat del segle XX ha estat un refugi de demagogs intel·lectuals i de polítics vividors, sense que una cosa no exclogui l'altra. Cap de les dues categories, tant l'autoritarisme com la democràcia no són mai pures, sinó que l'autoritarisme va des del feixisme més salvatge fins a les democràcies més imperfectes i les democràcies poden ser de bastant bona qualitat o bé a l'inrevés, només simulades i pròximes a règims completament autoritaris i feixistes, però amb una gradació de qualitat entre elles que és verificable, només amb uns quants paràmetres adequadament establerts i relacionats amb la possible qualitat de vida dels ciutadans. Es podria discutir si els paràmetres són els més apropiats, però no els resultats. Ni més ni menys, és allò que fa periòdicament la revista *The Economist* amb tots els països, que hauria de ser extensible als models de país que defensen els partits polítics i, per tant, directament extensible als mateixos partits polítics i als diputats de cada partit i de cada país. Per exemple, *The Economist*, per a l'any 2021, situa Noruega com el país amb més qualitat democràtica i l'Afganistan com el país més autoritari del món. Podeu consultar la revista amb dades numèriques contrastades, però amb una mica d'imaginació i també per jugar una estona, potser podríeu anar situant entremig d'aquests dos extrems i de manera purament intuïtiva molts dels altres països. I si després de fer-ho consulteu els resultats a *The Economist* també podríeu tenir alguna sorpresa. Però s'ha d'acabar per sempre més amb la collonada política del binomi demagògic dreta-esquerra que en les condicions actuals no és mesurable de cap manera i que només serveix per a la desqualificació mútua, la baralla interessada dels vividors dels partits i la desinformació de la societat.

03/03/2022

SINGULARITATS

Hi ha esdeveniments que només t'han passat una vegada, que han estat cabdals per a la teva vida, que aleshores ni te'n vas adonar i que no et tornaran a passar mai més.

01/04/2022

ESPIRITUALITAT ANIMAL

L'espiritualitat que tenim tots els éssers humans pel simple fet de ser-ho, tant si som savis com rucs, ateus, creients o sense cap creença religiosa (encara que històricament l'espiritualitat més natural ha estat sempre segrestada per les religions i es confon amb les seves pràctiques) és la resposta a la simple pregunta: “¿Com t'ho prens tot això de la vida (de l'amor i de la mort)?” És, en definitiva, l'actitud de fons. Aquesta resposta que no es pot expressar del tot en llenguatge lògic sinó en actes, moltes vegades està relacionada amb el sentiment d'unitat amb els altres éssers i amb tota la naturalesa (la mística que també tenim pel sol fet de ser humans i que podria ser la nostra comunicació sensitiva conscient amb la *realitat* viscuda o somiada), també amb la poca metafísica que encara resisteix l'èxit de la física moderna, amb l'ètica i amb l'estètica. I amb les *coses de la vida*... Res d'això no es pot reduir al pensament més abstracte ni a la ciència.

06/04/2022

LA INTRANSCENDÈNCIA HUMANA

Si penses en temps còsmic, d'aquí a mil anys, d'aquí a deu mil anys, d'aquí a cent mil anys, d'aquí a un milió d'anys... què en serà de la humanitat. És possible que ens haguem extingit. I si no, què és allò que en quedarà de les nostres accions actuals? Que n'haurà transcendit als nostres descendents, a part de la descendència pròpia? Hi ha una mena de transcendència humana que està arrelada en les nostres accions. Per exemple, tenir fills i educar-los és transcendent en la mesura que ens ultrapassa a nosaltres mateixos i a la nostra pròpia vida. En aquest sentit material i en molts camps diferents, hi hauria éssers més transcendents que uns altres. Ho podríem veure en totes les arts, ciències i oficis humans. Podrem dir, per exemple, que Isaac Newton és molt transcendent en el món de la física, Michelangelo Buonarroti en el món de la pintura, William Shakespeare en el món de la literatura i, en canvi, com a contrast, la majoria de pintors, físics o literats són menys transcendents en el seu camp. També podríem comparar la transcendència política de Hitler amb la de cada un dels soldats alemanys anònims que van morir en la segona guerra mundial del segle XX, etc. I en aquest sentit la majoria de la humanitat ens podria semblar poc transcendent si no fos per la seva descendència mateixa i l'amor als fills. Aquest concepte de transcendència que en podríem dir material o animal, fonamental en l'evolució humana i en la nostra vida diària, ha estat des de sempre una aspiració dels éssers humans. És el fet d'aportar alguna cosa de la seva vida a les generacions

futures, deixar com a mínim alguna cosa per a la generació següent. Sembla inscrit als nostres gens, com ho és la necessitat de la descendència per a la supervivència de l'espècie. Aquest fet de pensar en les generacions futures, que transcendeix la pròpia vida al mateix temps que l'afirma, ha de tenir una connexió profunda amb la felicitat humana. L'astrònom danès del segle XVI, Tycho Brahe, reconegut per les seves grans aportacions a l'observació telescòpica dels astres, en la seva agonia repetia la frase: *Non frustra vixisse vidcor* (*Que no hagi viscut en va*). Però què en quedarà de Brahe, de Newton, de Michelangelo o de Shakespeare en la cultura d'aquí a mil, deu mil, cent mil o un milió d'anys... si hi arribéssim? Potser només una mena de minúscula retícula en un immens mosaic, gairebé infinit? O res, en el cas que la humanitat s'hagi autodestruït o extingit per diferents causes. Però hi ha una altra transcendència que és la dels místics, l'experiència íntima de l'infinit i de l'eternitat com una meravella del propi ésser, que supera qualsevol dimensió espacial i temporal. Aquesta extraordinària transcendència que experimenten els místics de totes les èpoques, potser també necessita sentir com a contrast per produir-se, la intranscendència material humana en el cosmos, el *no res* de la humanitat perduda en la realitat còsmica.

22/04/2022

DES DE LA GLÒRIA

Ah, si! La vida! Aquell joc on el premi és el goig de viure, ser una mica feliços o no ser massa infeliços... Siguis qui siguis, quan neixes ja comences a jugar aquest joc, no te'n pots escapar, siguis ric o pobre, ruc o savi, brutalment malèvol o esforçadament benèfic. A vegades guanyes, a vegades perds... i al final acabes perdent, encara que ho haguessis guanyat sempre tot.

06/05/2022

SUGGESTIÓ POÈTICA

Sentir l'infinit i estimar la vida. És com morir-se de nit, estirat a terra, mirant el cel amb totes les seves estrelles, sempre a punt per alçar-se l'endemà matí.

10/05/2022

L'ABSURD

L'absurd és tan absurd que a més de portar-nos a la desesperació intel·lectual és la font del riure.

22/05/2022

ABSTRACCIÓ

Allò que als humans ens fa diferents de tots els altres animals, és la nostra capacitat d'abstracció. Abstracció és la capacitat d'aïllar conceptualment un objecte d'un altre o unes propietats d'un objecte d'unes altres, que també comporta la possibilitat d'identificar els components fonamentals d'un fenomen per damunt dels secundaris. Naixem, vivim i morim com els animals. Som animals, amb aquesta capacitat de més i amb moltes altres capacitats de menys.

18/06/2022

EL DESTÍ

En la realitat més física i brutal som uns contenidors de gens, com tots els éssers vius, que els transmetem i els hem transmès, perquè si no fos així, qualsevol espècie ja no existiria. Tot passa com si hi hagués aquesta "finalitat" biològica inscrita als cromosomes i transmesa ja al naixement cada individu: replicar-se, encara que no sigui exactament una "finalitat" des del punt de vista biològic, però és una manera molt aproximada i fàcil d'explicar-ho. Sense ser-ne pròpiament conscients, tota la nostra vida es va preparant prèviament per satisfer aquesta necessitat biològica i més tard, passat el període reproductiu, s'hagi donat o no la reproducció, resta sempre romanent en el nostre capteniment, en els nostres costums i en la nostra vida diària, en la qual tot està modelat per complir aquella "finalitat" i, per tant, perdura i no es pot canviar... Potser podríem pensar en la manera de no ser massa infeliços en aquest context i, ben conscients de tot això, desenvolupar, si és necessari a la contra, totes les altres possibilitats de felicitat que ens ofereix la vida. També ens equivocariem, com sempre, però potser podríem partir d'una essencial informació complementària a l'hora de prendre qualsevol decisió.

26/10/2022

VIDA (Definició)

Qualitat de l'ésser que té la il·lusió de viure.

02/11/2022

POTSER SOMIAR

*To die, to sleep;
To sleep: perchance to dream: ay, there's the rub;
For in that sleep of death what dreams may come...*

Hamlet (W: Shakespeare)

Morir, dormir... dormir... i potser somiar...

Sí, aquest és l'obstacle: no saber

quins somnis acompanyaran el son etern...

Trad. Joan Sellent

D'aquest text, un dels més famosos de Shakespeare, en parlaré més endavant.

20/11/2022

EL TEMPS DELS NOSTRES RELLOTGES

Seria molt difícil que jo hagués pensat aquests meravellosos versos que fa pocs dies he mencionat de Shakespeare. I ja no dic haver-los escrit, per la seva bellesa i profunditat, que també seria cert, simplement haver-los pensat en abstracte per la visió del món de qui els escriu. Aquest dormir eternament està concebut com una continuïtat en el temps, el temps dels morts que dormen per sempre. És evident la metàfora. Però quin és el temps dels morts? Un altre exemple podrien ser les paraules que sembla que va dir Lord Byron en el terrible

funeral del seu amic Pierce B. Shelley a la platja de Viareggio, després de rescatar el seu cos d'un naufragi, mig menjat pels peixos i que amarat en oli i vi (no tenien res més), mai no s'acabava de cremar. És un meravellós vers del propi Shelley: *He hath awakened from the dream of life*: "S'ha despertat del somni de la vida" (trad. meua en present), com si hi hagués un altre temps posterior on els qui som vius i que ara somiem adormits, ja estem desperts. Sembla que, entretant, Byron va fer unes quantes braçades per l'aigua per deixondir-se una mica, entre els quatre que hi eren. Devia ser un funeral espantós. Pels mateixos motius anteriors, em sembla que aquest vers extraordinari, jo no l'hauria pensat mai. I en podem trobar una infinitat en tota la literatura des del seus inicis, en un sentit semblant. En el moment de la mort, jo diria que el temps dels morts desapareix perquè és una qualitat de la vida, de la nostra vida. L'Univers és podrà expandir i difondre d'aquí a milers de milions d'anys en una immensitat de matèria i energia també totalment disgregada, on al final ni els fotons de la llum no existiran, o bé podrà recomençar infinites vegades un altre Univers com aquest que es va fent infinitament gran i al mateix temps sense llum i, per tant, ja que sense llum no pot haver-hi espai ni temps, també és al mateix temps un forat negre infinitament petit que s'haurà creat cada vegada potser per tornar a començar... Encara que no ho sabem del cert. Però l'humà mort que era viu restarà sempre mort, a poc a poc completament disgregat en partícules elementals i per tant sense adonar-se de res, ni despert, ni somiant. Sense temps. Als que hem estudiat una mica de física a vegades les metàfores ens agafen amb el peu canviat. Aprofitem, doncs, el temps que marquen els nostres rellotges. I si hem de fer alguna cosa, fem-la ara mateix.

29/11/2022

CARÀCTER

Si et diuen d'algú que té molt de caràcter pensa que probablement es tracta d'un imbècil.

02/12/2022

PRIMERA LÍNIA DE RESISTÈNCIA

Tens un modern bazuka antitancs i un gran dipòsit de municions. El tancs enemics arriben un a un, cada dia, de cara a tu, cap a les vuit del matí. Van en

línia, un darrere l'altre amb un decalatge de vint-i-quatre hores clavades. Tu , cada matí, molt abans d'arribar ja els veus de lluny estant amb els teus prismàtics i mentrestant penses en tot el que has de fer, en la bellesa del dia i en les coses que faràs per ella. Això és així, totes les teves accions són per ella, encara que no en siguis sempre conscient. Quan el tanc arriba al teu abast, dispires i el destrueixes, sempre amb un sol projectil. De tant en tant recomptes el projectils que encara et queden al dipòsit de municions.

15/12/2022

EL PRIMER LLIBRE

Fa anys que, degut als meus estudis de ciències, vaig donar classes de química per al laboratori. Era una formació professional d'Anàlisi i Control al Laboratori Químic, en horari de vespre. L'alumnat era molt variat, des dels qui seguien la formació reglada i tenien uns divuit anys, fins altres de més grans que ja treballaven i volien un títol per trobar feina en empreses de química. Entre aquests n'hi havia un, d'una vintena llarga d'anys, que no estava gaire equilibrat psicològicament, que seguia un tractament psiquiàtric i que faltava sovint a les classes, però quan venia es veia dotat d'una magnífica intel·ligència. Un dia em va dir que, a part del mínim que necessitava per a les classes, no llegia res i que no havia llegit mai cap llibre complet, però que el psiquiatra li havia recomanat de llegir i que seguint el seu consell havia llegit sencer el primer llibre de la seva vida que havia escollit ell mateix. Li vaig preguntar quin llibre era i la resposta va ser la següent: "-No recuerdo ahora el nombre del libro però me ha gustado muchísimo, es de un tío del qual no sé si has oído hablar: se llama Nietzsche."

10/01/2023

ELS PERILLS DE LA FÍSICA TEÒRICA

La va perdre definitivament una nit que, després de fer l'amor, ell li va dir: "-Mai no t'adonaràs que la distància entre tu i jo encara podria ser cada vegada més gran". Ella es va alçar del llit, es va posar les calces amb una revolada, es va vestir, li a clavar dues plantofades i va sortir amb un gran cop de porta. Ell no va tenir temps de dir-li res més, ella no li va deixar explicar tot allò de la constant de Hubble, de l'expansió constant de l'espai que a petita escala no es produeix però que a gran escala els astrònoms poden veure molt bé, que a gran escala la distància entre

dos punts que semblen fixos augmenta amb el pas del temps, que l'espai es dilata acceleradament, que no saben a què es degut i que s'han inventat el nom d'*energia fosca* per explicar-ho d'alguna manera... Res, després no va tenir temps de res més. I sense voler, per voler-li explicar una veritat física de l'Univers amb aquella mentida en forma d'acudit, la va perdre per sempre.

02/02/2023

UN PETIT PROBLEMA

La naturalesa ens ha fet exclusivament per a la reproducció i nosaltres insistim en voler ser feliços.

27/02/2023

S'HA DE LLEGIR, S'HA DE LLEGIR!

Si has llegit *Hamlet*, *Machbet*, *El rei Lear* i *El somni d'una nit d'estiu*, ja pots anar pel món llegint només instruccions tècniques.

05/03/2023

CONTRA LA METAFÍSICA?

Només de pronunciar la paraula "metafísica" ja em trobo més bé, sobretot em sento menys marxista, encara que jo no n'he estat mai però gairebé tots els que es deien intel·lectuals al paísos llatins ho eren i els més joves en sentíem la influència, fa només cosa de mig segle. I també eren metafísics d'arrel, per més que ho neguessin i es declaraessin materialistes. Perquè tothom, al seu nivell, fa metafísica, la seva metafísica, la seva interpretació de la realitat. A més de la gent del carrer, tots els filòsofs sempre han fet, fan i faran metafísica, perquè en són els especialistes al nivell més intel·lectual i racional possible. Ja en feien, abans que la paraula metafísica fos utilitzada per Aristòtil amb un propòsit bibliotecari, totalment diferent al seu significat actual. En va fer Tales de Milet, en va fer

Parmènides, en va fer Heràclit, en va fer Pitàgores i tots el presocràtics, en va fer Sòcrates, en va fer Plató, en va fer Aristòtil... perquè aleshores gairebé tot era metafísica. Però alguns d'ells, com el mateix Aristòtil, també els altres abans i després el gran Arquímedes, havien començat un camí una mica diferent a partir de l'observació i l'experimentació de la realitat. Era la física, cada vegada més relacionada amb les matemàtiques. D'aquest camí, les religions no en volien saber res i predicaven (no pensaven, només predicaven) metafísica "pura". Ara encara ho fan. Després la física va anar prenent el terreny a la metafísica, de manera que, fent un gran salt de segles per tota la metafísica de Spinoza, Kant, Hegel, Marx (encara que els seus deixebles ho neguin)... ens plantem a començaments del segle XX on apareix la filosofia analítica amb Russell i el positivisme amb el cercle de Viena, que es volen apartar definitivament de la metafísica. I un filòsof absolutament genial, Wittgenstein, escriu a la seva joventut un breu llibre de metafísica, el *Tractatus Logico-Philosophicus*, per dir que la metafísica s'ha acabat i que només hi ha problemes de llenguatge. També dóna una única conferència sobre ètica i estètica a Londres, de la qual només en resten els apunts d'algun assistent, per dir també que d'elles no se'n pot parlar, perquè no "es deixen dir". Aquesta conferència fa emprenyar Russell, perquè si ja has dit que no se'n pot parlar, aleshores no en parlis per acabar dient que no se'n pot parlar! Al mateix temps, la física ja havia aportat la relativitat i la quàntica. Els esforços posteriors de Heidegger i Sartre només serveixen per fer, no ja una metafísica sinó una antropologia de l'angoixa. Després, acabant el segle XX, la majoria de filòsofs sembla que abandonen i comencen a provar de ser una mica més feliços amb la suau postmodernitat de Lyotard i amb la psicologia positiva de Seligman. I la física actual quan "interpreta" l'Univers, és a dir, quan fa una interpretació probabilística de l'Univers amb totes les teories i dades actualment disponibles, que són d'una precisió i d'un volum espectaculars, mai vistos ni imaginats, també acaba fent metafísica. Què voleu més?

14/05/2023

CONTRA LA REALITAT?

La relació intel·lectual que mantenim amb la realitat que ens envolta i amb nosaltres mateixos no és completament racional sinó que és més aviat... què? sensorial, fenomenològica, immersiva... El físic Niels Böhr ja va advertir a començament del s.XX que hauríem de començar a aprendre què volem dir quan diem "realitat". A mi m'agrada més de recuperar una paraula més antiga que ja va fer servir Wittgenstein per dir que aquesta relació és de naturalesa mística. Per això mateix penso que en l'extraordinària filosofia del seu *Tractatus Logico-Philosophicus* i en tot el seu pensament radical de joventut, va tenir el gran encert poètic i al mateix temps, des del meu punt de vista, l'error pràctic de dir que

“D’allò que no se’n pot parlar, s’ha de callar” (*Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen*), que és la frase final del llibre i una de les seves expressions més esplendoroses i més citades. Aquest “callar” sembla que l’hauríem d’entendre relacionat directament amb la lògica, la seva disciplina. Perquè hi ha aspectes com l’ètica i l’estètica, en definitiva tota la metafísica, que no es poden expressar totalment de manera racional i segons ell “no es deixen dir”. Però és un error de joventut que conté una gran veritat, perquè talla amb un estilet la lògica i la ciència de la xerrameca metafísica, però sense tenir en compte que només tenim el llenguatge per fer aproximacions que ja som prou grans per saber que no són completament consistents. Després, encara que sense publicar res més en vida, va suavitzar el seu pensament de joventut en aquest sentit en els anomenats “jocs de llenguatge” que es produeixen en la comunicació humana. Tota la metafísica que ha existit, existeix i existirà, és només l’intent maldestre de superar l’afirmació de Wittgenstein que és insuperable, d’expressar aquesta relació mística amb la realitat de manera impossible. Impossible sí, però que ens deixa veure algunes de les seves clarors i ombres en el llenguatge de la poesia i de l’art, on es pot només “mostrar” tal com hi estaria d’acord Wittgenstein, però també en el llenguatge més racional que compartim habitualment quan escrivim un assaig o quan ens diem bon dia i parlem al carrer. Perquè potser, al final, si volguéssim ser estrictes, hauríem de callar del tot.

15/05/2023

A L'INFERN AMB EN LLUÍS

Per a Lluís Urpinell i Jovani, poeta i amic

Quan el Lluís va arribar a l'Infern, jo ja feia un cert temps que hi era i penso que el vaig poder ajudar, per experiència, en algunes coses molt simples que sembla que no tenen importància però que allí són fonamentals, per exemple, saber protegir-se dels homes bons que hi han anat a parar, que tenen una mala llet de l'hòstia i la descarreguen sempre sobre aquells que consideren que han fet mèrits més que sobrats per ser a l'Infern, com era el cas del Lluís i com també ho era el meu, que en podíem presumir davant d'ells. És un cas de pura enveja, perquè ells pensaven que anirien al Cel. Però després d'una vida plena de privacions i de temors, al final, Sant Pere els va enviar a l'Infern per alguna cosa de la qual no s'havien confessat. A ells l'Infern no els agradava gens i, sobretot, no s'ho esperaven perquè sempre havien somiat estar entre angelets i bambolines de cotó fluix. No s'esperaven que, després de molts dubtes i de judicis universals plens d'irregularitats, Sant Pere els enviés allí, amb aquella calor. Per a aquests casos dubtosos, hi ha un jurat format per Sants de totes les èpoques passades,

que són una colla de fills de puta que dicten sentència i no hi ha dret de defensa ni d'apel·lació. En canvi amb el Lluís i amb mi, Sant Pere no va dubtar gens, només ens va veure treure el cap per damunt del primer núvol i ja va dir amb una veu de tro: "-A l'infern! A l'infern, *titolalocus!*" Allí fotia una calor de mil parells de collons i havies d'anar sempre despullat per suportar-la, però d'altra banda estava ple de pastissos de maduixa, de putes i també de barrils de cervesa de doble malta i amb un llúpol meravellós, traginat des del Cel per àngels subornats. A més, si els pagaves quatre quartos més, se n'emportaven un barril cap amunt i te'l baixaven *extra-cold*. Nosaltres ens hi trobàvem bastant bé, si no fos perquè arrossegàvem les xacres dels anys i, encara que allí els anys ja no passaven, portàvem a sobre tots els passats fins a arribar-hi, que aquests sí que comptaven. Tot això és una punyeta, maldes per no morir-te i quan més vell et mors, més vell ets durant tota l'eternitat perquè el temps ja no passa més. L'únic avantatge és que ets una mica més savi. És a dir, que allí hi havia tant jovenets i jovenetes com vellards i vellardes, pengim-penjam. També vellardis... però també vellardos i vellardus, que no és que fossin políticament correctes com ases, sinó que havien estudiat les declinacions llatines de petits i ara recordaven alguna cosa. I s'ho deien entre ells, perquè també hi havia els de la Secció Filològica de l'IEC que els ho deixaven dir, però aquests estaven obligats per ordre directa de Satanàs a escriure eternament a la pissarra tots els diacrítics catalans que van eliminar. També hi havia molts arquitectes, d'aquests que dissenyen edificis i objectes que només els pots mirar, són relativament bonics però si hi proves de viure o de fer-los servir quedes atrapat en les infinites incomoditats que provoquen i que les han dissenyat expressament per això, per fotre't, després de cobrar una morterada. A l'Infern hi havia de tot, metges i dictadors, assassins i jutges, idiotes i intel·lectuals (a més dels intel·lectuals idiotes, d'aquests molts), assagistes i predicadors, cambrers, paletes, savis, músics, bojos, Papes de Roma, etc. Però era un bon lloc per a l'amistat i per als records. Com que ja no podies anar més endavant ni més enrere i només podies veure-ho tot darrere del vidre de l'Infern sense poder-hi intervenir, podies adonar-te de les ximpleries que vas fer i de l'absurd de tot plegat, finalment per acabar on has acabat. I encara sort, perquè tinc notícies que el Cel és pitjor, allà dalt fot sempre un fred que pela i està ple de polítics que, demostrant que eren tan bons previsors de la seva eternitat com dels seus sous, al darrer moment es varen confessar de tot i varen obtenir indulgència plenària, com si haguessin guanyat unes eleccions. Però m'han dit que allí encara s'esbatussen, se les foten i esquitxen tothom de merda, no s'hi pot viure al cel, en realitat no s'hi ha pogut viure mai. En canvi, a l'Infern que ens havia tocat, si t'ho prenies bé com el Lluís i jo, despullats i en aquell clima més que tropical, ventant-nos una mica per treure'ns la calor de sobre i fotent-nos de tant en tant alguna *Guinness* del congelador de dalt, podíem parlar, fins i tot pel *wapp*, d'una mena de somni que ens feia feliços. Les altres coses, les dolentes de cadascú, ja havien passat, no existien. I aquest somni que teníem, penso que començava un vespre, a la barra d'un minúscul bar d'un carrer del barri de La Ribera on només servien copes de xampany molt fresc, amb un cambrer argentí que se les donava d'intel·lectual i que dialogava amb els clients. Aleshores érem prou joves, sobretot molt joves per dins, encara que ja passàvem ben bé dels trenta anys. I escrivíem

poesia, és clar! Però ¿què cony pots fer quan t'adones clarament de tot, si no és escriure poesia? Alguns intel·lectuals deien que després de Mauthausen ja no es podia escriure poesia. No és veritat, és un fet contrastat, el poetes han continuat escrivint poesia. Una prova més que dels intel·lectuals no te'n pots fiar. Molts tampoc no han pensat mai que Mauthausen vol dir alguna cosa com "casa de peatge". Aquell peatge, però, que va ser el més criminal que la humanitat podia imaginar no incloïa la poesia, mai no va incloure la poesia perquè aleshores sí que ho hauríem perdut tot i del tot. Va quedar malferida, però va sobreviure per pura necessitat nostra, no per res més, sinó per necessitat, per necessitat humana. I acabo de dir que nosaltres dos escrivíem poesia, que és correcte però pot induir a error. Perquè es pot escriure poesia com es pot tocar a estones el piano o es pot anar cada cap de setmana a l'Empordà. Hauria d'haver dit que érem poetes, que ens sentíem poetes. I és molt diferent. Ho demostra una petita anècdota que ara recordo. I és que el Lluís també feia d'editor i va editar un esplèndid llibre de gran format que és una col·lecció de *La Lluanera de Nova York* en facsímil. Me'n va regalar un. En veure-l, vaig quedar tan impressionat que em sembla que vaig dir a algun amic comú que seria millor que el Lluís es dediqués a l'edició i no a la poesia. Ho va saber i recordo que es va enfadar una mica. Ara penso que jo potser també m'hauria enfadat. Perquè ell podia fer d'editor o no fer-ne, jo podia fer d'enginyer químic o no, ens podien agradar o no aquelles feines, però tots dos érem poetes, escrivint tots dos millor o pitjor, això ara no ve al cas, simplement érem poetes. I a mi, el fet de ser poeta, de sentir-me poeta, de poder mirar el món amb ulls de poeta des de l'anonimat total, sense que ningú no se'n pugui adonar, sense que ningú no pugui saber si el miro amb ulls de poeta, és de les millors coses que m'han passat a la vida. Estic segur que al Lluís també. No cal ni escriure. En aquest sentit, no puc més que recordar Màrius Torres, metge, que poc abans de morir de tuberculosi l'any 1942 deia: "sóc aquesta cosa absurda: un poeta líric". És molt diferent de dir: "sóc metge i escric poesia", encara que també sigui així. I d'aquelles copes de xampany en van venir d'altres... i d'aquells vespres van venir algunes nits... i d'aquelles nits van venir algunes matinades... No parlaré ara de cap dels altres amics d'aquelles nits de gresca i algunes també de rigor conceptual; no és el moment i segur que després de tants anys, me'n deixaria algun o alguna, potser els més importants. Encara que aleshores tots ens vèiem sovint i després gairebé no ens vam veure més, sento molt d'afecte per alguns d'ells. Parlaré només d'en Lluís Urpinell i Jovani i de mi, de l'Infern on ara som, ventant-nos contra la calor que no ens podem acabar de treure de sobre i d'alguns records que aquesta alta temperatura ens provoca, sobretot marcats pel fet de no poder tornar-hi mai més. He de dir que el Lluís no veia la poesia exactament com jo. I a la inversa. Encara que en molts casos compartíem l'admiració pels mateixos poetes. Potser hauria d'haver dit que no vèiem de la mateixa manera la poesia escrita per nosaltres o per usar una frase polisèmica una mica més bèstia, la poesia executada per nosaltres. *Put it simple*: el Lluís partia d'una concepció una mica més pròxima a alguna mena d'avantguardisme: Tzara; jo partia d'una concepció una mica més pròxima a alguna mena de super-romanticisme: Rimbaud. D'altra banda, jo em guanyava la vida amb una feina totalment diferent i ell estava immers en un món més

pròpiament literari. Això es traduïa en el fet que jo escrivia versos, però em dedicava a una altra cosa i no sabia que més endavant i que sobretot ara, a l'Infern, de la meua poesia escrita me'n fotria vitalment com va fer Rimbaud (a vegades encara n'escric només per vici), mentre el Lluís, que també escrivia versos, prenia constantment altres iniciatives que tenien algun impacte poètic i feia, potser també una mica com Tzara, unes altres innovacions constants amb aproximació social, algunes de les quals ja eren un fracàs abans de començar. Era l'impuls poètic allò que tenia valor, no l'èxit, que a vegades no acabava d'arribar. I l'impuls hi era. Tot això, des de l'Infern on som ara, amb tanta calor al cervell, encara es veu més bé. A vegades, allò que ell editava per gust, valia uns diners difícils de recuperar. Penso en l'edició, en cartolina, d'uns esplèndids pòsters de poetes catalans, pensats per a ser emmarcats, amb fons de diversos colors, prou grans i estèticament impecables. També en seva iniciativa de les *Tovalles Poètiques*, unes tovalles de paper d'un sol ús per als restaurants on hi havia poemes d'autors catalans que podien ser llegits i comentats mentre la gent menjava. I recordo la presentació d'aquelles tovalles, feta pel Molas, on hi vaig anar acompanyat del Palau i Fabre, amb qui vàrem baixar expressament a l'estiu des de la bonica platja de Grifeu, tots dos molt colrats pel sol, fins al restaurant més abstrús que es podia trobar en un parador d'autopista. Sobretot tinc a la memòria la imatge gairebé fotogràfica de la diferència de color de la nostra pell i la pell blanca de la majoria d'assistents. També recordo molt bé la idea del Lluís de presentar un recull de poemes al premi Carles Riba, però que fos un recull no habitual sinó de poemes sobre articles de consum, màquines d'afaitar, rentadores, etc. cada un d'ells fet per un autor diferent. Deia que a la poesia catalana s'havia d'acabar amb tot allò dels *caminois* i dels *corriols*. Em sembla recordar que vam decidir entre tots dos que el nom del col·lectiu fos *Elektra Blus*, escrit exactament així. Aleshores ell va demanar col·laboració a diversos poetes catalans per a aquest projecte i a mi també em va encarregar un poema, que vaig fer i que vaig titular *La Yamaha*, una mena de paròdia del magnífic poema *La Sardana* del Maragall, oferint al traspassat poeta les apropiades excuses. No cal dir que el llibre no va arribar ni a la consideració del jurat, perquè va ser desqualificat abans per no complir les bases, que exigien que fos d'un sol autor. Apart d'aquests i altres intents relacionats amb la poesia, també recordo vivament algunes anècdotes que no hi tenen res a veure, anècdotes de caràcter personal relacionades amb aspectes que per a ell eren desagradables com, per exemple, l'exercici físic. Un dia vàrem anar a la platja, que ell no ho podia suportar, va venir amb americana fosca que no es va treure de sobre i es va passar tota l'estona en una taula jugant a escacs amb un amic comú, assegut en una cadira d'esquena al mar. Un altre dia, en un viatge que vàrem fer a París, quan caminàvem per la ciutat sempre anava molt de pressa, a mi m'estranyava i li vaig preguntar per quin motiu ho feia, si teníem tot el temps del món. Em va respondre: "Perquè no m'agrada gens de caminar i així acabo més aviat". París... d'aquell viatge, ara que ja som l'Infern, recordaré per sempre algunes coses. Per exemple, que al viatge d'anada, en Lluís va acceptar la meua dèria de fer uns quilòmetres de més per veure el castell de Noves a Provença, el castell on potser va viure Laura de Noves, la musa del Petrarca, en aquell temps meravellós on els músics cantaven

per a les grans senyores dels castells que els acollien i cardaven amb les joves criades. Vàrem arribar en cotxe enmig d'una negra nit i, en cercar el castell, que imaginàvem fastuós (per exemple, pensàvem en l'imponent castell de La Rochefoucauld), vàrem anar a parar sense voler a l'Auberge de Noves, de quatre estrelles, pensat per a una elit econòmica i situat en un promontori privilegiat. Hi havia una mena de maître recepcionista amb posat de general prussià que només en veure'ns arribar, amb el nostre cotxe i el nostre vestit, va desconfiar immediatament de nosaltres i després d'una breu conversa, dirigint-se directament a mi i mirant-me fixament, em va dir: “-*Qu'est que vous cherchez exactement, monsieur Noves*”. Al davant del meu desconcert, el Lluís em va salvar immediatament dient-li: “-*Il cherche ses ancêtres*”. No estic interessat en cap relació familiar amb aquesta senyora del s.XIV que va tenir un munt de fills, casada amb el marquès Hugo de Sade (aquest sí que va ser ancestre del famós Marquès de Sade del s.XVIII), però hi ha una certa possibilitat geogràfica i estadística al llarg dels segles i els creuaments generacionals, ja que no és un nom excessivament comú i la família del meu pare prové del Pirineu. Res... que al final de la història, on hi havia d'haver el famós Château de Noves, al poblet d'uns cinc milers d'habitants al costat d'Avinyó, no hi havia sinó una mena de petit altiplà turístic amb arbres, amb un aparcament pels cotxes i un parc per a les criatures... Poc després, passejant junts per París, van nàixer, d'una conversa informal amb el Lluís, els *Tankes de París*, uns *tankes* que degut a la diferencia abismal entre la seva llengua original de concepció i una llengua llatina com el català, no havien de seguir el patró gairebé imposat sense voler pel mestratge del Riba, sinó que es podien escriure en iambes, podien rimar i tractar qualsevol temàtica, conservant només un número de versos i de síl·labes que els identificava. Allí mateix en vàrem escriure uns quants, s'hi va afegir després el Vintró, que no era a París amb nosaltres, i els va publicar el Lluís en format *plquette-pòster* a les seves *Edicions Anglo-Catalanes*. Sí, anglòfil medul·lar. Jo potser diria anglosaxó medul·lar d'adscripció, per diferenciar-lo encara més dels llatins. Ara i aquí, a l'Infern, és fa més evident la diferència. Apart d'això, ja fa molt de temps que ell es va autoanomenar *ex-poeta*, però el malparit, a l'Infern on som, encara escriu poesia o quelcom que s'hi assembla. I encara en la seva vida temporal, no fa gaire que va escriure un llibre de poesia, prologat pel Medina, *Contra l'amor, contra natura...* que només per això ja es mereixeria mil anys de foc viu a les graelles de Belzebú. Perquè hi toca i, al nostre país, qui hi toca, a les graelles! I, a més, ara, de tant en tant, encara m'envia per *wassap* a les tres de la matinada de l'Infern, on no hi ha temps, que és com dir a les trenta-tres i mitja del dia que es van inventar els rellotges, uns *Contracants* amb versos monosíl·labs escrits a raig. I m'han fet pensar, més del que a ell li pot semblar. I m'han fet pensar en Bloom, sí en el gran Harold Bloom, aquell del *Cànon*, el mateix. Estrany? No. Ara ho explico. Però abans deixeu-me dir que hi havia un poeta (no recordo d'on he tret aquesta anècdota) que constantment llegia i rellegia els seus propis versos antics i quan li van preguntar per què ho feia, va dir: “-Per saber com era”. Per tant algun tipus de sinceritat interior hi havia d'haver en els seus versos. Harold Bloom, ja ho vaig explicar algun dia, blasma en el seu *Canon* tota la poesia que en diu “sincera”. Ja aleshores em preguntava si, realment, algú pot

creure que tota la poesia dolenta és “sincera”, si no hi ha poesia dolenta que no és gens sincera i, en canvi, molt artificial i artificiosa. I també em preguntava si la meta-sinceritat o la meta-genuïtat, no són precisament els valors suprems de la poesia. El Lluís amb els seus *Contracants* meta-sincers, alguns de bons i d'altres que ell mateix desestimaria pel fet de ser escrits a revolades, com una escriptura *gestual* per utilitzar un terme extret de la plàstica, m'ha fet pensar en tot això. Ara, a l'Infern, sé que els llegeix i rellegeix d'amagat... per saber com era. I m'han dit que el Bloom finalment ha anat a parar al Cel per intercessió de tota la colla que surten al *Cànon*. Però allí es veu que sempre es fot de fred i que també hi ha categories, mana qui mana. Hi ha un arcàngel dels que porten espasa que diu que ell també és un gran escriptor però que ningú no el coneixerà perquè no el va posar al *Cànon* i, com a càstig, al Bloom li fa recitar sense parar els poetes neoclàssics més dolents de tota la literatura. De fet, al Lluís i a mi ens agrada més ser a l'Infern, encara que tots dos també tenim una preocupació lògica, perquè de moment encara estem prou bé i ens hem adonat que aquest Infern on som s'assembla una mica a la nostra vida dels darrers anys, però ens han dit que hi ha molts altres inferns pitjors. I mai no se sap què passa aquí, perquè et poden traslladar sense temps, no hi ha temps, sempre és ara mateix. I no hi pots fer res. El pobre Cantor, aquell matemàtic i filòsof alemany que es va tornar mig boig barallant-se amb majoria de matemàtics de l'època amb els nombres transfinitos, a les darreries del segle XIX, va demostrar sense cap mena de dubte que hi ha infinits més grans que l'infinit, per dir-ho d'una manera simple. I no només això, sinó que hi ha un número infinit d'infinits més grans que cada infinit. Imagina't, ara, els Inferns possibles, Lluís... Són pensats per a tots nosaltres, per a tots els humans. I vivim només per reproduir-nos, tant en el temps de la infantesa i abans de fer-ho, perquè tot és una mena de preparació en forma de joc, com en el mateix temps que tenim per fer-ho, que és per allò que en realitat existim (com els altres animals perquè si no cap espècie no subsistiria) i també després d'haver-ho fet (o no), perquè conservem l'enorme resiliència de tots els costums i tots els *tícs* adquirits, necessaris per a aquesta causa fonamental. Nosaltres dos no ens hem reproduït (vaja, jo no, tu no ho sé i tampoc no ho sabem amb certesa) potser perquè no ens ha vingut bé, però ningú no s'escapa d'aquest destí. I després, els qui no tenen la sort com nosaltres de estar en un Infern com aquest, o bé van a uns altres Inferns molt pitjors que s'assemblen al de Dante, o bé Sant Pere els envia a uns Cels que m'han dit que gairebé tots estan ocupats per VOX. Per tant, siguis on siguis, es tracta de resistir. I per fer-ho, també saps que l'actitud poètica és essencial. No cal ni l'escriptura, només l'actitud. En aquest sentit, ara que a l'Infern el temps ens vaga i recordant totes les teves iniciatives poètiques anteriors, no has pensat mai en obrir un petit CAPP, un *Centre d'Atenció Poètica Primària*?

07/07/2023

L'EXTENSIÓ D'UN TREBALL ACADÈMIC

Albert Einstein, l'any 1905, el seu “annus mirabilis”, va escriure quatre articles que varen canviar la història de la física per sempre més. Per qui hagi estudiat física elemental, són articles sobre el moviment brownià de les partícules en un líquid, l'efecte fotoelèctric, la relativitat especial i l'equivalència entre massa i energia. Hi ha un altre text important d'aquest mateix any, la seva tesi doctoral, que és un mètode per determinar les dimensions moleculars i que va ser refusada en primera instància per un dels revisors de la tesi per ser massa curta, ja que no arriba a una vintena de pàgines en l'original alemany i l'únic exemple que proposa, per poder fer càlculs amb dades concretes, és una dissolució de sucre en aigua, allò que de petits molts hem begut alguna vegada. Es veu que Einstein després ho explicava rient perquè, en ser-li retornada la tesi per la seva poca extensió, deia que només hi va afegir una frase i ja ningú no es va queixar més. També va rebre el premi Nobel de física de 1921, pel seu article de 1905 sobre l'efecte fotoelèctric, que tampoc no arriba a la vintena de pàgines. I val la pena recordar que un dels articles citats de 1905, on Einstein explica l'equivalència entre massa i energia, article essencial per a la comprensió del nostre univers i que descriu l'energia atòmica que va ser utilitzada posteriorment tant en les bombes atòmiques com en les centrals nuclears, en l'original alemany té una extensió de només tres pàgines! Jo sempre ho tenia present, sobretot quan algun dels meus alumnes em preguntava quantes pàgines hauria de tenir un treball que feia sobre qualsevol cosa. La resposta podia ser, per exemple: -Tu mateixa, ves fent, ja ho valorarem...

02/09/2023

L' ENERGIA D'UN GRAM

Ara que parlàvem d'Einstein i del seu fabulós article de tres pàgines sobre l'equivalència entre matèria i energia, potser podríem afegir que en aquell article explica que si qualsevol tipus de matèria alliberés tota la seva energia en forma de radiació i que, per tant, deixés totalment d'existir en forma de matèria per passar a ser radiació pura, aquesta radiació tindria una energia enorme. Per exemple només un gram de sal, un gram de sorra, un gram de fetge d'ànec (pobres ànecs), un gram de qualsevol cosa, és igual de quin tipus de matèria es tractés, si s'alliberés totalment en forma d'energia i ho fes de cop, es produiria una explosió d'uns 21,5 kilotons de TNT, gairebé com les bombes d'Hiroshima (uns 15 kilotons) o de Nagasaki (uns 20 kilotons). Només un gram! Però amb la sal, la sorra, el fetge d'ànec o un petit trosset de fusta, qualsevol cosa, no sabem alliberar aquesta energia (millor que no) i, per fer-ho, s'ha d'utilitzar urani, plutoni o hidrogen en condicions d'una certa complexitat tècnica i en molta més quantitat

per obtenir només una petita part de tota la seva energia. Per exemple la bomba d'Hiroshima contenia 64 kg. d'urani, la de Nagasaki poc més de 6 kg. de plutoni i, tal com hem dit, només en varen alliberar una massa al voltat d'un gram cadascuna. I regulant la reacció, ralentitzant-la al llarg del temps en instal·lacions adequades, només amb l'equivalent d'un parell quilos de qualsevol matèria convertida totalment en energia (encara que en la pràctica, tal com hem vist, es necessita molta més quantitat de materials específics perquè només es pot convertir parcialment) es podria mantenir, per exemple, el subministrament energètic d'una ciutat com Nova York durant tot un any. Sembla que és millor fer-ho servir per això, tal com es fa en les centrals nuclears. I també es millor que no estigui a l'abast de tothom. Disposant del material, però, les bombes nuclears no són difícils de fabricar.

03/09/2023

EL FUTUR DE L'ART

¿Algú s'imagina que entraré en aquest tema complex, amb totes les seves ramificacions, de manera que em calgui escriure un llibre? Doncs no, no ho faré per vàries raons, per a mi la raó principal és la mandra, només em faltaria ara... per tant ho acabo aquí en una nota, però no és la raó més important des del punt de vista estructural. Potser també hi juga una part important el fet de ser conscient de la meua incompetència per abordar a fons aquest tema. Però la raó fonamental per a no pensar-hi massa és que no se sap per on petarà, perquè tot això sembla que petarà. Com? No ho sap ningú. No cal ser gaire expert per veure-ho. De fet ja ha començat a petar des de finals del segle passat, amb múltiples voladures específiques per a cada tipus d'art i de literatura. No petaran moltes de les obres fetes en el passat que seguiran tenint valor, petarà el futur. L'art i la literatura sembla que perdran molt de valor per a l'esperit humà, per comparació amb el que van tenir la primera meitat del segle XX, per posar un exemple temporal pròxim. En quedarà només una petita part de valor aprofitable, tota la immensa resta serà relativament banal, obeint els dictats de tres lleis: la llei de masses, la llei econòmica i la llei lúdica, que entre elles es retro-alimenten i que no blasmo de cap manera perquè formen part inevitable de l'entorn humà. Sempre ha estat una mica així, però s'accentuarà de manera brutal. Per alguna escletxa d'aquestes lleis, de tant en tant, apareixerà una espurna divina que probablement restarà enterrada sota el pes de les grans multituds, dels diners i de la diversió. El barroc de finals del segle XVII i començaments del XVIII ja sorgeix, en part, perquè els prínceps, filantrops i patrocinatoris de l'època comencen a subvencionar els tècnics i científics, aleshores l'art ha de competir amb ells per aconseguir sobreviure; ha de poder dir: *-Aquí estic jo! També existeixo!* I es produeixen unes obres d'art amb èmfasi en la forma per demostrar,

entre altres coses, que allò potser no ho pot fer ningú més, que només ho poden fer uns artistes o escriptors concrets que concorden l'exaltació de la forma amb l'esperit del progrés intel·lectual de l'època. A començaments del segle XX, encara que amb una certa continuïtat estable, hi torna a haver una altra eclosió de la ciència i de la tècnica. Ja hem vist que els quatre grans articles d'Einstein són del 1905, ben aviat apareixerà la relativitat general (1916) i s'anirà desenvolupant la quàntica, també es faran grans progressos en química orgànica, biologia i medicina, però aquí la resposta de l'art és diferent, ja no pot competir gairebé en igualtat de condicions com al segles XVII o XVIII, s'ha accentuat la fractura a favor de la ciència i l'art ha de cercar l'impacte i cridar l'atenció social, sigui com sigui! *Les Senyorettes de carrer d'Avinyó* de Picasso que ja prefiguren el posterior Cubisme són del 1907, el fenomen Dadà és de 1915, l'urinari del Duchamp és del 1917 (i l'art conceptual que ara mateix es produeix, cent anys després, encara es considera art d'avantguarda!), l'any 1939 Dalí trenca els vidres de la botiga Bonwitt Teller a la *5th Avenue*, on ara hi ha precisament la torre Trump, etc. En el futur, probablement s'utilitzaran noves tecnologies per interaccionar de manera més directa amb el públic. També sembla que podem estar segurs que hi haurà una part de la literatura i de l'art que serà interessant pel seu impacte social, dedicada a la protesta i a la reivindicació. Però l'art i la literatura del futur, en el sentit del valor intel·lectual amb el qual s'havien considerat aquests darrers segles, probablement faran un pet com una gla. Gairebé és segur que els esforços dels futurs literats, com ja ha passat en el món de les arts plàstiques, estaran més dedicats a la creació d'una marca inconfusible, en la creació d'un nom fàcilment distingible que no en la creació pròpia de la literatura. Penso que quedaran sempre les meravelloses obres d'una època anterior. En canvi sí que es pot afirmar que el pensament, la ciència, la tècnica i la tecnologia seguiran en la seva constant progressió de valor pràctic i de consideració social inevitable.

06/09/2023

VIURE I CONVIURE

Només hi ha una manera de viure i de conviure llargament de manera una mica feliç. És quan cadascú accepta les seves misèries i les misèries dels altres com si fossin pròpies, tal com accepta les pròpies. No es pot forçar, és una gràcia. Acceptar vol dir simplement provar de ser una mica feliç d'una altra manera, trobar una altra sortida, amb totes aquelles mancances que, com a tals, pots reconèixer en tu mateix o en els altres però que no pots evitar.

16/09/2023

ELS PROBLEMES DE LA TERRA

Val la pena que mirem uns números, unes estadístiques irrefutables a la majoria de països desenvolupats. Residus urbans per habitant, al voltant dels 400 Kg/any i petjada de carboni per habitant, al voltant de les 8 Tm de CO₂ /any. Per tant, una persona que visqui 70 anys genera, de mitjana, 28 tones de residus i 560 tones de CO₂, gran responsable del canvi climàtic. Aquestes són pel cap baix, les contaminacions que semblen més importants d'una sola persona durant la seva vida en un país desenvolupat, perquè n'hi ha d'altres, com les que corresponen a la desaparició de determinades espècies i al brutal maltractament industrial d'unes altres. A un altre nivell també hi ha les contaminacions acústiques i les estètiques del paisatge. Però encara que reciclem residus i que reduïm la despesa energètica, el petit estalvi és incomparable amb la despesa total per persona. El número de fills és el perill més gran, encara que quasi ningú no gosa parlar-ne a fons per la incorrecció política que suposa, ancorada en la nostra inconsciència col·lectiva. El VHEMT, per les seves sigles en anglès, el Moviment per a l'*Extinció Humana Voluntària*, va ser fundat el 1991 per Les U. Knight, un resident de Portland, Oregon, fill d'una família nombrosa. Després de participar en el moviment ambiental quan era estudiant universitari a la dècada dels setanta, Knight va atribuir la majoria dels perills del planeta a l'excés de població humana, es va fer la vasectomia i va concloure que l'extinció de la humanitat, l'absència de reproducció, seria la millor solució als problemes ambientals de la Terra. Va ser acusat per moltíssima gent de malthusianisme i l'arxidiòcesi de Nova York va criticar essencialment la idea de Knight, argumentant que l'existència de la humanitat és d'ordre diví. Amb una altra visió, Alan Weisman, llicenciat en literatura i escriptor, autor del llibre *The World Without Us*, publicat el 2007, suggereix el límit voluntari d'un fill per parella, que també porta a l'extinció de manera més lenta, com a alternativa preferible. Per raons molt diferents, a la Xina, l'any 1980 es va imposar un límit obligatori d'un sol fill per la limitació de recursos interns disponibles, encara que es van establir nombroses excepcions al llarg del temps i l'any 2021 ja es van eliminar tots els límits. El biòleg de poblacions a la Universitat de Stanford, Paul R. Ehrlich, patró de l'organització per a la població òptima anomenada *Population Matters*, va rebre l'any 2009 el *Premi Margalef d'Ecologia* que lliura la Generalitat de Catalunya. Ehrlich manté el discurs que el 1968 va publicar a *The population bomb*, on diu que "sobra gent al planeta i qui té més de dos fills hauria de ser vist com un perill". L'any primer de l'era cristiana, la població mundial era de 200 milions de persones. Aquella xifra va créixer de forma relativament lenta al llarg dels segles, fins arribar a uns 1.500 milions a començaments del segle XX. Però en els darrers anys l'augment de població del planeta ha estat vertiginós. A la dècada del 1990 hi havia uns 5.500 milions de persones aproximadament. Actualment, l'any 2023, sembla que som uns 8.000 milions. L'ONU atribueix aquest creixement als avenços científics i a la generalització de l'accés a la medicina. Val la pena que mirem els números i que

ensem, que ensem només una mica... però sobretot que ensem què ens passarà.

04/10/2023

LA MALA MEMÒRIA

El professor, investigador i psiquiatre, doctor Luís Rojas-Marcos, va néixer a Sevilla el 1943, va emigrar als USA i es va llicenciar en medicina i psiquiatria. Va ser durant deu anys director del Sistema Psiquiàtric Hospitalari Municipal de Nova York. Quan una personalitat així, en una entrevista, dona una resposta que pot semblar banal sobre un tema que és precisament un dels dels aspectes més importants de la seva dedicació professional, vol dir que no és banal, que hi ha alguna cosa amagada al darrere que de moment no es deixa veure directament. Potser ho vaig llegir fa més de vint o trenta anys, em va impressionar i m'ha vingut ara al pensament. La pregunta del periodista, que recordo aproximadament des de fa molts anys, va ser “¿-Em podria indicar alguns aspectes que son fonamentals per a la felicitat humana?” La resposta, la recordo exactament: “-Sí, bona salut i mala memòria”. La salut ja ho sabem, no en parlem més. Però la mala memòria... que era precisament un dels seus camps de treball... A partir d'aquí ja no parla ell sinó jo, que no vaig tenir més remei que cercar la interpretació de la seva saviesa expressada d'una manera tan fulminant. Resulta que els humans descendents dels primats, tenim tendència demostrada a recordar aspectes negatius de la nostra vida anterior, ho fem perquè han sobreviscut més els micos desconfiats que els massa confiats, els primers recordant experiències anteriors negatives per no tornar-hi a caure. Ens ho diuen els biòlegs. El mico que recorda de jovenet aquella olor o aquell soroll determinat quan acostuma a aparèixer una serp pitó i s'escapa, és més capaç de sobreviure que el qui no ho recorda, apareix la pitó i se l'endrapa. Els primers micos, els desconfiats degut a l'experiència prèvia, ens han transmès els seus gens i els segons no ho han pogut fer. I és bo que recordem els aspectes negatius de la nostra vida anterior perquè no ens tornin a passar. Ara bé, quan aquests records es converteixen en recurrents, en els més habituals en la nostra vida diària, apareix la depressió perquè revivim constantment el dolor d'allò que ens va passar i que no hauríem volgut que ens passés. La nostra vida en el present està deformada per aquells records negatius. El reconeixement i al mateix temps el guariment d'aquestes depressions, ens el dona la saviesa popular amb un consell que hem sentit moltes vegades: “-Amb tot això que li ha passat, aquest noi ara s'ha de distreure”. I aquí acabem, encara que potser massa de pressa, amb la infelicitat provocada pels records negatius de la nostra memòria. I els records positius? Els records d'aquella felicitat que vàrem experimentar en alguns moments determinats de la nostra vida: podrien ser els primers besos, les

primeres victòries, l'èxit en els estudis, els primers reconeixements socials, el goig de la joventut... entre moltíssims altres més recents. Són una espasa de doble tall. Per una banda ens reconforten interiorment i ens donen una aroma de felicitat present, pensem que només per això ja tornaríem a provar de viure, revivim en el present la felicitat passada, la nostra ment està suggestionada per aquells records... I tot això ens porta a sentir una altra vegada aquella mateixa felicitat anterior, potser fins i tot a sentir que, només per allò, la nostra vida ja ha valgut la pena, ja ha tingut sentit. Però ara tot allò ja no existeix, ara només hi ha el present i el possible futur, aquella felicitat només està en la nostra memòria que ens la fa reviure. I quan tornem al vulgar present i al possible futur ens pot passar que, per comparació amb aquells moments de la nostra vida que ara ens poden semblar encara més radiants d'esplendor, entrem a dins d'una nostàlgia completament infeliç. Per tant els nostres pensaments no haurien de fer aquest darrer pas, si de cas s'haurien de quedar allí, en els records feliços, no se n'haurien de moure. El professor Luís Rojas-Marcos, no en cap divagació intel·lectual sinó en la seva feina diària, ho devia veure molt clar. I expressat d'una manera popular, en una entrevista de diari, en va dir la *mala memòria*. Potser també podria ser la *no memòria*, la meditació Zen. O potser, més directament, l'acció immediata.

04/11/2023

ELS FALCIOTS

Per als meus amics de l'IQS, els quals em fan reflexionar sobre aquestes coses en els seminaris que organitzen, més aviat una mica lluny de la química que vàrem estudiar plegats a la nostra joventut.

L'hivern de mil sis-cents setanta-set, moria un jueu de mitjana edat a la Haia, pràcticament sol, només acompanyat per un metge amic seu que probablement el va ajudar a morir. Era la crisi final d'una malaltia pulmonar que s'havia anat agreujant amb la respiració de la pols de vidre que es produïa en la pràctica del seu ofici de polidor de lents. Les seves pertinences eren només dues taules i un llit, els instruments de polir lents i una biblioteca d'un centenar i mig de llibres. Es deia Baruch Spinoza i es dedicava a la filosofia.

Spinoza és un filòsof que a part del seu valor intel·lectual també ha estat relativament popular, si es pot dir així, des de la primera meitat del segle XX, des que Einstein va pronunciar la seva famosa frase: "crec en el Déu de Spinoza". No és que Spinoza no s'ho mereixi, però no hi ha millor publicitat que aquella que et pot donar el físic més important i mediàtic del segle quan es declara partidari de la teva filosofia. Sobretot si, a més, coincideixen dos aspectes: el primer aspecte és que aquesta filosofia està relacionada amb la

religió, és a dir, està relacionada d'alguna manera amb la recerca de la realitat última de l'ésser; i el segon aspecte és que se'n declara partidari un científic que en aquell moment històric sembla que està descobrint els darrers secrets de l'Univers. En el suposat valor d'aquesta doble consideració, valor que en realitat és inexistent, em sembla que hi ha l'error bàsic de la majoria de *fans* de Spinoza.

Però en el fons, a part del possible error en la valoració, aquesta recerca és la qüestió fonamental de la filosofia de Spinoza, ja ho era al segle XVII i abans, ja ho era al començament de tota la filosofia, molt abans que Spinoza escrivís els seus llibres i que Einstein pronunciés la famosa frase. Es tracta, ni més ni menys, que de desxifrar racionalment els darrers secrets de l'Univers. Perquè el racionalisme de Spinoza precisament pretenia això, desxifrar la realitat última de l'ésser, diguem-li com li diguem, diguem-li Déu, diguem-li Naturalesa, diguem-li realitat ontològica, diguem-li felicitat, diguem-li salvació, diguem-li sentit de la vida o diguem-li d'una altra manera... i fer-ho de manera universal i completament racional. Aquí hi ha el problema metafísic que no resoldrem mai, ni Einstein, ni Spinoza, ni nosaltres, ni ningú. I també aquí hi ha el gran valor de Spinoza, de proposar-ho clarament per necessitat filosòfica i construir, gairebé del no res, una interpretació racional d'una coherència extraordinària. Però fins i tot en el intel·lectuals més conspicus, el primer que sobta és que hi ha moltes interpretacions diferents de Spinoza, alguns li atribueixen virtuts que mai no ha tingut i altres sembla que el blasmen per aspectes que són de difícil justificació. Però encertades o errades, tantes aproximacions diferents i derivacions de la seva filosofia acrediten encara més la seva importància.

Pascal, Leibnitz i Descartes, uns altres racionalistes contemporanis de Spinoza i molt més ben considerats que ell durant la seva vida, acreditats socialment com a filòsofs i matemàtics mentre Spinoza va ser perseguit i polia vidres per sobreviure, també proven de resoldre el mateix problema que forçosament s'havien de plantejar els filòsofs i sobretot els racionalistes, però més aviat sembla que no volen agafar el bou massa per les banyes en aquest sentit i d'alguna manera també sembla que l'esquiven per dedicar-se a altres camps filosòfics més prolífics i menys conflictius.

I quin era el bou que podia investir-los? Per poder-lo identificar s'ha de tenir en compte que, al segle XVII, l'ateisme com a corrent intel·lectual encara no existia. I l'agnosticisme com a tal, formulat pel biòleg T.H. Huxley en ple segle XIX, encara és posterior a l'ateisme. L'esclat popular de l'ateisme vital i col·lectiu més espontani es produeix en la revolució francesa i després ja s'articularà en corrents filosòfics convencionals com, per exemple, en el positivisme primer de Comte, en el materialisme de Marx o en l'existencialisme de Sartre. Però encara que des de tota la història hi ha hagut descreguts, pròpiament ateus, a la societat europea més culta del segle XVII la paraula *ateu* encara era només un insult. I, en un intel·lectual, suposava la immediata persecució per les idees.

Pascal planteja el problema de manera elegant, amb la teoria del càlcul de probabilitats, apostant pel Déu cristià com a opció guanyadora i, d'altra banda, també és el racionalista que diu: "el cor té raons que la raó no comprèn". Leibnitz fa una interpretació fabulosa, diu que la partícula més petita de matèria, una *mònada*, precisament per ser la més petita ha de ser indivisible, per ser indivisible no pot tenir extensió perquè si fos així es podria dividir, i si no pot tenir extensió no pot ser matèria perquè la matèria té sempre extensió, per tant ha de ser espiritual o divina; també escriu una *Teodicea* en la qual la presència del mal és perfectament compatible amb Déu i afirma que vivim en el millor món possible, fent gala d'un optimisme metafísic que després ridiculitzarà Voltaire el seu conegut *Candide*. Descartes aporta unes proves racionals que volen justificar l'existència de Déu (la *res divina*) i que recorden més aviat les de Tomàs d'Aquino. Pascal potser és el més atrevit i Leibnitz el científicament més sòlid, però tots tres accepten la fe cristiana, la separen de la filosofia i troben la manera d'interpretar-la racionalment. En aquest cas, sembla que actuen de la mateixa manera que aquell jutge que vol absoldre un amic seu i simplement cerca les lleis més adients que permetran l'absolució. I també sembla que no s'hi van cansar gaire. Si fóssim una mica malpensats podríem intuir que, vistes les circumstàncies, era una manera fàcil d'enllestir aquest problema de fons sense tenir dificultats amb la societat i poder-se dedicar més tranquil·lament a fer la seva feina i a viure la seva vida.

Spinoza, probablement de manera més innocent que els anteriors, tampoc no discuteix la fe des del punt de vista filosòfic, l'accepta sense cap reticència i la separa de la filosofia d'una manera clara en el seu *Tractatus Theologico-Politicus*, llibre que és una interpretació de les *Escriptures* amb conseqüències finals polítiques. Però en la seva hermenèutica no s'està de cercar la interpretació filosòfica racional dels textos amb un rigor absolut. Aquest és el bou que vol agafar per les banyes. I finalment aquest també és el bou que l'acabarà investint, tant externament com internament, tant per part de les autoritats judaïques com també per part d'ell mateix, del seu interior filosòfic, perquè s'haurà d'inventar un altre Déu molt diferent del Déu bíblic, en la seva famosa *Ètica*, per tal d'encaixar-lo a dins de la seva pròpia racionalitat. Va ser calumniat, perseguit durant tota la seva vida i podríem dir que fins a un segle després de la seva mort per les seves idees, que ja eren conegudes abans de les publicacions i que varen ser expressades en els seus textos i sobretot en l'*Ètica*.

El problema és que, per als creients, les *Escriptures* són llibres *revelats* i qualsevol interpretació que les vulgui reduir a la racionalitat acostuma a acabar en una heretgia. I encara que l'editor de Spinoza seguia una sèrie de precaucions, com posar títols diferents i estranys a les primeres edicions del *Tractatus*, falsos peus d'impresma i pseudònims de l'autor per tal d'evitar represàlies, en aquella relativament petita societat d'intel·lectuals d'occident

no es podia amagar que l'autor era el jueu d'Amsterdam que ja havia estat identificat abans i expulsat per les seves idees de la seva pròpia comunitat amb un *cherem*, la forma més dura d'exclusió jueva. Spinoza es va lliurar de la foguera en la qual podia haver acabat, però ja havia estat duríssimament castigat i rebutjat per la seva mateixa comunitat quan només tenia vint-i-tres anys, després de la mort del seu pare, quan es va sentir més lliure i ja no es va veure obligat a mantenir en secret les seves idees. Incloc a continuació un fragment del document del *cherem*, només per ajudar a veure el llenguatge que utilitzava una de les religions de l'amor (que en diuen) amb un dels seus fills pròdigs: "Maleït sigui de dia i maleït sigui de nit; maleït sigui quan se'n va a dormir i maleït sigui quan s'aixeca; maleït sigui quan surt i maleït sigui quan torna. Que el Senyor no el perdoni..." Sembla que va perdre la fe en el Déu bíblic (no n'hi havia per menys), però probablement també es va sentir feliç d'abandonar la fiscalitzadora comunitat judaica. El líder jueu Ben Gurion, ja entrat el segle XX, va provar de rehabilitar-lo formalment, però no ho va aconseguir perquè en el judaisme no està prevista una revocació d'aquestes malediccions.

I per què el varen odiar tant? Per més d'una causa. Al mateix temps que escrivia la seva *Ètica*, en la qual proposava un nou model de Déu, també interpretava lliurement el Déu de les *Escriptures* i considerava que en els textos sagrats només hi ha uns pocs dogmes de fe *revelats* que es poden resumir en menys de dues línies: l'existència d'un Déu únic, omnipresent i misericordiós, que s'ha d'obeir practicant la justícia i l'amor al proïsme. Per tant, tots els textos de les *Escriptures* que no comprometin aquests conceptes del judaisme que ell considera dogmàtics i que pertanyen a la fe, poden ser interpretables amb criteris racionals. Al *Tractatus* hi ha un exegesi històrica dels diferents textos, amb aspectes com la seva autoria, la personalitat dels diferents autors, el públic immediat al qual anaven dirigits, la intenció dels textos en el moment de ser escrits, etc. És aquesta saludable actitud intel·lectual que probablement també el porta a escriure, per contrast, la pròpia *Ètica*, on proposa un Déu filosòfic que no presenta tants problemes com el Déu de les *Escriptures* per a les seves interpretacions racionals. Algun docte rabí o clergue de l'època potser podia trobar varies heretgies execrables i condemnatòries en una sola pàgina escrita per Spinoza.

Hi havia una altra aproximació possible a les *Escriptures*, una via que potser l'hauria deslliurat d'algunes persecucions, no de totes perquè hi havia molts més fronts oberts. És una via que Spinoza esmenta en el seu *Tractatus*, però precisament per criticar-la i rebutjar-la en nom de la racionalitat. És la interpretació del metge i rabí, Maimònides, feta uns cinc segles abans, que fins i tot pot semblar més moderna i que va perdurar al llarg dels anys, encara que no treu cap valor a la interpretació de Spinoza en el seu temps. Es tracta, per dir-ho ràpidament, de considerar molts textos fonamentals dels llibres sagrats com unes al·legories de les quals s'ha d'evitar la seva interpretació racional que portaria a contradiccions constants i que, en canvi,

s'accepten més en concret com a metàfores de les quals se n'ha d'extreure la veritat més profunda. No en va, el mateix títol del llibre de Maimònides, del segle XII: *Guia de perplexos*, ja sembla un extraordinari títol del segle XXI.

Tal com dèiem, al mateix temps que Spinoza escrivia el seu *Tractatus*, que és el text més important que va publicar en vida, també escrivia ja la seva *Ètica demostrada segons l'ordre geomètric*, que finalment seria el seu llibre més conegut i divulgat, que no es va publicar fins després de la seva mort. En el *Tractatus* es refereix a les *Escriptures* i al Déu bíblic, en canvi a l'*Ètica*, crea el seu propi Déu, el més tard anomenat popularment el *Déu de Spinoza*. El seu pensament es desenvolupa a través de la suposició d'un Déu filosòfic, que identifica amb tota la realitat existent en la seva famosa aproximació *Deus sive Natura* (Déu o bé la Naturalesa). I tots els manaments de la de la seva filosofia sembla que, sense forçar-los gaire, els podríem resumir en dos: estima la Naturalesa i comprèn les seves lleis, que és la manera de salvar-te o de ser feliç.

Però aquesta simple interpretació no es pot fer tan fàcilment, perquè aquests manaments els podria reivindicar qualsevol ecologista rematadament ateu i Spinoza era un místic racional que veia Déu per tot arreu. De tal manera que al final de la seva *Ètica* ens convida a entrar en un estat de beatitud mística, de contemplació divina de la Naturalesa i de l'eternitat, que només es pot aconseguir amb la saviesa filosòfica i que porta finalment a l'alegria interior, a la felicitat i a la salvació. El camí intel·lectual per arribar a aquest estat no és fàcil i, segons Spinoza, sembla que només el poden seguir els més educats intel·lectualment o els filòsofs, no *la plebs*. També cal dir que considerava supersticioses, folklòriques o innecessàries la majoria de pràctiques de culte de la religió. I en els seus escrits, s'hi troba molt sovint la distinció entre els homes educats i *la plebs o la gent vulgar*; per a aquests darrers, incapaços de cap filosofia, es necessita una religió convencional que els porti a l'obediència per evitar excessos passionals, conservar la pau social i en definitiva aconseguir la pacificació de la població en benefici de l'estat. Al mateix temps, amb la fe, l'obediència a la justícia i l'amor al proïsme que imposa la religió, *la plebs* també aconsegueix la pròpia felicitat o salvació, tot són beneficis. Aquesta religió benèfica per la societat, segons Spinoza, no pot ser imposada per una monarquia autoritària perquè seria un engany arbitrari per mantenir el poder i evitaria el progrés, sinó que ha de ser impulsada per un poder polític racional que tingui la seva base en la pròpia societat, en el pacte social. Però un cop establert el poder polític, aquest és el poder que imposa la seva justícia i que ha d'obeir tothom, la religió n'és subsidiària. En aquell temps hi havia molts analfabets i no es pot negar que Spinoza, que era políticament antimonàrquic i progressista en els paràmetres de l'època, en aquest sentit tenia unes idees ben establertes encara que ara a nosaltres ens facin una mica d'angúnia.

Si es vol comprendre Spinoza, encara que la seva derivació filosòfica cap a una forma laica d'entendre la religió és molt patent, no es pot deduir de cap manera que ell mateix es considerés ateu, per a ell Déu és la mateixa Naturalesa, una presència constant, inevitable. Ja que hem parlat de la famosa frase d'Einstein sobre Spinoza, podríem recordar que el desembre de dos mil divuit, a Nova York, la casa de subhastes Christie's va adjudicar per una mica menys de tres milions de dòlars, una carta autògrafa escrita en alemany on es pot llegir: "La paraula Déu, per a mi, no és res més que l'expressió i el producte de la debilitat humana ...". Aquesta carta que es coneix amb el nom de *la carta de Déu*, va ser escrita per Einstein a mitjans del segle passat i estava dirigida a un filòsof jueu. Perquè si Déu és la Natura, podem treure Déu de l'equació i ja només queda la Natura. La cito perquè Spinoza mai no hauria pogut fer una afirmació com aquesta que correspon a algun tipus d'ateisme o d'agnosticisme dur. Spinoza era profundament creient, creia profundament en el seu propi Déu de manera completament religiosa, i gairebé com tots els creients en un Déu era ateu respecte als altres déus, per tant era ateu respecte al déu dels jueus, dels cristians, dels musulmans, els déus dels hindús... encara que actualment nosaltres potser també el podríem classificar com a panteïsta per la identificació del seu Déu amb la Naturalesa. El poeta romàntic alemany Novalis fins i tot el va titllar *d'embriac de Déu*. Però a causa d'aquesta suposada ambigüitat i de l'afirmació d'Einstein sobre el *Déu de Spinoza*, també sembla que aquest és el refugi final d'alguns ateus amb recança de no ser creients que prenen Spinoza com a model o, a la inversa, el refugi d'alguns creients jueus o cristians que no acaben de poder acceptar les aparents falsedats de les seves creences.

El Déu de Spinoza s'hauria de dir més aviat amb el seu propi nom més llarg: *el Déu de l'Ètica demostrada segons l'ordre geomètric de Spinoza*, perquè és el llibre en el qual està definit i explicat el Déu que ell s'inventa. Faig servir la paraula *inventar* a propòsit perquè és exactament així. Spinoza s'inventa completament a l'*Ètica*, un Déu filosòfic, una ficció filosòfica que encaixa amb les seves idees i que li sembla convenient per a la salvació o per a la felicitat humana, entre les quals no fa cap distinció. Encara que, per a inventar-lo, té en compte aspectes de models anteriors, com el propi Déu bíblic i sobretot algun model de l'hinduisme Vedanta, que coneix molt bé. Com tots els déus, penso que el *Déu de Spinoza* és una ficció humana, però convenint que la paraula *ficció* significa una manera habitual d'organitzar les emocions i els pensaments, amb una clara distinció de la *falsedat conscient* o de la *mentida*.

L'*Ètica*, que és el llibre cabdal de Spinoza, vol presentar una coherència matemàtica a partir de les definicions inicials o axiomes tal com si es tractés d'un llibre de geometria. És evident que aquest llibre tan complex no es pot resumir en un paràgraf, però sí que es poden considerar algunes afirmacions essencials com les següents: Déu és el Tot, la Naturalesa, l'única substància

existent, no hi ha res més, ni material ni espiritual. Ànima i cos són la mateixa cosa i són en Déu, tot és u. Existeixen tres afectes primaris, que són desig, alegria i tristesa, i altres afectes anomenats secundaris, que són amor, odi, esperança, por, seguretat, sorpresa, etc. i molts més, en una llarga llista d'emocions humanes. El dolor que provoquen les passions o els afectes descontrolats és un esclavatge per als éssers humans, i la felicitat o la salvació s'aconsegueixen amb l'exercici de la raó, amb la saviesa, amb la comprensió de la naturalesa i de l'eternitat, en un estat d'alegria racional. En el text de l'*Ètica* també hi ha alguns altres conceptes generals de la filosofia de Spinoza que són necessaris per a comprendre-la, com per exemple els tres mètodes de coneixement que proposa. El primer mètode de coneixement seria l'experiència de la realitat que es transforma en imaginació, el segon mètode seria l'exercici de la racionalitat que és propi de l'intel·lecte i el tercer mètode seria *la intuïció*, que no és el que nosaltres entenem habitualment per intuïció sinó que és un mètode de coneixement més aviat de naturalesa mística que porta a la contemplació de la Naturalesa fora del temps (*sub specie eternitatis*) i que, a vegades, sembla que no s'aparta gaire de la *il·luminació* budista o d'una certa saviesa dels místics de totes les èpoques. I sobretot també cal remarcar el concepte central del *conatus*, present en tota la seva filosofia, que segons Spinoza és l'essència de l'ésser, l'esforç per seguir existint indefinidament en el temps, inevitable en tots els éssers perquè és precisament la seva essència i està relacionat amb la seva concepció de la llibertat. En aquestes pàgines farem veure que ens creiem aquest concepte central de *conatus* i provarem d'explicar-lo amb alguns exemples.

Directament relacionat amb el *conatus* també hi ha el concepte de la llibertat humana que a nosaltres potser ens planteja problemes degut a les seves conseqüències morals. Recorda, en un sentit diferent, els problemes filosòfics que planteja *El Príncep* de Maquiavel, uns problemes que sembla que no es poden resoldre, que fan trontollar els fonaments de la nostra concepció del bé i del mal, la nostra interpretació moral de les accions humanes. Precisament el títol del llibre més important de Spinoza, que podia ser qualsevol altre títol perquè el llibre és d'una gran complexitat, és l'*Ètica*, la branca de la filosofia que estudia allò que es bo i dolent, allò que és moralment correcte, allò que en el nostre llenguatge habitual correspondria a les possibles decisions humanes.

Spinoza pensa que qualsevol ésser està completament determinat pel *conatus*, el seu desig de persistir com a ésser, no ho pot evitar perquè és la seva essència, el seu propi ésser. I els humans també ho estan, però sempre al seu nivell de coneixement o de saviesa a l'hora de qualsevol acció, que potser pensen que és de lliure albir però en realitat depèn d'infinites possibles causes determinades per les lleis de Naturalesa i pel coneixement que en tenen. Per tant, es dedueix que l'esforç moral dels éssers humans ha de ser en el sentit d'augmentar el seu coneixement de la

Naturalesa per transformar les seves inevitables passions en accions racionals. Aquesta és l'única possible llibertat moral que probablement els concedeix, la de fer aquest esforç o no fer-lo, la resta en seran les conseqüències. Si es té el coneixement i la saviesa necessaris es fan *accions adequades* que porten a la felicitat o a la salvació, es posseeix la *virtut* necessària per a fer-les, *virtut* que en Spinoza és molts casos es podria traduir per *acció* i es també gairebé sinònim d'*acció adequada*. En aquest sentit s'assemblaria una mica a Plató quan diu que si un home és conscient del bé, *coneix* el bé, no pot fer altra cosa que aconseguir-lo, encara que Spinoza s'ho mira des d'un altre punt de vista derivat del seu monisme en la interpretació de la realitat. Si no és així, si no es tenen incorporats el coneixement i la saviesa necessaris, es fan *accions inadequades* que no porten a la felicitat ni a la salvació sinó al sofriment de la humanitat. En cada cas concret, l'acció està determinada per una regressió de possibles infinites causes. La llibertat humana, si de cas existeix, és més aviat un alliberament de fons, una progressió constant i necessària cap al coneixement racional. Per tant, un ésser humà actuarà sempre en relació als seus desigs, a les seves passions o imaginacions i les seves accions estaran sempre en relació amb la seva comprensió de la Naturalesa. Si es consideren tots els condicionants de cada cas concret, el que nosaltres entenem habitualment per llibertat moral, per lliure albir, per capacitat moral de decisió, per a ell no existeix. Encara que algú robi o que mati, encara que entregui la seva vida pel bé de la humanitat. No hi ha criteris morals en aquest sentit. D'aquí ve la llegendària i probablement apòcrifa rialla de Spinoza quan li parlaven de la distinció moral entre el bé i el mal. Podríem dir que Hitler seguia tant el propi *conatus* com la mare Teresa de Calcuta, cadascú al seu nivell particular de passió, de coneixement i de saviesa. A més, si tots els éssers humans han de seguir el *conatus* de manera necessària, però que dependrà de les seves passions, del seu estat d'alegria, de tristesa o de dolor, del seu grau de coneixement o de saviesa, etc. està en joc la mateixa legitimitat moral de l'administració de la justícia. Perquè la justícia aleshores és només l'instrument legal per mantenir la pau social i el poder suprem de l'estat que, segons Spinoza, es aconsellable que provingui d'un contracte social democràtic.

Arribats aquí, si jo fos professor de filosofia, per seguir descrivint el pensament de Spinoza no tindria més remei que continuar en un escrit molt més llarg que aquest, que ja ho serà en excés, que no es podria apartar gaire de les grans tesis establertes pels molts erudits que l'han estudiat, a no ser que hi hagués una justificació que hauria de poder demostrar en alguna mena de tesi doctoral o similar. I abans me'ls hauria de llegir gairebé tots i valorar-los. Per sort no és així, no sóc professor de filosofia. I em puc mirar Spinoza des de la finestra de casa.

Aquest escrit vol ser tan lluny de l'acadèmia com ho són els falciots que els matins de primavera creuen el cel blau de les meves finestres. I que,

accidentalment, perquè tampoc no sóc ornitòleg, vaig descobrir que descansen i dormen volant a més de mil metres d'alçada, que retornen cada estiu a l'Àfrica austral, cobrint una distància d'uns deu mil quilòmetres, que allí tampoc no toquen mai terra ni arbre i que tornen a recórrer la mateixa distància la primavera següent al migrar cap a casa nostra. En arribar s'aparellen, sempre encara volant, si poden amb la mateixa parella que conserven de per vida (amb infidelitats incloses) i només baixen a les escletxes d'alguns dels nostres edificis a pondre els ous, fer la niada i tornar a volar sempre més fins l'any vinent que tornen. Qui fos falciot! És veritat i sembla mentida. Però ho sabem gràcies als recents estudis de l'ornitologia.

Llegint l'*Ètica*, sobretot els capítols tercer i quart que parlen de l'esclavatge de les passions humanes i del seu control per la racionalitat, arriba un moment que gairebé no saps si estàs llegint un text sobre l'estructura última de la realitat o bé un text d'antropologia psicològica. No sé si a les facultats de psicologia s'estudia aquest text però, com a mínim, hauria de ser un llibre de lectura obligatòria. És a dir, per dir-ho encara més clar ¿és un text d'ontologia o és un text de medicina? I tornem-hi, per aclarir-ho encara més, quan Spinoza parla d'aquestes coses ¿vol desvelar la realitat més profunda de l'Univers que ell anomena Déu o només es vol trobar més bé (o vol que ens trobem més bé), en el sentit psicològic de la felicitat? Ell pretén les dues coses, segur. Però comprendre la realitat universal i ser feliç, encara que idealment podríem suposar que aconseguir una sola d'aquestes dues finalitats comportaria automàticament l'altra, són aspectes diferents. I encara que moltes vegades poden anar de bracet, podrien ser contradictoris. Aquestes són unes preguntes que algú es pot fer a cada línia de lectura de l'*Ètica*. I que també són a l'arrel d'una gran part de la metafísica clàssica i gairebé sempre de la teologia, determinades pel pensament següent: si el món fos així jo seria més feliç, doncs ha de ser així i trobo la manera d'explicar-lo racionalment perquè sigui així! I resulta que no ho és. I sabem que no ho és perquè la ciència moderna, que és el mètode de coneixement racional més contrastat que tenim, una vegada i una altra demostra que no ho és. Precisament Spinoza, en seva filosofia, fa un esforç suprem per superar aquesta possible contradicció i s'adapta d'una manera sorprenent a molts supòsits de la ciència moderna, que ell encara no podia conèixer.

Què és Déu o la Naturalesa? Què som nosaltres? No ho podrem saber racionalment mai com a espècie, perquè hi ha la barrera del sofriment i de la mort que ens ho impediran sempre. Desxifrar els secrets de l'Univers i ser feliços... ja hauríem acabat amb tot el coneixement i ens podríem dedicar a una altra cosa. Potser sí que, en un món ideal, aquests dos darrers conceptes podrien significar el mateix, però en la nostra realitat no coincideixen. Podem imaginar aquests dos conceptes com el mar i el cel que veiem que són tots dos blaus i molt diferents, l'un és aigua, l'altre aire i gairebé es confonen en la llunyania, però l'aigua es pot evaporar al cel i provocar núvols i les tempestes originades al cel poden provocar l'agitació

del mar. Més senzill, tot passa a dins de la nostra mateixa ment i a dins del nostre mateix món. De moment ens ocuparem només del primer concepte impossible, la qüestió de desxifrar completament els secrets de l'Univers o de l'existència i, a poc a poc, l'anirem enllaçant amb el concepte de felicitat humana.

Al segle XXI i també en bona part del segle XX, després de tots els intents fallits de la filosofia, convençuts de la impossibilitat d'establir racionalment una metafísica que ens pugui explicar tota la profunditat de l'ésser i, per tant, explicar-nos de manera mínimament coherent *què* és l'ésser, *què* és la vida, *què* és la realitat, etc. pràcticament s'ha abandonat aquest camp d'investigació racional en tota la filosofia moderna, encara que les preguntes filosòfiques segueixen existint. Després de fer aquesta concessió, hem de convenir que allò que s'acosta més a conèixer el *què*, és conèixer el *com*, el *quan* i l'*on*, que fan referència a l'organització de la realitat, de la matèria, del temps i de l'espai. A més, en alguns aspectes, ho podem fer amb una precisió extraordinària.

La manera de fer-ho és amb la ciència, que sempre va acompanyada de la tècnica i de la tecnologia, amb el coneixement racional i també amb el coneixement empíric. Encara que Spinoza és un racionalista i pretén explicar el món bàsicament a partir del raonament lògic, els conceptes del mètode científic estan continguts de manera embrionària en els seus dos primers mètodes de coneixement i probablement ell mateix els hauria ampliat en aquest sentit si un segle després hagués tingut una segona vida. Perquè Locke i Hume, contemporanis seus, defensaven la via de l'experimentació que era paral·lela al racionalisme i aquests conceptes es van anar fusionant. I no hem d'oblidar que el mateix Spinoza, que és contemporani de Newton, el físic més important de totes les èpoques, també treballa en la teoria de la probabilitat i s'interessa en les matemàtiques que tenen tanta importància en la ciència, tal com fan els seus altres contemporanis racionalistes, Descartes, Pascal, i sobretot el geni matemàtic de Leibnitz.

Spinoza ens reclama que posem tot l'esforç en el coneixement racional de la Naturalesa perquè així podrem seguir com a humans l'inevitable *conatus* amb més llibertat; la llibertat que ens donarà la saviesa i que ens portarà a fer sempre les *accions adequades*, encara que estem determinats en les nostres accions com tota Naturalesa. Aquesta és tota la llibertat moral que ell ens concedeix als éssers humans, com a possibilitat d'un progressiu alliberament de la nostra ignorància. Encara que jo potser li discutiria, a nivell teòric, si no s'ha de considerar com a llibertat el fet de poder volar lliurement a més de mil metres d'alçada o de canviar bruscament de trajectòria a gran velocitat per caçar un insecte, com fan els falciots. Perquè jo no ho puc fer. Però seria més aviat un joc, perquè aquest és un concepte poètic, no racional, de llibertat humana. I aquí s'hauria acabat el meu atreviment. Spinoza, segons com el llegim, sembla molt lluny de la ciència però amb el seu mètode hi és

relativament a prop. I amb la ciència i la tecnologia actual podem saber, per exemple, la seqüència del nostre ADN. Encara que no sabrem mai *què* és ontològicament un ésser humà, *què* és el seu ésser, sí que podem saber *com* està organitzat, podem saber les *instruccions* del seu ésser, de manera que algun dia el podríem modificar per fer-lo millor. O més valent, més audaç, més submís, més cruel, etc. I per tant, també el podríem fer molt pitjor. O molt més útil. Podríem modificar-li la intensitat dels afectes dels quals parla Spinoza. Però ara no ens espantem massa, que estàvem parlant d'una altra cosa.

Els falciots que apareixen a les pàgines d'aquest escrit i que jo espero intensament cada primavera, no és gens gratuïta. Els falciots, com tota la Naturalesa, si fem cas de Spinoza, segueixen el *conatus*, la seva pròpia persistència de l'ésser. I per fer-ho, desenvolupen tota la seva activitat, caçar insectes a gran velocitat per alimentar-se, descansar volant i dormint a gran alçada i migrar a països on el clima els és més favorable per a la reproducció. Per a poder-se reproduir, cada any han de recórrer volant uns setze o vint mil quilòmetres entre anada i tornada. Aquesta necessitat de reproducció, seguint Spinoza, ha de ser, per tant, una expressió primordial del *conatus* de tots els éssers vivents, perquè si no fos així, no existirien. La reproducció és una expressió universal de la persistència de l'ésser, que finalment es converteix en la persistència de l'espècie. Però hauríem de provar d'esbrinar quin és el primer origen, d'on prové aquesta absoluta necessitat de reproduir-se que tenen els falciots i que han de tenir tots els éssers vius per poder existir.

Ara anirem molt enrere en el temps de l'evolució, encara que serà també de manera molt ràpida. A l'origen del nostre Univers, després del famós Big-Bang, en refredar-se la matèria es van formar les primeres galàxies, les estrelles i els planetes. Al voltant del Sol, la nostra estrella, s'hi va formar la Terra, fa uns quatre mil cinc-cents milions d'anys. Encara que els primers éssers que es poden considerar vius sembla que potser haurien evolucionat dels minerals relativament aviat, només potser al voltant de dos-cents o tres-cents mil anys després, hi ha consens en la comunitat científica que al cap de vuit cents mil anys ja existien microorganismes vius. ¿Què va passar en aquells d'anys? La resposta a aquesta pregunta té una relació directa amb el *conatus* de Spinoza, a qui no sabem si li havia passat mai pel cap la teoria de l'evolució de les espècies que és pròpiament del segle XIX, però el concepte ja existia en les grans civilitzacions clàssiques gregues, perses, xineses i àrabs.

A dins de l'evolució hi ha vàries teories que pretenen explicar com es va produir aquest gran salt de complexitat del món mineral al món dels éssers vius, com es va arribar a les primeres molècules orgàniques, encara minerals, però que es replicaven espontàniament. Una d'elles és la que es coneix amb el nom de *món de l'ARN*. Els que hem estudiat una mica de

ciència i sobretot una mica de química, coneixem la complexitat de les molècules d'ARN o ADN, on hi ha la informació necessària per a la continuïtat de la vida. Però sobretot, per anar al límit inferior, a una mena de proto-vida inicial, hauríem de pensar en la mínima complexitat que proporciona la informació perquè una sola molècula és pugui replicar a si mateixa. Aquest és el concepte essencial, el gran escull que s'ha de superar per accedir a la vida des del regne mineral: que existeixi la primera possibilitat de rèplica. Les molècules de l'ARN i ADN estan formades per uns grups d'àtoms anomenats nucleòtids, encadenats entre sí i, per exemple, les molècules d'ADN humà tenen més de cinquanta milions de nucleòtids enllaçats i algunes encara molts més. Però amb experiments contrastats de laboratori que s'han fet fa molt pocs anys i que tenen continuïtat, sembla que es podria demostrar que amb una cadena relativament curta de nucleòtids que es trobin en un medi adequat, les molècules ja podrien fer còpies de si mateixes sense cap més intervenció.

Pot estranyar que aquest procés sigui espontani però sembla que, a partir d'una mínima complexitat, aquestes molècules ja tenen la propietat de fer rèpliques d'elles mateixes. I, a més, ja cap científic no dubta que en l'enormitat de temps de centenars de milions d'anys, en les condicions de la Terra primordial, la probabilitat que es formessin a l'atzar cadenes relativament curtes de nucleòtids lligats per les forces d'enllaç químic en un medi existent de greixos (lípid), era molt alta. I probablement es varen començar a replicar. També podrien haver arribat a la Terra en un meteorit que hagués sofert anteriorment el mateix procés, això ara no té cap mena d'importància. Però les cadenes moleculars un cop formades estaven poc protegides, algunes es trencaven i les més llargues tenien més probabilitats de resistir, de replicar-se encara que fos a trossos. I si estaven protegides per alguns greixos resistien més. Aleshores, si resistien més, també es replicaven més i les rèpliques, lògicament, eren més semblants a les més resistents. Si casualment estaven rodejades per greixos en forma més o menys esfèrica encara tenien més probabilitats de persistir, perquè quedaven protegides a dins d'una bombolla. I a vegades una part de la bombolla amb el mateix tipus de cadenes a dins es podia separar mecànicament, a l'atzar, en una altra bombolla d'aquell brou primordial. Lentament, en el temps de l'evolució, aquestes bombolles van anar augmentant la seva complexitat i la seva protecció perquè aleshores la rèplica, el triomf del *conatus* molecular expandit a la rèplica (aquest és un concepte que no sé si Spinoza m'acceptaria perquè encara no és un ésser pròpiament viu), era més probable.

Tant si aquesta teoria s'acaba de comprovar totalment com si no, que probablement ho serà, en qualsevol cas és segur que d'una manera o altra es va arribar a molècules orgàniques d'una certa complexitat i amb capacitat de replicar-se. Aquest és el gran punt i a part. La primera etapa posterior és fàcil d'imaginar, persistien més les organitzacions moleculars que eren més

resistents, que estaven més protegides i que es replicaven més fàcilment. Si la complexitat augmentava, moltes vegades també augmentava la probabilitat de rèplica i van sorgir, a l'atzar, les primers cèl·lules i els primers microorganismes que es varen anar fent més complexos simplement perquè es replicaven millor i eren els que més perduraven. Durant més de dos mil milions d'anys posteriors a l'aparició dels primers microorganismes vius només hi va haver evolució dels virus i els bacteris (procariotes), però fa uns mil cinc-cents milions d'anys van aparèixer les primeres cèl·lules amb nucli (eucariotes), una mica més complexes, que després van donar origen als organismes pluricel·lulars. I al anar augmentant la seva complexitat i la seva capacitat de reproducció, que és una expressió primordial del *conatus* de tots els éssers vius (aquí Spinoza hi hauria d'estar d'acord), també augmentaven necessàriament les seves dimensions per donar origen als vegetals i als animals, fins a nosaltres, amb una seqüència temporal que es pot consultar en qualsevol text de biologia bàsica.

¿I per què hi ha oliveres i rinoceronts, per exemple? El biòleg Richard Dawkins, professor emèrit de divulgació de la ciència de la Universitat d'Oxford, ho explicava molt bé. Doncs perquè al llarg de l'evolució s'han anat configurant a l'atzar diversos organismes cada vegada més complexos, diverses espècies animals i vegetals, diversos embolcalls dels gens, que han tingut més bona capacitat de rèplica de les molècules que contenen informació genètica. Són un contenidor de gens més segur. Ofereixen més seguretat de rèplica les molècules d'ADN protegides per una olivera o per un rinoceront que les que estaven protegides per una dèbil capa de greix en el brou original. Com a conseqüència les oliveres i els rinoceronts existeixen. Encara que les paraules ens traeixen una mica en aquesta afirmació, podríem dir que els éssers vius són màquines *construïdes* a l'atzar per les seves molècules d'ADN per *aconseguir* replicar-se millor. No construïdes per replicar els vegetals o els animals, sinó construïdes per replicar les molècules d'ADN, fet que en general també comporta la rèplica dels vegetals o els animals. Si d'aquesta afirmació obviem la intencionalitat en la qual fan pensar les paraules i, en canvi, ho atribuïm tot a l'atzar i a l'energia, seria una bona aproximació. Tots els éssers vius es poden considerar màquines construïdes pel seu propi ADN per assegurar millor la seva rèplica, com esclaus del seu ADN que no saben que existeix i que està present en totes les seves accions. Degut a la seva gènesi, la seva existència està destinada a la reproducció, encara que aquesta expressió primordial del *conatus* s'hagi anat transformant, diversificant i emmascarant amb molts altres objectius de persistència dels éssers vius més complexos, en moltes altres expressions secundàries. Aquest fet sembla que val tant per les oliveres com pels rinoceronts. I també per als falciots. La biologia moderna hi està d'acord. I per als éssers humans?

Si repassem la història de la humanitat ens trobem amb una història de la ignomínia que ens esclata als ulls. Des que vam evolucionar dels primats, no hem deixat de matar-nos entre nosaltres perquè vam aprendre ben aviat a matar-nos en grups i també en massa, com no ho sap fer cap de les altres espècies animals. Vàrem exterminar la majoria dels animals salvatges i al mateix temps ja ens exterminàvem parcialment nosaltres mateixos, les nostres pròpies cultures. La gran majoria dels animals que ara viuen al nostre planeta ja només pertanyen a les espècies domesticades i destinades a la nostra alimentació. Per mirar només la nostra època, al segle passat els alemanys cristians varen provar d'exterminar els jueus, i ara mateix els xinesos Han, confucians i budistes, proven d'acabar amb els tibetans budistes i amb els uigurs musulmans, els jueus israelians proven d'acabar amb alguns musulmans del seu voltant i, a la inversa, els musulmans proven d'acabar d'una vegada amb els israelians, els birmans budistes estan provant d'exterminar els rohingyes musulmans... encara que si tens la sort de viure al primer món i cobrar un sou, sembla que mai no passi res o que tot sigui com una pel·lícula, la pel·lícula del telenotícies del migdia en la qual alguns d'aquests casos ja no hi surten perquè simplement no hi ha cap novetat, els més poderosos continuen exterminant els altres al mateix ritme de sempre, no ho ha canvis en la velocitat de l'extermini i no és notícia. I això només per citar alguns dels casos actuals i per no recordar la gran quantitat de civilitzacions exterminades completament per unes altres, al llarg de la història.

Però si ho mirem en perspectiva i comptem el número de morts dels darrers segles, incloent-hi els morts de les dues guerres mundials i els morts de les grans dictadures feixistes i comunistes que van aparèixer el segle passat, que només aquests sumarien cap a uns dos cents milions, encara estem en un període pacífic. A l'edat mitjana, la proporció d'éssers humans morts per altres humans, és a dir, el percentatge de morts per individus de la mateixa espècie sobre la mortalitat total, que és un bon indicador de violència interna de l'espècie, era molt superior. Qui sap si, com voldria Spinoza, hem après a comprendre una mica més la naturalesa. Però segons ell, aquestes calamitats serien degudes a la humanitat esclavitzada per les passions dels éssers *imaginatius*, que segueixen el *conatus* amb *idees inadequades* i amb *accions inadequades*, sense prou capacitat de coneixement i de saviesa racional. I segons la ciència moderna, seria el sofriment provocat per les necessitats de domini directament relacionat amb la reproducció de la humanitat, però no exactament amb la reproducció dels propis éssers humans sinó amb les necessitats de rèplica de les seves molècules d'ADN, de la qual la reproducció humana n'és subsidiària. Encaixa perfectament.

I si ens adonem que històricament totes les civilitzacions han estat en lluita continua, més o menys agressiva, aquest fet també encaixa amb l'egoisme necessari del *conatus* que està constantment present en tota l'*Ètica* de Spinoza. Entre molts altres exemples possibles, diu: "qui pensa que l'objecte

del seu odi serà destruït sentirà plaer". I el *conatus*, encara que modelat per la comprensió racional, el fa actuar en conseqüència. És cert que hi ha civilitzacions més pacífiques i civilitzacions més agressives, però sembla que no és aconsellable ser massa pacífic perquè les cultures massa pacífiques o massa acomodades per l'èxit, si no estan ben protegides contra la força bruta, no sobreviuen a les més agressives, les quals a vegades esperonades pel seu possible fracàs, les exterminen (espero que Catalunya no estigui en aquests paràmetres, però ho fa pensar). I les agressives s'imposen, amb els gens que transmeten a la següent generació, que són pels qui els homes i les dones lluiten sense saber-ho. I les més agressives també s'aprofiten de la cultura, moltes vegades més avançada, de la civilització que han exterminat juntament amb els seus gens més pacífics.

Els humans, mirat així, són també una mena d'esclaus dels seus gens, que potser es pensen que fan coses importants com escriure llibres o anar a la guerra, però les seves accions estan bàsicament *impulsades* per les molècules d'ADN que *necessiten* la seva rèplica. Aquest fet condiciona la seva mateixa constitució física i tota la seva existència, especialment la seva distinció bàsica en dos sexes, homes i dones, per a l'adequada reproducció sexual que té més probabilitats d'èxit evolutiu que la reproducció asexual. I el mecanisme de reproducció sexual embolcallat amb plaer, afecta tota la vida dels animals i dels éssers humans encara que facin moltes altres coses, tant si són joves com si ja són vells, tant si es reproduïen com si ja no es poden reproduir, perquè els homes i les dones estem *construïts* i *construïdes* (amb excuses per la simplificació) per a reproduir els nostres gens i, només com a conseqüència, també per a alimentar-nos i per a reproduir-nos nosaltres mateixos, seguint l'inevitable *conatus*, encara que també ens dediquem a altres coses, com per exemple a la música, a les matemàtiques o a la poesia. Si no fos així, no existiríem com a espècie, no hauríem perdurat en el temps. I ara potser ens hem tornat a espantar. Però si poguéssim arribar a saber *allò* que no sabrem mai, no el *com*, el *quan* i l'*on* de la ciència, sinó el *què* de l'Univers i de l'existència humana, qui sap si encara ens espantaríem més.

Potser l'existència humana no es veuria de manera tan dramàtica, si ens adonem que els éssers vius han desenvolupat evolutivament moltes habilitats per sobreviure, que sembla que els fan feliços. S'han adaptat a l'entorn perquè els que, per atzar, estaven més adaptats, sobreviuen més i transmetien els seus gens a la generació posterior. Per exemple, no cal ser biòleg per imaginar que alguns dels falciots que eren capaços de volar més de pressa i de tenir més agilitat per fer girs a l'aire i caçar els insectes, també tenien més capacitat de sobreviure que els altres. I així, evolucionant a l'atzar, han desenvolupat velocitats de fins a cent quilòmetres per hora en vol horitzontal que els converteix en les aus més ràpides en aquest tipus de vol, amb uns girs sobtats gairebé en angle recte, que no pots deixar de mirar-los. Però ¿d'on provenen les plomes de les seves ales que els

permeten aquestes acrobàcies? Sembla que fa uns dos-cents milions d'anys que existien uns petits dinosaures antecessors de les aus que havien desenvolupat una mena de pèl moixí per tal de protegir-se del fred. I les plomes van anar creixent a l'atzar perquè els animals més protegits del fred sobreviuen més, probablement van començar a servir per mantenir-se una mica a l'aire per guanyar suavitat en els salts dels arbres i després, evolucionant durant milions d'anys en altres espècies, aquelles plomes ja no tenien res a veure amb la primera adaptació inicial a les baixes temperatures i servien per a volar. Quan passa això, quan una expressió evolutiva que tenia una determinada funció per a la supervivència, n'acaba tenint una altra de totalment diferent, el fenomen es coneix amb el nom d'*exaptació*. Les nostres orelles amb les quals escoltem la música de Bach sembla que fa uns tres-cents milions d'anys eren només una mena de brànquies amb les quals respiraven alguns peixos primitius. Després, en alguns casos, probablement varen servir per començar a sentir els sorolls dels depredadors i ara, evolucionades, *exaptades*, ens permeten escoltar Mozart o Gershwin i sentir les emocions que ens transmeten.

Fins aquí tot està d'acord amb Spinoza i amb la biologia moderna. Però hi ha una important qüestió de fons, una qüestió de valor per a nosaltres, un valor que sembla augmentar tal com augmenta la complexitat de l'ésser: és l'aparent miracle de la complexitat creixent a partir de la qual es desenvolupa la imaginació i la racionalitat, els dos primers mètodes de coneixement de Spinoza. Perquè amb la possibilitat que algun biòleg se m'enfadi de manera irreversible, si extrapolo el *conatus* a tota l'evolució fins als éssers humans ¿no es podria considerar la nostra música una *exaptació* dels primitius crits dels micos per atraure les femelles? ¿No es podria considerar que aquesta *exaptació* afecta alguna dimensió humana que no sabem com dir-ne i que en diem l'ànima? ¿I no sembla molt més atractiva per a nosaltres aquesta possible *exaptació* que els simples crits originals lligats directament a l'atracció reproductiva? ¿I tots els déus o simplement Déu, aquestes ficcions recurrents de totes les cultures antigues per organitzar les seves emocions, pensaments i creences, no podrien ser una *exaptació* d'alguna funció de la consciència, que els fa existir en la nostra ment com existeix la poesia, com existeix la música o com existeixen les matemàtiques? ¿A algú se li acudiria barallar-se amb un altre per si la música existeix o no existeix, per si la música és veritat o no és veritat? ¿I no semblaria que les funcions d'aquestes *exaptacions* són molt més valuoses per a nosaltres en termes absoluts que la funció original? ¿I no es podrien considerar les civilitzacions senceres com l'embolcall final de protecció per assegurar-se la millor rèplica de l'ADN del grup humà que les conforma? ¿I aquest embolcall, tota una civilització, no ens sembla molt més valuós que les simples molècules que l'han anat construint seguint el *conatus* expandit a l'espècie, en tota l'evolució i a partir del brou original? Perquè considerant, per exemple, el valor de Shakespeare ¿algú pot pensar que en l'anàlisi de les molècules del seu ADN hi trobaríem potser algun

rastru de la immensitat humana d'*El somni d'una nit d'estiu*? Sí, sí, ja sé que potser em mereixo una cleca dels meus amics biòlegs per algunes d'aquestes preguntes retòriques. Però és que per un moment també he decidit provar de volar com els meus amics falciots, potser dormint, potser somiant a més de mil metres d'alçada, com també em sembla que volava Spinoza. Baixem, baixem una mica... baixem a poc a poc cap a la simple felicitat humana.

Però abans d'aproximar-nos a algunes qüestions relacionades amb el comportament i la felicitat humana, que ja estan implícites en paràgrafs anteriors, voldria evitar qualsevol equívoc. Perquè segons com es llegeixin es podria suposar que Spinoza era una mena de profeta intuïtiu. De cap manera. Encara que la filosofia de Spinoza és l'alba de la modernitat en el sentit de defensa de la democràcia contra l'absolutisme monàrquic i també en el sentit d'una certa aproximació al mètode científic a dins del racionalisme més estricte, els anteriors supòsits són de la ciència moderna, no provenen en absolut de la filosofia de Spinoza. La ciència, per existir i avançar, no necessita de la filosofia perquè la ciència avança sola amb l'experimentació, la intuïció i les matemàtiques. Christiaan Huygens, el matemàtic i físic neerlandès (per al qual Baruch Spinoza tallava alguns vidres per als telescopis amb els quals observava els anells de Saturn i que va descobrir la seva lluna gran, Tità), aplicava el mètode científic de manera intuïtiva, com tots els científics i sense necessitat de cap filosofia prèvia. Però la filosofia de Spinoza i el seu mètode, s'adapten molt bé a la ciència, aquest és el cas. I sobretot no la contradueixen, tal com succeeix amb moltes creences anteriors i amb altres interpretacions metafísiques que, a més, s'han volgut mantenir moltes vegades com a veritats establertes en competència amb les veritats científiques contrastades. I aquest ha estat un error imperdonable de la història nefasta de la humanitat, perquè tots el profetes fallits volen establir violentament les seves profecies. Fer-ho amb la filosofia de Spinoza és una mica més difícil. Actualment, una gran part del coneixement racional que ens demanava Spinoza és precisament el de la ciència, el coneixement de les lleis de l'Univers que estan escrites als àtoms i el coneixement de les lleis de l'existència que estan escrites als cromosomes.

I aquestes lleis de la naturalesa afecten la nostra llibertat tal com l'entén Spinoza però també tal com l'entenen la majoria de nosaltres en el llenguatge habitual, tant si les coneixem com si no les coneixem. Els falciots per voluntat pròpia no poden deixar de reproduir-se, no tenen aquesta llibertat, no ho poden obviar. I els homes? Els homes i les dones han après a fer servir la ciència i la tecnologia per tal de poder sentir la felicitat momentània d'aquesta expressió fonamental del *conatus* (que també es pot traduir per conat o intent), i no patir-ne les conseqüències no desitjades de la reproducció. No per impossibilitat, com a vegades també els pot passar alguns falciots i falciotes, sinó pel que sembla una decisió voluntària. ¿Què

en diria Spinoza sobre aquestes *decisions*? Probablement somriuria una mica perquè, tal com hem dit, no creia en els *decisions* des el punt de vista moral, creia que els humans sempre seguim el *conatus* de manera determinada encara que, a diferència dels altres animals, també podem comptar amb la nostra intel·ligència racional i el coneixement que forma part del nostre mateix ésser. Ell diria que en el fons no prenem *decisions*, a nosaltres ens sembla que tenim una certa llibertat moral, però aquesta llibertat està determinada en cada cas concret per una altra causa i per una altra, en una possible regressió infinita. Aquesta regressió, al final, forçosament pertany a Déu o a la Naturalesa. Res no es mou que no s'hagués de moure. I amb els coneixements actuals segur que ell també diria que pertany a la genètica. Però en lloc de preocupar-se pel valor moral de dels nostres accions, sembla que Spinoza només es preocuparia per si el poder polític hagués establert alguna llei en aquest sentit i en les seves conseqüències administratives o penals.

En èpoques anteriors a la nostra, els mètodes anticonceptius eren uns altres, a vegades una mica més bèsties. I molt abans no n'hi havia. I els nostres antecessors, que s'assemblaven als ximpanzés, no en tenien, però *mirats des de lluny* (és només una manera de provar d'explicar-ho) sembla que poden *decidir* altres coses, com per exemple pujar o no pujar ràpidament a un arbre concret quan s'adonen d'un possible depredador. I els falciots, *mirats des de lluny*, per exemple des de la meua finestra, també sembla que tenen la saviesa suficient per *decidir* de canviar la direcció del vol o no canviar-la, tot seguint un insecte gairebé a vuitanta quilòmetres per hora. I nosaltres no podem fer ni una cosa ni l'altra. Per tant cada ésser gaudeix de la llibertat determinista que li concedeix la Naturalesa. Si algú es mirés la humanitat *des de lluny, des de fora*, potser en aquest sentit també veuria els humans molt semblants als altres animals. Perquè els homes i les dones, segons Spinoza, actuen de manera determinada i amb una capacitat de raonament que els altres animals no tenen, però cadascú al seu nivell de necessitat, de destresa, de coneixement, de saviesa... exactament com tots els altres animals, seguint el *conatus* i determinats com tots els éssers vius, però amb la possibilitat de fer servir la seva racionalitat com una qualitat més, potser com els falciots fan servir les seves ales.

Perquè, segons Spinoza, tot passa com ha de passar i no pot passar d'una altra manera, donades unes determinades circumstàncies concretes en un moment concret. Ell havia fet treballs matemàtics en la teoria de la probabilitat i sabia perfectament que no es podia predir ni el simple resultat del llançament d'una moneda, que és un objecte predilecte dels matemàtics probabilistes i que no està predeterminat que sigui una cara o una creu; però pensava que després de tots els rebots possibles que s'havien produït en el llançament d'una moneda concreta, el resultat no podia ser altre que una cara, per exemple. No ens estava dient que tot està predeterminat, sinó que en un instant concret, que per a ell és l'eternitat, sumades les infinites

causes que ho provoquen, les coses no poden ser d'una altra manera. I en els humans hi hem de sumar també, entre les infinites causes de les nostres accions, la nostra migrada saviesa i la utilització de la nostra raó. Per tant, que el resultat d'una acció concreta sigui *determinat*, no vol dir de cap manera que estigui *predeterminat* en el temps.

La ignorància, la manca de coneixement, de destresa, de capacitat o de *virtut*, porta a *accions inadequades*, que generen més sofriment. El mico jovenet encara no ha après a escapolir-se i se'l menja un cocodril, el falciot té una petita ferida a l'ala que li impedeix caçar mosquits i se li moren les cries, un matrimoni d'irlandesos catòlics, amb el seu desig de tenir fills i l'èxit del seu negoci, no preveuen una fallida econòmica de la qual la seva família molt nombrosa ja mai més no es podrà recuperar, o bé uns adolescents drogoaddictes, en una relació esporàdica i enduts per la passió, obvien el preservatiu, provoquen l'embaràs no desitjat i es contagien la SIDA. Si ens oblidem que som humans i ens ho *mirem des de fora*, als humans sembla que ens passa el mateix que als altres animals, no podem fer servir les ales tal com fan els falciots perquè no en tenim, però podem utilitzar la raó que és una de les nostres capacitats perquè les coses ens vagin més bé o més malament.

Hem vist que la rèplica del material genètic i com a conseqüència la reproducció dels éssers portadors dels gens, és una expressió primordial del *conatus* de tots els éssers i també comporta la supervivència de l'espècie. En el cas dels humans i dels falciots és tracta de reproducció sexual amb individus diferenciats en dos sexes, homes i dones, falciots i falciotes, no com els cargols, per exemple, que també es reproduïen sexualment però que són hermafrodites i cada individu té els dos sexes. La reproducció sexual amb sexes diferenciats, és la pròpia dels animals superiors i aporta alguns avantatges consolidats al llarg de l'evolució. Amb la combinació dels gens del mascle i la femella, els gens més aptes per a la vida són premiats en la descendència i els gens menys aptes tenen més tendència a la desaparició que en una reproducció asexual com pot ser la divisió cel·lular, la qual es produeix en organismes cel·lulars simples o en algunes plantes. Una mena de reproducció sexual ja la varen *descobrir* els nostres avantpassats, encara en forma de bacteris, fa uns dos mil milions d'anys, encara que potser no podríem dir amb propietat que practicaven sexe ni sabem si tenien pornografia. Però tot evoluciona, és clar...

Molts catòlics, per exemple, pensen que la pornografia s'hauria de prohibir i que en alguns casos de control de la reproducció, els humans hem après a burlar la Naturalesa, que segons l'església no és Déu mateix però és obra de Déu. I, per tant, que hem après a burlar Déu. Per tant, l'església catòlica ho ha prohibit fins ara mateix, exhibint com sempre el caràcter reaccionari de la seva història fins que s'ha hagut de rendir a l'evidència, deixant pel camí

algunes víctimes, també com sempre. I quan dic ara mateix és ara mateix, perquè el Papa Ratzinger encara va improvisar un abrandat discurs en contra de la utilització dels simples preservatius, just abans d'un viatge que va fer a l'Àfrica i en ple ascens de la pandèmia del SIDA que afectava especialment el continent, en una intervenció que potser es podria qualificar de genocidi per imprudència. El pensament de Spinoza, ja en el segle XVII, donava una altra interpretació molt diferent de Déu i de la Naturalesa.

I els monjos de Montserrat? Els monjos de Montserrat no es reproduïen, encara que alguns potser ho facin d'amagat (i ara no parlo de la sexualitat, això segur que ho fan d'una manera o altra, sinó de tenir fills), perquè han decidit no reproduir-se. Han decidit obviar d'aquesta manera una llei que segueixen tots els éssers vius de manera inevitable, encara que els homes i les dones la poden evitar perquè han après diverses maneres de fer-ho. I la manera més brutal és no aparellar-se, que és el que preveu el reglament de l'església catòlica per als escollits de Déu, que segons la seva lògica no han de seguir el camí més animal de la resta de la humanitat. Però deixant de banda la sexualitat, la majoria d'homes i dones consideren generalment els fills com una part importantíssima de la seva felicitat i, si ens creiem el que diuen, en molts casos la part més important. Els monjos i les monges catòliques obvien voluntàriament una llei fonamental de la Naturalesa que és aplicable a tots els éssers vius, pel que sembla una decisió racional i col·lectiva que, a més, ha d'afectar per força la concepció de la seva pròpia felicitat. Sobre aquest reglament sexual, ja en sabem la visió repressora i sublimada de l'església catòlica. I ara la pregunta curiosa ¿d'aquest comportament tant allunyat de la resta del regne animal, d'aquesta fuga d'una llei fonamental de l'Univers que aplica a tots dels éssers vius, què en diria Spinoza? Doncs, segur que ho celebraria tal com també celebrava la llibertat de pensament i la llibertat d'acció en un marc de llibertats polítiques, entenent la llibertat en el sentit dels codis civils, perquè Spinoza nega completament el *lliure albir*. Probablement, en aquest cas, no solament somriuria sinó que es faria un tip de riure si algú li fes la pregunta, perquè el coneixement i la saviesa dels monjos, la seva formació específica, la seva *virtut* d'anàlisi racional en el sentit de l'*acció adequada* en el *conatus* i les seves intel·ligents decisions sembla que són inqüestionables. Segurament que només s'interessaria per saber si són més o menys feliços. Però, com que no sabia qui són els monjos de Montserrat, qui sap si pensaria en la dimensió política del seu temps i potser també ens demanaria si disposaven d'armes.

Anteriorment ens hem aturat en exemples de la reproducció humana perquè ens hi ha portat la mateixa teoria biològica de l'evolució i el *conatus* de Spinoza. Seguint aquest camí, podríem continuar amb l'ètica de la possible interrupció de l'embaràs, amb la qual cosa aniríem passant del sisè manament bíblic cap al cinquè i, a més, toparíem amb una legislació diferent segons els països i probablement ens complicaríem una exposició que pot

ser molt més senzilla. Ara, per tal aclarir-nos millor, abandonem la consideració de l'activitat reproductora i pensem en el cas d'una persona que mata el seu germà per apropiat-se de l'herència paterna. Aquí no hi ha dubte, estaria moralment prohibit i legalment criminalitzat a tot arreu. Spinoza també seria clar, però amb unes diferències importants: l'acció estaria determinada pel *conatus*, no es podria condemnar moralment, però s'hauria de castigar penalment. ¿No sembla una mica incongruent? Més aviat molt. Però aquest és un dels nusos gordians de l'*Ètica* de Spinoza. ¿Sembla que Spinoza proposa un càstig penal per accions que, segons ell, estan determinades? Doncs sí, però accions *determinades*, no accions *predeterminades*, perquè per a ell coincidirien, en aquell moment, les infinites causes possibles que les provoquen; per a Spinoza, en aquest sentit, el temps és inexistent. ¿I no fa cap judici moral d'una acció que a nosaltres ens repugna? No, per això mateix, no el fa.

És completament segur que cadascú de nosaltres, si mirem cap al nostre passat de manera honesta, recordarem algunes accions que hem realitzat o hem deixat de realitzar i que ara mateix no ens agraden, que potser fan que no ens agradem gaire a nosaltres mateixos i que ens reprovaríem moralment. Una explicació seria que en aquell moment el nostre desig va anar més enllà del control racional, o en alguns casos a l'inrevés, que el nostre raonament *inadequat* ens va privar d'una fer una acció necessària, o bé que potser no sabíem algunes coses que després hem après o hem sabut... que també serien alguns dels possibles punts de vista de Spinoza. Per exemple, jo no em perdonaré mai la dedicació amb la qual matava petits ocells per pura diversió juvenil, a l'estiu, amb una escopeta d'aire comprimit. Era la simple diversió matinal de sortir amb un altre company a matar pardals, apuntar bé, si podia ser al cap i veure'ls caure de l'arbre. I encara feia coses pitjors que aquí no explico. Com podia ser una diversió? Em fa pena de recordar-ho, no en tenia cap necessitat i ara no ho faria mai. Per què ho feia? En què he canviat? No ho sé, però en aquest aspecte, tal com han anat passant els anys he anat sentint els animals més a prop meu, amb més respecte per al seu ésser. ¿Podria dir que, enmig de tota la meua ignorància, he comprés alguna cosa que abans no sabia i en aquest sentit potser sóc una mica més *savi*? Si fos així, aquesta és l'única llibertat moral que potser em concediria Spinoza, la de progressar en la comprensió, en el coneixement de la Naturalesa. Escollir el camí de l'aprenentatge i la saviesa o no escollir-lo, perquè d'aquest fet dependran totes les meves accions futures.

I ara ja podem tornar a l'assassinat per l'herència. Si un home mata el seu germà per apropiat-se de l'herència, segons Spinoza, aquesta acció està determinada per múltiples causes com totes les accions humanes. I una d'elles podria ser que no és conscient del mal que està fent, com a mínim de la manera que en som conscients els altres que ho jutgem. O n'és conscient i potser pensa que fa bé, que precisament matar el seu germà és el que ha

de fer per preservar els seus descendents, per evitar perdre l'herència. O potser no és així, potser n'és totalment conscient, pensa que fa molt malament, però prefereix matar-lo i quedar-se amb l'herència perquè simplement vol gaudir-la. No ho sabem, perquè això passa en el seu interior. Allò que veiem nosaltres és el fet. I el fet és que ha assassinat el seu germà. I en aquesta acció, segons Spinoza, ha seguit la determinació de les infinites causes indefugibles del *conatus*. I si tot és així, ara ve la pregunta inevitable: ¿el podem condemnar moralment? ¿Amb quins arguments? ¿Algú ens podia condemnar moralment, a mi i al meu amic, mentre descansàvem a l'ombra d'una alzina després d'un matí de cacera d'ocells, sense tenir-ne la consciència que en tenim ara? Qualsevol condemna moral, amb la filosofia de Spinoza resulta gairebé impossible. En canvi, conservant la seva filosofia, tot és torna molt senzill si hi ha una llei que ho prohibeix i la condemna passa a ser, de condemna moral a condemna legal. Condemna per assassinat o condemna per matar ocells per simple diversió, segons les lleis en vigor. I en aquesta concepció filosòfica dels actes morals encara pren més força el consell jurídic *in dubio pro reo*, que en cas de dubte afavoreix sempre el reu. La llibertat real de Spinoza no ve mai del *lliure albir* ni de cap mena de *moral natural*, la seva llibertat real és una llibertat civil, són els límits del codi de justícia que permeten mantenir l'ordre social.

En les comunitats de ximpanzés salvatges, que són uns animals actuals que s'assemblen molt als nostres possibles antecessors evolutius, no hi ha tribunals de justícia, no hi ha lleis escrites. A vegades, encara que no massa sovint, alguns roben les cries d'uns altres i se les mengen. Es cruspexen algun cosí. Aquesta relació social entre congèneres no sembla gaire gentil, però ¿algú pensaria en fer una llei en contra? Si algú la promulgues, no hi hauria manera d'obligar els ximpanzés caníbals a obeir-la, no serviria de res. En canvi, en totes les comunitats humanes hi ha lleis que en molts casos obeeix gairebé tothom, és una manera de preservar la pau social i de mantenir al mateix temps una llibertat civil controlada de la majoria de la tribu, de la comunitat social o de la nació. I, per què obeeixen les lleis els humans? Hi ha més d'una teoria però la de Spinoza és relativament simple: els humans segueixen el *conatus*, la preservació i persistència del seu ésser i són racionals, per tant consideren el seu futur i tenen por del càstig. Els qui no transgredeixen les lleis poden viure sense por, no han de tenir por ni dels altres humans ni de les pròpies lleis de l'estat. I molts d'ells també s'acostumen a seguir el seu *conatus* obeint les lleis per convenciment, perquè creuen que es la millor opció, sobretot si poden participar en la seva elaboració, per exemple amb el seu vot.

Spinoza creu que els homes sempre actuen moguts pel seu desig, no hi ha coses bones i coses dolentes, sinó que les coses són bones si són desitjades i són dolentes si no són desitjades. És el desig humà que les fa bones o dolentes, no desitgem les coses bones sinó que són bones perquè les desitgem. Per tant, en abstracte tampoc no hi ha accions ni bones ni

dolentes, només hi ha el *conatus* determinat, amb *accions adequades* i *accions inadequades* per a la felicitat humana. Si les accions s'emprenen sense fer servir la raó que modula el desig, els humans s'assemblen una mica als ximpanzés encara que en realitat són molt pitjors, i es compleix la famosa frase de Plaute, "homo hominis lupus est", que també fa servir Hobbes, del qual Spinoza n'era parcialment deixeble, seguint les seves passions amb *accions inadequades*. Per tal fer les *accions adequades*, ja sabem que Spinoza pensa que només podem progressar en la comprensió racional de la Naturalesa, en la nostra saviesa. Però ¿com evitar la part de ximpanzé irresponsable que cada un de nosaltres porta en el seu interior, potser encara empitjorada per la capacitat de càlcul? Sempre hi serà, però si progressem en la racionalitat, segons Spinoza, aquesta part irracional malèfica cada vegada serà menys influent en la nostra vida. Spinoza ens ve a dir que un home *virtuós* mai no mataria el seu germà, el seu *conatus* el portaria a qualsevol cosa menys a matar-lo, perquè per a Spinoza la *virtut* no és una disposició prèvia de l'ànim, sinó que és la mateixa *acció* i és pràcticament sinònim d'*acció adequada*. I un cop dit això ¿què fem amb tots els homes o les dones que, en qualsevol estadi, estan lluny d'aquesta *virtut*? Els podem jutjar i condemnar amb les lleis en vigor però no els podem condemnar moralment, perquè en qualsevol moment *són com són*, i ells mateixos *són* Naturalesa (segons Spinoza també *són* Déu) i segueixen sempre l'indefugible *conatus* amb les seves infinites causes... Potser la societat podria canviar el seu *conatus* amb altres causes vitals d'influència com, per exemple, amb la por de la justícia de l'estat o amb l'acceptació racional de la justícia de l'estat com a millor opció per la seva pervivència. Spinoza diu textualment al final del *Tractatus*, aproximant-se al concepte que tantes vegades s'ha mencionat com a *dret natural*, que "ningú menysprea allò que considera bo si no és per l'esperança d'un bé major o per la por d'un mal major", que "el dret de cadascú s'estén fins on arriba el seu poder", que, en aquest sentit "no es reconeix cap diferència entre els homes i els altres individus de la naturalesa". Per tant, en aquests textos sembla que no hi ha cap diferència entre els humans, els falciots i els rinoceronts. Aquesta aproximació al *dret natural* més aviat s'assembla al *dret animal* però és molt pitjor, perquè els humans poden planificar racionalment les seves malifetes.

Segons Spinoza s'ha de renunciar parcialment aquest *dret animal* en una societat humana, transferint-lo a l'estat per garantir la major llibertat real possible dels seus membres. Perquè ell pensa textualment que "la finalitat de l'estat és la llibertat". Les lleis són simplement els límits extrems de la llibertat individual que no es poden sobrepassar sense alterar negativament l'ordre i la pau social. En una societat ideal, els preceptes de la religió practicada per la *plebs* o *gent vulgar* i la saviesa filosòfica practicada pels racionalment més capaços, farien innecessàries les lleis perquè els éssers humans emprendrien sempre les *accions adequades* per a la seva felicitat col·lectiva. Unes accions *virtuoses* que estarien sempre molt lluny de l'incompliment de les lleis, les quals només penalitzarien les *accions inadequades* en

sobrepassar els límits insostenibles per a la pau social. Però aquesta societat ideal no existeix. Amb la renúncia d'algunes llibertats individuals transferides al poder suprem de l'estat, s'aconsegueix una altra llibertat, la màxima llibertat possible de tots els membres de la societat, és a dir, l'absència de la por de cada individu als seus mateixos congèneres. I la finalitat de l'estat és precisament mantenir aquesta llibertat. Però ¿qui fixa aquests límits, qui dicta les lleis?

Hi ha dues caricatures extremes entre les quals probablement es trobarien la majoria dels poders polítics que han existit al món i que també fan les lleis apropiades al seu sistema. Una caricatura, seria la del sobirà que governa amb el súbdits aterrits per la seva crueltat, que ha aconseguit el seu domini de manera sanguinària, que assassina de manera indiscriminada i totalment imprevisible qualsevol persona que pensa que el pot destorbar en el manteniment del seu poder, que dicta les seves pròpies lleis i que obliga complir-les, amb un sistema judicial que administra ell mateix i amb unes penes brutals de càstig i d'escarment. Aquesta caricatura encara podria semblar fins i tot una mica compassiva si s'examinés la brutalitat dels fets que han passat en molts moments de la història humana. L'altra caricatura extrema, seria la del president d'un país modern que té una concepció de la democràcia pròxima als ciutadans, que ha arribat al poder elegit de manera democràtica, que disposa històricament d'una estructura de separació de poders, entre les quals un legislatiu escollit de la manera més directa possible, amb unes lleis que fan complir uns jutges també sotmesos al sistema democràtic, amb unes penes pensades per a la rehabilitació i reinserció social dels ciutadans que han comès algun delicte.

Per Spinoza, en qualsevol dels dos casos, tant si són autoritaris com si són més democràtics, el poder suprem ha d'elaborar forçosament les lleis perquè no hi ha una millor alternativa, encara que ell aposta clarament per l'establiment d'un pacte social democràtic, en el qual la majoria de ciutadans no han d'obeir les lleis simplement per temor sinó que ho han de fer per convenciment, perquè ells mateixos són els qui han proposat les lleis necessàries i els qui també les defensen. Només haurien de témer l'aplicació de la llei aquells pocs que, divulgada i amb coneixement de causa, no la compleixen. En canvi en sistemes molt autoritaris, gairebé tothom pot témer l'aplicació indiscriminada i venjativa de la llei en qualsevol moment, la qual en realitat és ineficaç per al seu propòsit de garantir la màxima llibertat col·lectiva i el progrés perquè s'ha convertit en un mètode repressiu per mantenir el poder. Spinoza va demostrar, en vida, la seva pròpia elecció entre aquests tipus de poder, amb la proximitat al sistema polític intel·ligent i tolerant del *raadpensionaris* (governador) d'Holanda, el neerlandès Jan De Witt en oposició a l'absolutista monàrquic Guillem d'Orange, rei d'Anglaterra. Segons Spinoza, les lleis també han d'estar per damunt de qualsevol poder religiós i han de garantir la llibertat total d'expressió de les idees, necessària per al progrés, la qual cosa no és possible en sistemes autoritaris. Era una

posició molt avançada per a l'època, d'acord amb l'esplendor intel·lectual, polític i econòmic de l'Holanda dels germans De Witt, Jan i Cornelius, que varen morir horriblement linxats l'any 1672, en una revolta popular provocada pels reaccionaris del rei Guillem.

L'historiador de les idees i filòsof del segle XX, Isaiah Berlin, en els seus celebrats assaigs sobre la llibertat, relaciona clarament aquests dos conceptes de llibertat i de sistema polític que apareixen de manera més latent en la filosofia de Spinoza. I ho fa de manera molt didàctica amb els seus dos conceptes de *llibertat negativa* i *llibertat positiva*. Berlin, en els seus assaigs també *democratitza* la llibertat, en el sentit que hi havia autors que volien distingir bàsicament entre diversos nivells de llibertat, per exemple entre el tipus de llibertat d'un catedràtic d'Oxford i el tipus de llibertat d'un agricultor subsaharià, mentre que ell defensa que sobretot hi ha un concepte subjacent en totes les llibertats humanes, perquè en tots els casos si un ésser humà és empresonat o atemorit, sigui catedràtic del primer món o agricultor del tercer, no és lliure. Partint d'aquest concepte bàsic, la *llibertat negativa* serien els marges permesos per la justícia en les activitats de la vida diària, de manera que a més marge d'acció individual més *llibertat negativa*. En canvi la *llibertat positiva* cercaria l'eficàcia de les lleis per a la pau social i el progrés de la col·lectivitat, la qual en els sistemes democràtics està relacionada amb la capacitat dels ciutadans de participar en l'elaboració de les llibertats, la capacitat d'intervenir en l'elaboració dels codis de justícia, la capacitat de construir el propi futur col·lectiu, la capacitat de participar activament en la política.

Per exemple, Alemanya té més *llibertat negativa* de velocitat de circulació per la majoria d'autopistes que Catalunya, perquè al nostre país la velocitat està més restringida, independentment de la seva eficàcia. Aquest exemple es podria ampliar comparativament a tots els articles i reglaments dels codis de justícia de tots els països. En aquest exemple dels límits de velocitat de les autopistes en un sistema democràtic, la *llibertat positiva* consistiria en la possibilitat de la influència dels ciutadans sobre els adequades normes de circulació a través dels seus representants democràticament escollits. El sistema polític i sobretot el sistema d'eleccions d'Alemanya, en general sembla que també garanteix més *llibertat positiva* que el de Catalunya, més proximitat als ciutadans i més capacitat estructural d'incorporar les seves contribucions als projectes polítics. Per tant en aquest aspecte concret sembla que Alemanya tindria més *llibertat positiva* que Catalunya, per exemple. Es dona la circumstància que, en molts casos, els règims dictatorials o autoritaris tenen més *llibertat negativa* excepte en política, perquè tant el seus codis de justícia com la seva interpretació són més laxos, permeten més excessos individuals en aspectes concrets i, en canvi, tenen menys *llibertat positiva* en aspectes relacionats amb la participació social democràtica, que és la que també reclamava Spinoza com a necessària per al progrés de la societat. En molts d'aquells règims, els ciutadans paguen

menys impostos i tenen menys responsabilitats civils però no els està permès d'influir amb el seu propi *conatus* individual en el futur col·lectiu (i no sé si aquí Spinoza em permetria l'expressió de *conatus col·lectiu*, penso que sí).

Qualsevol tipus de llibertat també sembla limitada per alguns atributs que els éssers concrets no posseeixen i aleshores ja no l'hem de considerar com a llibertat possible. Per exemple, no parlem de si els falciots tenen llibertat de votar en unes eleccions, ni tampoc de si els homes són lliures de volar com els falciots, a no ser que sigui de manera poètica. La poesia ens permet imaginar una realitat que no es correspon exactament amb allò que tenim consensuat, amb allò que tots veiem quan sortim al carrer, perquè no acostumem a veure dimonis disfressats de jutges, ni déus amb quatre braços demanant almoïna, ni àngels infantils cantant a les voreres. I si algú diu que els veu el portem al psiquiatra. Aquest és el problema dels poetes que els veuen, perquè els dimonis, els déus i els àngels existeixen, hi són, que ningú no en dubti. Però els altres homes i dones, si sortim de casa en una ciutat, acostumem a veure carrers, cotxes, edificis, gent que passa... etc. I, si en parlem, gairebé tots estem d'acord en allò que veiem, per això podem parlar de manera relativament coherent i els poetes sempre desvarien. Allò que ens sembla que veiem tots quan sortim al carrer, allò que tenim consensuat sense que ningú no hagi decidit mai quina és la base d'aquest consens, sense que mai ningú no n'hagi fet cap filosofia prèvia, acostumen a ser els fonaments de tota la ciència. Un consens majoritari sobre unes *evidències* compartides.

Aquí no ens posarem a esbrinar el mètode científic, perquè no correspon a aquest escrit. Però sí que podem dir que no és el mètode que els filòsofs han decidit que ha d'utilitzar la ciència, sinó el mètode que han utilitzat sempre els científics de totes les èpoques de manera intuïtiva i que després han provat de comprendre els filòsofs. Spinoza no utilitza el mètode científic, sinó que parteix de consideracions racionals, però s'aproxima a la ciència en l'observació del comportament humà i en la metodologia lògica de la seva interpretació. Hi ha una idea, just al començament del tercer capítol de l'*Ètica*, que és definitiva per comprendre la seva empresa: "consideraré les accions humanes i els desitjos com si es tractés de línies, plans i cossos." És una frase espectacular que, en un altre context, és d'una modernitat que podria semblar de Picasso o de Kandinsky. A més de la utilització seqüencial d'axiomes i teoremes en la seva *Ètica*, tal com faria la geometria deductiva, en l'obra de Spinoza hi ha la apel·lació constant a la simple evidència i la recurrència a una sèrie de demostracions que ara ja no ens podrien convèncer, per donar més consistència al conjunt de la proposta. A la seva època tampoc no es podien veure tan clarament com ara els límits dels mètodes racionals fins a les seves darreres conseqüències. Però encara que Spinoza incorporés al seu racionalisme tots els coneixements actuals de la ciència moderna, la seva metafísica també s'assemblaria a provar de treure aigua del mar amb un cistell de vímet.

Spinoza s'adona d'aquest fet i per això proposa el seu tercer gènere de coneixement, del qual en parlarem més endavant. Els dos primers gèneres de coneixement de Spinoza, des del seu racionalisme ja hem vist que s'aproximen a la ciència, ja que el primer gènere es podria assemblar a l'observació i el segon gènere a la lògica aplicada, encara que ell els utilitzi d'una manera particular sobre les emocions humanes. Però, tal com dèiem, suposem per un moment que Spinoza encara fes un pas més cap a la ciència, el pas que inevitablement van fer el racionalisme i l'empirisme cap al positivisme, en els segles posteriors, i que amb la ciència moderna volgués provar de comprendre tota la realitat, tota la Naturalesa. Els avenços han estat extraordinaris i aquest miratge de desxifrar totes les lleis essencials de l'Univers era present a la ment d'alguns científics del segle XIX i de començaments de XX, sobretot respecte les lleis de la física i de la sociologia. Però la nostra espècie no ho podrà aconseguir mai. Perquè el fet bàsic que no permet aconseguir-ho no es troba en raons científiques, tècniques o de progressió temporal, sinó en unes altres de totalment diferents, es troba en la nostra alegria i en la nostra tristesa, en la nostra vida i en la nostra mort, en la nostra felicitat i en la nostra infelicitat humana, en el nostre goig de viure.

Qualsevol metafísica també acostuma a presentar un altre problema, que és una mena d'eterna baralla entre el monisme i el dualisme o el pluralisme, *l'u i els molts* de la filosofia, la unitat i la diversitat de la Naturalesa. Com en tantes altres possibles interpretacions de la realitat, sembla un problema insoluble que està en la nostra mateixa ment, en la nostra mateixa aproximació a la realitat. I gairebé resulta divertit de veure com li proven de donar solució les diferents filosofies a través de la història. Potser Parmènides, al segle VI aC, podria ser el primer monista occidental consistent, amb la seva frase "Tot és u", però al segle següent, Empèdocles, més a prop de la ciència, probablement és el gran primer pluralista occidental amb la teoria dels *quatre elements* primordials: terra, aigua, foc i aire. Més d'un miler d'anys abans d'aquests filòsofs grecs, als *Veda* de l'hinduisme ja hi apareixia el Brahman en diverses concepcions, però en una d'elles el Brahman és una mena d'energia original que també ho és Tot, més o menys com el Déu de Spinoza, però amb la curiosa diferència que la naturalesa a la qual nosaltres tenim accés és una pura il·lusió perquè és *maya*, la part diguem-ne més *virtual* del Brahman, mentre que la part més *real*, més *essencial* del Brahman, és oculta i mai no la podem conèixer (sí, sí, en diuen no dualisme Advaita, però de seguida d'un ja en tenim dos, ja és dual volent evitar-ho). Un parell de mil·lennis després dels filòsofs grecs, ens trobem amb el monisme de Spinoza, provant de corregir el dualisme de cos i ànima que defensa Descartes (de fet *trialisme*, perquè ell proposava la *res cogitans*, la *res extensa* i la *res divina*). Ara bé, el mateix Spinoza, després de postular el seu monisme dient que Déu, cos i ànima són la mateixa i única substància de la Naturalesa present en els éssers humans, també ha de continuar parlant del cos i de l'ànima com de dos atributs diferents de la mateixa substància, perquè no podria seguir amb la seva filosofia. I el cristianisme, amb un sol Déu com un esperit que és a tot arreu i amb el Diable com a contrapunt, amb tres persones igualment divines, una de les quals pertany a la realitat física, una altra que no hi pertany en absolut i l'altra

diríem que mig-mig perquè és un esperit capaç de fecundar una verge, sembla que vol batre rècords de monisme difuminat, de dualisme i al mateix temps de pluralisme, tots simultanis.

Amb la particularitat, però, que no reconèixer el desdoblament de Déu en tres persones (que és tan fàcil de demostrar, oi que sí, mira: un són tres, tal com fan els trilers), oposar-se al trinitarisme, en alguns moments de la història significava ser condemnat a morir a la foguera, com el cas del metge aragonès Miquel Servet, que l'any 1553, a Ginebra, va ser lligat a una estaca i cremat viu pels partidaris del protestant Calví i de la trinitat divina. L'any 1826, ara fa menys de dos cents anys, hi va haver la darrera execució pública a Espanya per diferències teològiques: el mestre solsonenc Gaietà Ripoll va ser condemnat a morir cremat viu a València per les fervoroses Junes de Fe, encara que en un atac de misericòrdia el varen matar primer, penjant-lo públicament damunt d'un bocoï amb flames pintades, abans cremar-lo. I l'any 1871, fa només uns cent cinquanta anys, la beata Dolores, una monja sevillana cega que tenia la gran virtut de cardar amb els seus confessors des dels dotze anys, encara va ser condemnada a la foguera, però quan a Sevilla ja estava tot preparat per cremar-la viva públicament, es va confessar per aconseguir que la matessin amb el *garrot vil* abans de cremar-la. Aquells tribunals estaven formats simplement per criminals que se sabien impunes, disfressats de protectors de la fe o del bé comú, com els del *Tribunal Supremo Español* i de l'*Audiència Nacional* que, per sort, ja no tenen les mateixes possibilitats penals que el *Tribunal de Orden Público* franquista, del qual són descendents o parents pròxims. I sembla que tots compleixen amb el seu *conatus*. Però no fem gaires bromes amb la metafísica, que és una de les espoletes de la ignomínia humana.

Tu, ara mateix, et podries inventar una altra estratègia metafísica per provar de resoldre aquests problemes insolubles a nivell purament racional, l'únic que hauries de fer és partir d'algunes afirmacions indemostrables, raonar d'una manera impecable, provocar alguna mena de felicitat interior o d'esperança en els teus seguidors i, si pot ser, tenir-ne molts. I hauries de vigilar, és clar, de no tenir gaire a la vora algun partidari massa fervorós d'una altra metafísica per no rebre alguna trompada... Però ja hem vist que Spinoza feia una cosa una mica diferent, perquè en els seus dos primers mètodes de coneixement s'aproximava a la ciència, encara que partia de supòsits metafísics per a comprendre la realitat. ¿I el camí que havia iniciat Empèdocles, més de dos mil anys abans de Spinoza, aleshores que la ciència i la filosofia encara eren la mateixa cosa, amb la seva idea dels *quatre elements*? Doncs, just després, aquella línia de pensament va continuar amb l'atomisme de Demòcrit. Per tant, la idea de l'àtom, que la ciència moderna adopta, però que no va ser capaç d'evidenciar amb claredat fins al segle XIX i de comprovar experimentalment fins a començaments de segle XX (ara aquest retard ens pot semblar fins i tot estrany), ja era present a la Grècia del segle V aC. I des d'aleshores podem passar per un pont resplendent de lucidesa sobre la ignorància humana, un pont que està suportat en les espatlles d'Euclides, Eratòstenes, Avicenna, Copèrnic, Galileu, Newton,

Faraday, Darwin, Mendel, Mendeleiev, Pasteur, Rutherford, Planck, Böhr, Einstein, Gödel, Bell, Schrödinger, Turing, Fleming... que són alguns noms il·lustres entre una infinitat, per arribar a la ciència moderna.

La ciència ha fet una progressió exponencial aquests darrers segles, en física, en biologia, en medicina i sobretot en tecnologia, sense la qual no hauria pogut fer els altres progressos. Ha canviat radicalment les vides dels éssers humans en només cent anys, sobretot en els països desenvolupats del primer món. Si ho volem veure en imatges, només cal mirar alguna fotografia de la gent que anava pel carrer en algun poble europeu en un dia laborable al voltant dels anys de la Gran Guerra i comparar-la amb una fotografia actual del mateix lloc. I aquest canvi, si volem ser honestos, es deu bàsicament a la ciència i a la tecnologia modernes. Actualment un agricultor subsaharià amb un telèfon mòbil i amb cobertura, en teoria té potencialment les mateixes possibilitats de comunicació immediata amb tot el món que un catedràtic d'Oxford. El coneixement que prové de la ciència moderna és el coneixement que ens explica de manera més consensuada el nostre món i el que també probablement contribueix més a la nostra felicitat col·lectiva. Per més que avancem, però, sempre hi haurà una part de la nostra saviesa necessària per a la nostra felicitat que s'escapa als dominis de la ciència, un gran *punt cec*, un gran *angle mort* de la ciència, degut a la seva metodologia i a les seves possibilitats de coneixement.

Podríem recuperar un moment el joc comparatiu que ja havíem fet, de la diferència que hi ha entre l'aigua del *mar* i l'aire del *cel*, amb la diferència que hi ha entre el coneixement de la realitat i la felicitat humana que, encara que són diferents, estan a dins de la nostra mateixa ment i per tant la interacció és segura, l'aigua s'evapora i forma els núvols, els corrents d'aire mouen les onades, etc. Amb tot i això, són dos aspectes diferents de la nostra realitat. El savi més savi del món, que tingués tots els coneixements possibles passats, actuals i futurs, si al mateix temps tenia un terrible i continu mal de queixal que no pogués evitar de cap manera, seria un home profundament infeliç. En aquest joc, a l'aigua del mar hi podria haver tots els secrets de la Naturalesa menys un, el secret de la nostra felicitat, que seria a l'aire del cel. Per tant, el que seria essencial per a nosaltres no seria *el mar* sinó que seria *l'aire*, nosaltres hauríem de viure en una atmosfera d'aire per a ser feliços... perquè com a mínim hauríem de poder respirar com els falcions! I si volíem descobrir tots els secrets de la Naturalesa, hauríem de descobrir *l'únic secret de l'aire* i *tots els secrets del mar*. Ara bé, potser si descobríssim *l'únic secret de l'aire*, qui sap si *tots els secrets del mar* ja deixarien d'interessar-nos... I perdoneu aquesta mena de conte infantil, en el qual els secrets del mar són el coneixement del món i el secret de l'aire que interacciona és la felicitat humana. Però hi tornarem.

En aquest joc que ens proposem, si només considerem el coneixement dels *secrets del mar*, els secrets de la realitat, la ciència moderna ha fet tants progressos que sobrepassen la imaginació de qualsevol persona que hagués viscut fa només un segle. No hi ha cap metodologia comparable, cap esoterisme,

cap racionalisme, cap intuïció pura, cap imaginació desbocada, cap possible sistema competidor. A més, estimula necessàriament la col·laboració entre les éssers humans perquè ja només es pot avançar en grans equips. En la investigació de la pandèmia del Covid-19 es va demostrar que l'equip era tot el planeta. Però en la pràctica ja sempre ho és, no hi poden haver gaires secrets perquè no es pot progressar en un camp concret sense estar alerta a les publicacions i als progressos realitzats per altres investigadors en el mateix camp o en altres camps relacionats, que es transmeten instantàniament a qualsevol lloc del món i que es publiquen contínuament en revistes digitals especialitzades. Aquests progressos han revertit en aplicacions pràctiques que han canviat la nostra vida, l'han fet més llarga de mitjana, més confortable i sembla que una mica més segura, encara que les desigualtats entre països són enormes i evidents. Per tant, de manera pràctica, la ciència també incideix directament en el *secret de l'aire*, en la nostra felicitat, no descobreix el secret de la felicitat però ens pot ajudar una mica a aconseguir-la.

De moment hem provat d'amplificar els dos primers mètodes de coneixement de Spinoza fins a la ciència moderna, que ja hi era en estat latent. Però fem encara un darrer pas imaginari en aquest sentit, imaginem que la ciència moderna descobreix totes les lleis de l'Univers, tots els *secrets del mar*, no ho podrà fer mai però ho podem imaginar, imaginem que demà al matí llegim a la portada dels diaris digitals, alguna cosa com: "Ja no hi ha secrets per a la ciència, les bases físiques i biològiques de la realitat han estat descobertes completament". Seria una notícia insuperable i segur que aquest fet tindria repercussions immenses en la nostra vida, que amb la tecnologia que es podria desenvolupar més endavant potser ens convertiria en semi-déus capaços de manipular tota la realitat, de transformar-la i de transformar-nos nosaltres mateixos en el futur. La nostra espècie seguiria tenint gana cada dia i necessitats sexuals a realitzar, els seus problemes essencials de felicitat tancats en el *secret de l'aire* serien els mateixos, però els coneixements adquirits per la ciència, farien que el nostre *conatus* canviés en el sentit que tindríem la possibilitat de realitzar més *accions adequades* i també més *accions inadequades*, que abans no hauríem imaginat. Sobretot en el futur, quan s'hagués desenvolupat la tecnologia. La paradoxa és que, encara que la ciència no ha descobert *tots els secrets del mar* ni els descobrirà mai, som en aquest camí de descobrir-los, sempre hi hem estat i sempre hi serem. No solament no els descobrirà sinó que no estem gaire segurs d'allò que volem dir quan diem la paraula *realitat*. Amb tot i això, ara mateix no ens trobem massa lluny de poder canviar algunes de les lleis bàsiques de la naturalesa, per exemple el codi genètic que afecta aspectes essencials del nostre comportament. Però la ciència encara que ens descobreix noves *accions adequades* per la nostra felicitat (o alegria, segons Spinoza) que no coneixíem, no ens impedeix de realitzar també més *accions inadequades* que poden augmentar la nostra infelicitat (o tristesa, segons Spinoza) i perdre el gran *secret de l'aire*. Encara que sempre hi ha una intencionalitat, una direcció i uns recursos econòmics previs necessaris en el desenvolupament de la ciència, un cop obtinguts els resultats es poden utilitzar quasi sempre en diferents sentits, a

vegades oposats. Un exemple fàcil, ja del passat però encara actual, és l'energia nuclear, que va portar a les bombes atòmiques i als reactors nuclears per obtenir electricitat. Aquest és el cistell de vímet de la ciència, per on també se'ns escapa sempre *l'aigua* quan la volem pouar cap a la nostra felicitat.

Al segle XVII ningú no hauria imaginat mai que nosaltres poguéssim canviar de tal manera les lleis de la Naturalesa, que segons Spinoza són les lleis de Déu. Només que ell ho hagués imaginat com a possibilitat, segur que hauria modificat alguns dels seus teoremes i demostracions. Amb tot i això, encara que ell no podia imaginar aquests canvis en el progrés de les ciències i la seva incidència pràctica en la vida humana, la seva aproximació també podria ser vàlida en aquest nou context. Suposem que la ciència i la tecnologia biològica sigui capaç de modificar la informació genètica de manera solvent, que ben aviat serà una tècnica relativament convencional en alguns laboratoris microbiològics. S'han fet experiments validats per tal d'evitar la reproducció del mosquit *anopheles* que transmet la malària, modificant el seu codi genètic perquè els mascles siguin estèrils o perquè les femelles no puguin transmetre la malaltia, també es va modificar en secret el genoma de la Lulu i la Mana, dues bessones xineses nascudes el 2018 perquè no poguessin contraure el virus de la SIDA, el pare de les quals n'era portador. Però quan la tècnica d'edició i modificació genòmica estiguin més desenvolupades, unides a altres tècniques relacionades amb la nanotecnologia i la informàtica, començaran a ser possibles éssers transhumans i posthumans amb descendència. I no serà d'aquí a mil anys, sinó ara mateix en petites i progressives modificacions, algunes de les quals podran ser heretades. En aquest exemple radical també es pot aplicar l'argument del *conatus* i la llibertat de Spinoza, que fins aquí hem provat de justificar.

Perquè encara que des de la meitat de segle XX s'estan desenvolupant models ètics per a les noves tecnologies que, en general, es segueixen de manera aproximada en la majoria de publicacions científiques, ningú no podrà assegurar que en les societats políticament més opaques no es facin experiments incontrolats de modificació del genoma. Així és va produir el cas de la Lulu i la Mana, un petit escàndol internacional que després es va provar de justificar. Per tant és bastant probable que la majoria de laboratoris segueixin els protocols elaborats amb un *conatus* col·lectiu (sempre amb el permís de Spinoza per aquesta ampliació col·lectiva) que estaria consensuat pel *mainstream* de la comunitat científica, mentre que en qualsevol lloc del món es podrien fer experiments més o menys descontrolats. I és en aquesta *saviesa* del conjunt de la humanitat que ens jugarem una bona part del nostre futur com a espècie. Perquè, si encara volem seguir Spinoza, el nostre futur estarà influït per cada acció determinada que, en aquestes circumstàncies, afectarà d'una manera o altra el conjunt de l'espècie humana. Però ja hem vist que la ciència no ens informa per ella mateixa de les *accions adequades* necessàries, que l'aigua que volem pouar cap a la nostra felicitat, cap al nostre gran *secret de l'aire*, ja se'ns escapa abans, ja se'ns escapa també sempre pels forats del meravellós cistell de vímet que ens construeix la ciència per extreure els *secrets del mar*.

Per tant, a part de la possible existència de laboratoris descontrolats, ens hem de preguntar més en general de quina manera es desenvolupen i es desenvoluparan els protocols ètics necessaris, de quina manera es podrà aconseguir la saviesa necessària per a la nostra felicitat. Perquè, si seguim volent confiar tal com ho fem en la filosofia de Spinoza, aquests protocols i les seves conseqüències pràctiques dependran de la nostra *saviesa*, de la nostra comprensió de les lleis de la Naturalesa en aquell moment. Però és que en aquest cas estariem modificant les pròpies lleis de la Naturalesa, les mateixes lleis del Déu de Spinoza. Sigui com sigui, només la nostra saviesa és la que ens pot donar la nostra felicitat col·lectiva futura, que Spinoza també anomena la salvació humana i, en aquest cas, nosaltres ja hi podríem afegir la salvació com a espècie. I hauria de ser la felicitat de tots, no la felicitat dels més poderosos en detriment de la dels altres, que desgraciadament és la més probable opció actual i futura. Per tant els protocols, les lleis humanes que posarien el límits a la nostra llibertat civil, si som savis, han d'estar pensats en aquest sentit. ¿I qui són aquests savis que han d'assegurar la felicitat futura, la salvació de l'espècie humana, l'acord amb la Naturalesa? ¿Potser seran científics, filòsofs, polítics d'Esquerra Republicana, capellans catòlics que volen ser sempre a tot arreu, el papa de Roma, membres de l'Opus Dei, alguns imams que només han llegit l'Alcorà i se'l saben de memòria, els monjos budistes que es passen el dia asseguts provant de pensar sense pensar, els monjos de Montserrat...? ¿O potser membres de la internacional neocristofeixista? Aquesta llista amb alguns participants poc aconsellables, evidencia la necessitat del tercer mètode de coneixement de Spinoza al mateix temps que delata les seves possibles debilitats, el mètode que ell en va dir *intuïtiu*, perquè els seus dos primers mètodes, tal com hem vist, corresponen més aviat a la ciència i no tenen tota la necessària informació de sentit convenient, de l'*acció adequada*. Aquest tercer mètode s'aproximaria a les categories o disciplines que nosaltres acostumem a dir-ne pròpiament Ètica i Estètica. I potser també s'aproximaria molt a una mena de *saviesa* pròpia dels falciots.

No estem molt més ben situats que els falciots per mirar el món, però el podem mirar més racionalment. Ells veuen el món de dalt. Sempre de dalt, en l'espai, poden orientar-se amb el camp magnètic de la terra per fer milers de quilòmetres sense perdre's, molt millor que nosaltres per viatjar pel planeta quan encara no teníem GPS ni Google Maps, però sembla que no el poden imaginar racionalment com nosaltres, per exemple amb tanta memòria i projecció en el temps. Només m'atreveixo a dir que ho sembla perquè no ho puc comprovar, però se'm fa difícil imaginar un falciot que sigui capaç d'explicar racionalment a un altre allò que farà la setmana entrant, encara que tots dos probablement *ho saben* visceralment. I segurament que tampoc no poden explicar-se entre ells algunes de les heroiques migracions que van fer els seus avantpassats fa centenars o milers d'anys. Allò que ens diferencia més a nosaltres dels falciots i de tots els altres animals és la nostra capacitat d'abstracció. Podríem dir que som gairebé com falciots o rinoceronts (tot depèn de la talla de cintura) i que, a més, podem pensar en

abstracte. L'abstracció compren tota la nostra capacitat lògica i matemàtica, però també està en el pensament diari de qualsevol ésser humà. L'abstracció, considerada en general, és simplement la capacitat d'aïllar una característica concreta de la totalitat per tal de poder-la manipular per separat. ¿I l'amor, la força de l'amor? No, no és precisament per l'amor que els humans som més diferents dels falciots sinó per la capacitat de fer càlculs amb àlgebra lineal. Ara no t'esveris, és evident que cap ésser humà és menys humà per no saber àlgebra, sinó que simplement pel fet de ser humà ja fa exercicis d'àlgebra sense saber-ho, sense ser-ne conscient, només pel fet de ser humà ja té un pensament que resol problemes d'àlgebra. I amb una mica d'explicació al seu nivell, per inculte que sigui, per negat que sigui en matemàtiques, per poeta que sigui, en podria resoldre uns altres ja de manera totalment conscient. I no trobaríem cap falciot ni cap altre animal capaç de fer-ho. En canvi l'amor... oh! l'amor, no veus que està directament lligat al *conatus* de totes les espècies vivents, a la seva necessitat de persistència a partir de la seva mateixa gènesi, tal com ho hem descrit en pàgines anteriors. El cant dels falciots, en essència, no es gaire diferent de les nostres cançons d'amor, de les nostres àries de tenor líric, de les cançons populars més romàntiques per atraure les femelles.

Hi ha varies classificacions possibles molt diferents de la realitat segons la complexitat de la seva organització, però una de molt simple i eficaç ho divideix en només tres grans àrees, l'àrea mineral que els humans compartim amb tota la matèria, l'àrea de vida que compartim amb tots els altres éssers vius i l'àrea de l'abstracció que només tenim nosaltres. Aquesta classificació és del matemàtic i premi Nobel, Roger Penrose. És evident que aquests tres aspectes no estan separats, sinó que cada un d'ells engloba successivament l'anterior i també corresponen a tres grans salts de complexitat que es produeixen al llarg de milers de milions d'anys d'evolució. En aquestes pàgines, ja hem provat d'exposar de manera molt breu el primer gran salt de complexitat de les molècules orgàniques als primers organismes pròpiament vius, el pas dels minerals a la vida. Ara no hi tornarem. Allí hem vist que el *conatus* de Spinoza, que ell havia definit per a la naturalesa i que en la seva *Ètica* havia aplicat bàsicament al comportament dels éssers humans, no tan sols no es contradiu amb molt supòsits de la ciència moderna, sinó que sembla que es pot aplicar a la teoria de l'evolució des del mateix món mineral, des de la primera molècula prou complexa per a replicar-se naturalment a si mateixa, per a *persistir* com a espècie molecular. Però en aquest esquema de tres àrees d'evolució ¿quan es va produir el salt a l'abstracció humana?

Així com el primer gran salt de l'àrea mineral a l'àrea de la vida ja hem vist que es produeix en un temps geològic llunyà de fa uns quatre mil milions d'anys amb uns límits de confiança aproximats d'uns tres-cents mil anys per cada banda, el pas de l'àrea de la vida a l'àrea de l'abstracció humana és molt recent, si ho mesurem amb la mateixa escala de temps. L'emergència de la nostra espècie a l'Àfrica, es podria situar fa uns dos-cents mil anys. I el que ja s'anomena *comportament modern* de l'espècie, l'abstracció pròpiament humana, el llenguatge evolucionat,

la capacitat de planificació en profunditat en el temps, el comportament simbòlic en l'ornamentació, l'art, la música i la dansa, s'ha pogut comprovar amb seguretat que ja existeix al voltant de fa uns setanta mil anys. Aquest darrer pas cap a l'abstracció similar a la que ara tenim nosaltres, sembla que es podria haver produït abans, per exemple fa uns cent mil anys i amb una velocitat d'emergència de milers d'anys, sobre la qual els científics no paren mai de discutir mentre fan un cafè. Per tant, en números rodons i simplificant, si considerem aquesta classificació, probablement es va passar de l'àrea mineral a l'àrea de la vida en un llarg període que podríem centrar sobre uns quatre milions d'anys i probablement es va passar de l'àrea de la vida a l'àrea de l'abstracció en un període molt més curt que està centrat ara fa uns cent mil anys i de la qual se'n troben les primeres proves segures de fa uns setanta mil anys. Però ¿per què és produeix aquest darrer canvi? No hi ha d'haver cap dubte que és degut a l'atzar i a la necessitat d'augmentar les possibilitats de supervivència de l'espècie.

Ja fa una estona que havíem proposat una mena de joc infantil sobre la comprensió de la realitat que contenia *tots els secrets del mar* i la nostra felicitat que era *l'únic secret de l'aire* i havíem vist la influència de la ciència i la tecnologia sobre el seu descobriment. I, ja que hi som posats, l'art i la literatura, la poesia, la música, que en l'obra de Spinoza gairebé no apareixen, a no ser per considerar-los innecessaris o folklòrics en les pràctiques de la religió, que ell considera supersticioses, només necessàries per a la plebs però no per a la humanitat més culta.... ¿quin paper tenen en aquest joc que ens hem proposat de jugar, en aquests dos tipus de secrets que volem descobrir? En l'apartat de la nostra felicitat, no hi ha dubte que incideixen en el *secret de l'aire* i que ens ajuden a ser feliços. A més, els grans autors antics i moderns, des de la poesia al cinema, no només ens commouen sinó que, precisament per això, ens suggestionen i ens canvien la percepció emocional de la realitat, ens ajuden a comprendre el món a través de les emocions humanes, en aquest sentit ens fan més humans i poden modificar el famós *conatus* de Spinoza en les nostres accions i reaccions diàries. A vegades, també com la ciència, de manera ambivalent, positiva o negativa. Un exemple clar, en negatiu, seria l'*efecte Werther*, l'onada de joves suïcidis que va seguir la publicació del *Werther* de Goethe, l'any 1774. Alguns joves el volien imitar fins al final. L'autor segur que no ho pretenia.

El cel i *el mar* són diferents, però conviuen junts, es comuniquen a la superfície, sobretot en la llunyania on sembla que es toquen i són gairebé indistingibles si hi ha una mica de boira, com la dels nostres pensaments. Aquest és precisament l'aspecte que prova d'il·luminar Spinoza en el seu tercer mètode de coneixement. Allò que no hem pogut trobar fins aquí, ja que ens hem limitat a donar un cop d'ull una mica actualitzat d'allò que ens proposava Spinoza en els seus dos primers mètodes, que ens acostaven a la ciència. Ell era conscient que sense el tercer mètode, només amb la pura racionalitat, li mancava alguna cosa a la seva Ètica, potser la més important. Però resulta que el tercer mètode, potser el més difícil de practicar sembla molt més fàcil d'explicar. És el mètode de coneixement que ell en diu *intuïtiu*, de manera molt diferent a com entenem nosaltres la intuïció. En

definitiva Spinoza ens diu que amb la ciència no en tenim prou per a satisfer les necessitats humanes (ni amb res, afegeixo jo) però que encara hi ha una manera més d'encarar la nostra situació vital, es tracta d'una mena de mística racionalitzada, de saviesa ancestral refinada i només accessible als savis. És d'on neixen els valors de més profunditat humana. Els altres necessitem una religió supersticiosa convencional, amb cants i sants, per aconseguir una certa tranquil·litat interior i preservar la pau social. Però potser en forma embrionària aquella saviesa ja hi és en el vol dels falciots. Perquè la mística està compresa en totes les religions, diguem-ne supersticioses, des de l'alba de la humanitat, per tant potser ja estaria explicat a l'engròs aquest tercer mètode, encara que ell el particularitza centrant-lo en l'adoració a la natura, de la qual diu que és indiferent vers nosaltres però que estem obligats a estimar-la per tal de ser feliços o de salvar-nos. I la identifica amb Déu, amb el seu déu particular, renegant de tots el altres com feien els grans místics. Però algú tindrà tendència natural a estimar un déu que li és indiferent? Aquí hi ha una mena de submissió o d'influència del judaisme, és clar, perquè no hi ha ningú que tingui tendència a estimar un Ésser Superior que no l'estima a ell, que li mostra indiferència i a vegades (com per exemple en un tsunami assassí) li demostra crueltat manifesta cap els seus veritables amors sobre la Terra que és l'únic que té, allò que més estima i que precisament ho perd per culpa d'aquest Déu. Més aviat la seva tendència serà la de desconfiar-ne i d'estudiar-lo per aprofitar-ne els possibles beneficis i anar evitant els paranys que constantment li proposa. Encara tornaríem a la ciència si no fos per l'extraordinària bellesa de la natura que ens meravella i que també estimem però que no podem retenir perquè, entre altres coses, la mort ens ho impedeix. És l'*aigua* que se'ns escola pel poderós cistell de vímet de la ciència quan provem de pouar-la cap a l'*aire*. Aquesta *aigua* perduda, aquesta felicitat que se'ns en va, potser està expressada en la poesia, en la música de la vida que Spinoza no va considerar.

No és gens estrany que un genial filòsof molt més modern, al començament del segle XX, Ludwig Wittgenstein, restés tan impressionat per aquestes reflexions de Spinoza que escrivís un *tractatus* pseudo-homònim, el *Tractatus lògico-philosophicus*, una obra de joventut, entre altres coses per provar de posar fi a totes aquestes especulacions. De fet, reduïa a la lògica i a la ciència els dos primers mètodes de coneixement de Spinoza i del tercer, que per a ell seria la relació que mantenen els éssers humans amb la realitat (la relació "intuitiva" amb la Natura d'Spinoza), deia que era de naturalesa *mística* i no se'n podia parlar lògicament (és a dir transformar-lo en una metafísica) perquè *no es deixava dir*, que només es podia *mostrar*. I deia que els nostres valors vénen d'aquí, de "fora del món". Amb un encert enorme en la concepció perquè separa com amb un estilet les proposicions demostrables o *decidibles* de les que no ho són i, per a mi, amb un error d'una certa genialitat juvenil en fer una completa i radical separació entre el *cel* i el *mar*. Perquè en la llunyania, en la boira de les paraules que no compleixen totalment les lleis de la lògica ni de la ciència, per exemple en la historiografia, en la poesia, en els articles dels diaris o simplement en qualsevol conversa diària, moltes vegades *el cel* i *el mar* es confonen sense remei. I potser

no podríem parlar quasi de res. Després, ell mateix ho va provar de solucionar en el que en va dir *jocs de llenguatge* a les seves posteriors *Investigacions filosòfiques* que mai no va publicar en vida.

Mentrestant, ara mateix, els falciots van fent milions de quilòmetres pel *cel*, sobrevolen sempre el *mar* i es van reproduint sense que cap filosofia els ajudi o els ho impedeixi. A nosaltres ens resta l'Amor amb A majúscula: l'amor a la Bellesa, a la Veritat, a la Bondat, a la Justícia, a la Llibertat... l'amor a la vida i als éssers estimats. I la nostra ètica, influenciada pels milers d'impactes, de sensacions i de pensaments que ens arriben cada dia, influenciada en aquest mateix sentit pels pensaments i emocions de tots els filòsofs anteriors i de les metafísiques mil·lenàries que també ens arriben confoses en qualsevol forma, potser està més a prop de la visió dels Monty-Python a *The Meaning of Life* (1983), que d'aquelles estètiques. I potser també cada vegada es podrà mesurar millor en els *likes* de les xarxes de comunicació.

Revisat 03/12/2023

TEORIA DE L'AMOR (1) La imaginació

¿Ja has llegit totes les obres de la literatura universal?

06/12/2023

TEORIA DE L'AMOR (2) La ciència i la tècnica

Si llegim els biòlegs experts en la teoria de l'evolució arribem a la conclusió que totes les espècies vivents existeixen gràcies a la reproducció i que aquesta funció és la més important de la seva existència. Gairebé podríem dir, d'una manera simple i ràpida, encara que no compleixi exactament els requisits d'una formulació científica, que tots els éssers vivents tenen com a *finalitat* biològica la seva reproducció que suposa el manteniment de l'espècie. Els humans també. La diferència amb les altres espècies és que, degut a la seva capacitat d'abstracció, els humans són els únics que poden decidir no reproduir-se. Com les monges Clarisses o els monjos de Montserrat. Si totes les noies del món es fessin monges Clarisses i tots els nois del món es fessin monjos de Montserrat, deixaríem d'existir com a espècie. I també podríem extingir-nos d'altres maneres a mig termini, només amb la decisió de tenir com a màxim un fill per parella. Podem decidir-ho, som els únics. Les altres espècies no poden, s'han de

reproduir necessàriament, no se'n poden escapar. Però també en la nostra espècie, la recerca del plaer ens porta més usualment al coit heterosexual i a la reproducció. I comptant amb totes les dificultats posteriors en fer-se càrrec de la descendència, molts éssers humans consideren precisament els fills com un dels factors importants de la seva felicitat, es pot veure en qualsevol enquesta anònima. També té molta incidència en les relacions sexuals el fet que l'orgasme dels mascles en el coit sigui físicament necessari per a la reproducció i no ho sigui l'orgasme de les femelles. I d'aquí, sense moure'ns ni un mil·límetre de la fisiologia, ja podríem passar directament a les conclusions de l'informe Masters and Johnson i els seus continuadors fins avui, que va ser el primer estudi mèdic rigorós del coit en l'espècie humana. Passo per damunt de totes les extraordinàries consideracions de Freud i d'altres, que no encaixen pròpiament en la ciència com s'ha demostrat, sinó en una mena d'antropologia sexual més filosòfica de la qual, si de cas, en parlaré en una altra nota separada. Aquí només em referiré a algunes dades contrastades que poden tenir rellevància per entendre el comportament sexual dels humans en el coit. El plaer és un dels components fonamentals de qualsevol relació sexual, si no fos així, no existiríem com a espècie. Som-hi doncs. A partir dels seus estudis experimentals, Masters and Johnson van publicar el text *Human sexual response*, l'any 1966. En el seu estudi sobre uns deu mil actes sexuals varen poder demostrar, entre molts altres aspectes, la usual distinció en quatre fases del coit: excitació, manteniment, orgasme i resolució, varen obtenir dades sobre el període refractari dels mascles, varen aprofundir en les quatre les fases de les femelles i varen demostrar l'equivocació de Freud en voler distingir clarament entre orgasme de clítoris i de vagina, també varen estudiar el multi-orgasme femení, varen diferenciar el procés de les relacions físiques homosexuals dels mascles i el de les femelles... i sobretot varen aplicar el mètode científic en les seves investigacions a partir de les dades experimentals, evitant interpretacions morals, culturals o filosòfiques. S'ha de tenir en compte que a l'època de començar el seu estudi als USA, als anys 50's del segle passat, un 80% de les noies dels USA considerava immoral tenir relacions sexuals abans del matrimoni i que l'orgasme quedava una mica lluny de les seves finalitats psicològiques més necessàries per casar-se. Per tant, en aquestes condicions socials, fer un bon estudi experimental no era fàcil. El text de Masters and Johnson també va sofrir varies crítiques, per exemple algunes degudes a l'elecció d'una mostra de participants poc representativa de la societat, però van ser precursors d'estudis posteriors més detallats en diversos aspectes. Després, amb l'evolució dels preservatius que cada vegada oferien més sensibilitat i més seguretat, amb l'aparició de la pastilla anticonceptiva que va tenir la seva eclosió cap als anys seixanta del segle passat i molt més recentment amb la pastilla de l'endemà, amb les joguines sexuals com els vibradors, amb la fenomenal eclosió de la pornografia per Internet, etc. hi han hagut variacions molt importants en els comportaments socials de la sexualitat. En canvi la fisiologia humana pràcticament no ha canviat des dels temps dels informes de Masters and Johnson i des de moltíssim temps abans, aquest fet és essencial. En aquesta nota que ara escric, en benefici de la claredat, només em refereixo a aspectes directament relacionats amb la fisiologia i, tot seguit, donaré algunes dades

actuals aproximades en la majoria de països desenvolupats. Aquestes dades extretes de diverses investigacions, són de mitjana i, per tant, hi poden haver enormes variacions en casos concrets. Són les que escric a continuació. Només un baix percentatge de les dones experimenten l'orgasme amb la simple penetració, en canvi el percentatge augmenta enormement si al mateix temps hi ha estimulació del clítoris i també el poden obtenir més fàcilment amb la masturbació. Un 40% de dones com a mínim han experimentat en alguns casos múltiples orgasmes en un sol coit i un 10% dels homes els poden experimentar fins als 30 anys o més. Les relacions sexuals des de la penetració fins a l'ejaculació masculina, s'ha demostrat recentment en estudis sobre una àmplia mostra de població dels USA, que duren entre tres i set minuts de mitjana. Els psicoterapeutes sexuals indiquen que una duració més aviat llarga acostuma a ser beneficiosa per a unes relacions més satisfactòries, però la duració ideal depèn de cada parella i es pot obtenir la mateixa satisfacció mútua en unes relacions més breus o també més llargues. Els homes acostumen a tardar menys que les dones en arribar a l'orgasme, per tant si ells no hi posen una mica de voluntat, elles ho tenen més aviat malament. A més, per acabar-ho d'adobar, un 75% dels homes (tres de cada quatre) pateixen d'ejaculació precoç en algun moment de la seva vida i la prevalença és d'un 30% (gairebé un de cada tres!), però és una disfunció habitual que es tracta fàcilment i amb èxit. Tot això és ara, més o menys, igual que fa molts anys perquè són qüestions fisiològiques i la fisiologia no canvia en poc temps. Fins aquí arriba la medicina, amb moltíssimes més dades i altres conclusions menors que en aquesta nota no s'exposen. És molt, perquè ens dona informació útil per millorar la qualitat de les nostres relacions sexuals i es podria aplicar igualment als altres animals, encara que els números serien diferents. Però només amb això als humans ens falta gairebé tot, ens falten, entre altres aspectes essencials, la nostra concepció cultural i la meravella fugissera de l'amor.

07/12/2023

TEORIA DE L'AMOR (3) Les societats animals

És un fet provat que la sexualitat en el món animal no es fa servir únicament a per la reproducció, que es el seu destí fonamental, sinó que també està profundament lligada a la socialització, a les relacions de grup que s'estableixen entre els animals. Per tant, a una certa *cultura*. Apart d'això podem trobar exemples de sexualitat en els animals que ens poden semblar molt exòtics, com el de l'aranya d'esquena vermella que es menja el mascle per obtenir el semen que a ella ja li servirà per sempre més, com el del tord asiàtic amb les femelles més grosses que es tornen mascles al llarg de la seva vida... però no insistiré en aquest tema perquè els biòlegs ens poden facilitar múltiples exemples

espectaculars. Allò que m'interessa destacar, perquè nosaltres en som descendents evolutivament, és que la sexualitat en el món animal és molt diversa i que també està lligada radicalment a la socialització dels grups. Més d'un noranta per cent dels ocells són socialment monògams i cuiden ambdós les cries durant l'època d'aparellament, en alguns casos la mateixa parella dura més temps i en alguns casos fins a la mort d'un dels dos que la formen, encara que les infidelitats tant dels mascles com de les femelles són constants i biològicament útils perquè tenen més possibilitats de reproducció, els mascles perquè poden inseminar més femelles i les femelles perquè s'asseguren la reproducció si el seu mascle no és fèrtil. La parella acostuma a ser *social*, per covar els ous i alimentar els pollets. En canvi només sobre un deu per cent dels mamífers són socialment monògams, encara que en el cas dels primats s'arriba fins a un trenta per cent. El fet de la monogàmia, la poligàmia o la poliàndria, no estan relacionades amb cap fet romàntic, evidentment, sinó en la supervivència de l'espècie. La infidelitat dels mascles en els mamífers també els dona més possibilitats de tenir altres coits en el període de gestació de les femelles ja prenyades i, per tant, altres cries posteriors. D'altra banda, el fet que el mascle també es cuidi de les cries, sobretot la necessitat de covar els ous i alimentar el pollets en el cas dels ocells, augmenta la possibilitat de la supervivència de l'espècie. Aquests dos extrems, possibilitats de més coits per generar més descendència i necessitat de cuidar unes determinades cries amb una única parella social per a la seva millor supervivència, entre altres, decideixen la durada de les relacions temporals de parella. També, en general, un vint per cent de les espècies del món animal tenen relacions homosexuals i destaca el cas de les girafes amb un vuitanta per cent! de coits homosexuals a dins de la mateixa espècie. Per acostar-nos més a les espècies de la nostra branca evolutiva i a la socialització, hi ha l'exemple de la majoria de ximpanzés que formen grups en els qual hi ha el mascle usualment més fort, el mascle alfa, que domina tots els altres i posseeix totes les femelles, les quals tindran cries amb l'esperma del mascle més apte i per tant suposadament amb els gens més aptes per a la vida; en canvi els altres mascles hauran de provar de posseir d'amagat alguna femella per no despertar les ires del mascle alfa, hauran de tenir relacions homosexuals o s'hauran de masturbar per satisfer la seva sexualitat. En canvi els bonobos, que són una mena de ximpanzés més petits i probablement els més propers a nosaltres en la branca evolutiva, tenen un comportament sexual diferent. Estan separats relativament dels anteriors per la barrera natural del riu Congo, els pròpiament ximpanzés al nord i els bonobos al sud, perquè ni els uns ni els altres no saben nedar. El seu règim és més aviat matriarcal, fan servir el sexe com a pagament de favors i com a resolució de conflictes, es masturben sols i entre ells, practiquen l'homosexualitat, el sexe oral i es fan petons amb llengua. S'ha descrit que un moment d'eufòria col·lectiva del grup, com per exemple un gran descobriment de fruits, es pot convertir en una mena d'orgia de grup amb totes les relacions eròtiques esmentades. Probablement les relacions sexuals que mantenen els fan evitar la violència mútua perquè són una de les espècies amb els individus menys agressius entre ells. Gairebé es podria considerar, si no fos un simple acudit, una mena de cultura LGTBIQ+ entre molts animals. Però el fet que aquí vull destacar

en tots els animals és la funció social de la sexualitat apart de la simplement reproductiva. I sobretot les diferències en les dues espècies en el qual es divideix el gènere *Pan*, els ximpanzés pròpiament dits i els bonobos, els animals més pròxims a nosaltres i dels quals ens vàrem separar fa uns sis milions d'anys en l'evolució, perquè venim d'aquí. Aquesta funció social també es dona en l'espècie humana i amb una cultura que sembla molt superior. Quina és la nostra?

17/12/2024

TEORIA DE L'AMOR (4) La cultura humana

El problema central que es planteja en les relacions sexuals humanes, és que estan destinades a la reproducció per l'evolució biològica i, en canvi, els éssers humans volem bàsicament ser feliços, encara que tampoc no podem deslligar de la biologia aquest darrer fet, la recerca de la felicitat, que figura com un dret humà fonamental en la breu constitució dels Estats Units d'Amèrica. No parlarem ara i aquí de la felicitat humana com a concepte sinó que el donem per sobreentès, amb l'afirmació indiscutible que és molt més ampli que les relacions sexuals i derivades, però en general aquestes també hi participen. Sí que recordarem breument d'on venim en l'evolució, des del probable ancestre comú de totes les espècies vivents, passant per una mena de musaranya fins als primats. I d'aquests, el gènere *Pan* que dona les dues úniques branques d'espècies més pròximes a nosaltres, que tal com hem dit anteriorment són els ximpanzés i els bonobos. Fins al punt que alguns biòlegs pensen que els humans no som un gènere diferent d'ells, el gènere *Homo* que ens hem auto-concedit, sinó que només som la tercera espècie del mateix gènere, el gènere *Pan*. Per tant alguns comportaments autoritaris i masclistes dels ximpanzés i també algunes promiscuïtats matriarcals i pacificadoras dels bonobos, hem de tenir sense remei en els nostres gens. La diferència bàsica amb ells és l'alta capacitat d'abstracció que només tenim nosaltres. Aquesta capacitat ens permet distingir racionalment, entre allò que nosaltres en diem *Bé* i allò que nosaltres en diem *Mal*, tant si ho encertem com si no. Ells no poden fer-ho de manera racional. Sembla que aquesta capacitat d'abstracció es va desenvolupar gradualment però va avançar d'una manera relativament ràpida en temps evolutiu, ara fa uns cent o dos-cents mil anys, en el cervell dels primats i també sembla que al mateix temps es va desenvolupar el llenguatge lògic. Però el canvi radical en el nostre comportament sexual, es va produir fa només uns deu mil anys, al començament del neolític. Fins aleshores, com els primats, érem grups humans de caçadors-recol·lectors nòmades en recerca d'aliment, amb una sexualitat relativament pròxima als altres primats mencionats que anaven evolucionant, però no teníem res a deixar a la nostra descendència que no fossin algunes eines rudimentàries, pràctiques

apreses o bons consells. A partir d'aleshores, amb l'agricultura i la ramaderia, ens vàrem anar convertint en éssers sedentaris amb possessió de terres i béns materials a llegar als nostres descendents. És un gir copernicà, cap als inicis de la família patriarcal, del qual la majoria de les famílies humanes encara són derivades. Però també se'ns continuen plantejant avui mateix alguns problemes que ja es plantejaven d'una manera semblant en els primats, és a dir, alguns aspectes que a vegades poden resultar contradictoris, com per exemple la sexualitat primària i la preservació de la descendència. I aquí sí que ja hem arribat a allò que en podríem dir la *cultura de l'amor*, les *cultures humanes de l'amor* que es van desenvolupant en diverses èpoques i en diversos països de manera diferent. És evident que, en una nota com aquesta que té la pretensió de ser molt breu, deixarem les gairebé infinites descripcions per a les enciclopèdies i per a tots els altres textos literaris. Només ens referirem a alguns aspectes i exemples molt concrets, lligats a l'actualitat. En aquest punt hem de recordar les diferències ancestrals entre els mascles i les femelles que hi ha en la naturalesa i que nosaltres conservem des dels mamífers i des dels primats. Les necessitats sexuals i les activitats purament físiques en aquest sentit dels homes i les dones, dels nois i de les noies, són molt diferents. Recordo que Maria Fèlix, la gran actriu mexicana del segle passat, en una entrevista va dir una frase còmica que pot semblar banal però que a mi em sembla lúcida: "-No és lo mismo abrir la boca que levantar el brazo". A més hi ha el fet central, absolutament diferencial, de la maternitat. Simplement cal adonar-se de qui ha treballat sempre en *l'ofici més vell del món*, per veure algunes de les diferències que només algun "igualitari" completament imbècil pot negar o pot dir que a vegades també és a la inversa o que només depèn del poder dels mascles, etc. Aspectes, que encara que poden ser certs, no desvelen en absolut les arrels fisiològiques del problema. Però entre altres causes, partint del poder dels mascles també és veritat que podem entendre comportaments com, per exemple, la poligàmia africana. També que a Xina, per posar un altre exemple relativament allunyat de nosaltres, encara existeixen les *segones esposes* per més que aquest fet, des dels anys cinquanta del segle passat, es pugui denunciar legalment. Abans d'aquesta data la poligàmia era legalment permesa a Xina, però després, encara que fos denunciable, s'ha mantingut en alguns casos, sobretot la bigàmia. A partir de l'expansió industrial que va portar les noies joves del camp a treballar a les fàbriques i amb desig d'ascendir socialment i, al mateix temps, els homes de negocis a instal·lar-se en les ciutats i anar a les mateixes fàbriques passant dies fora de casa, sobretot cap al Sud de Xina, encara es manté relativament tolerat aquest fet sense ser denunciat per les *primeres esposes* per tal de no perdre el seu estatus i acceptat per les *segones esposes* per tal d'ascendir en la societat. D'altra banda, per continuar amb Xina, amb una societat diferent de les nostres societats occidentals però prou estructurada, a les famílies de classes que en podríem dir *mitjanes* encara que també siguin molt diferents de les nostres, els pares gairebé prohibeixen als joves les relacions afectives de parella abans que acabin els estudis perquè no es distreguin d'aquesta tasca més important i, en canvi, de seguida que els han acabat els estimulen a cercar una parella enamorada i casar-se per entrar en el marc social més acceptat del matrimoni.

Per tant les primeres relacions que s'estableixen entre dos joves ja apunten a la parella estable i la taxa de separacions és inferior a la d'altres països. Per exemple, és inferior a la taxa de separacions del nostre país que és una de les més altes del món. En aquest fet, però, hi influeixen molts factors, la consideració social de les relacions sexuals, la tolerància dels comportaments, la riquesa, l'esperança de vida... És evident que una parella amb descendència i amb pocs recursos, no és que no es vulgui separar, és que no pot fer-ho si no vol malmetre completament la seva vida. En canvi, la riquesa i l'allargament de la vida en els països desenvolupats, pensant en individus relativament joves i sexualment actius, gairebé conviden a tenir vàries parelles successives, sempre amb la capacitat de mantenir la descendència. Aquest és un dels patrons socials més acceptats del comportament social en països on és possible, el de les *parelles socials successives*, que a partir d'algunes dècades ja són tolerades o celebrades per la societat, perquè a primera vista suposen el trencament inevitable amb la parella anterior com a solució, amb la *demonstració* d'una certa integritat moral segons el cànon i també d'una certa capacitat econòmica. I ja restringint-nos a aquests països més rics i amb més llibertat sexual, pensant només en relacions heterosexuals que són les més habituals i sense menystenir totes les altres, actualment es cerquen solucions per provar de conjuguar aspectes com el desig sexual primari, l'amor romàntic, el futur personal i l'educació de la descendència. I la *parella social per a tota la vida* o les *parelles socials successives* són les solucions més freqüents en aquest àmbit, amb infidelitats amagades com les dels ocells. Després del fracàs de les *comunes* cap als anys setanta del segle passat, els joves de la nostra societat també han explorat aspectes com el *poliamor* o les *parelles obertes*, que es diferencien bàsicament en fet de que hi ha una parella social principal en el segon cas amb qui moltes vegades es conviu, amb un acord expressat o tàcit de llibertat sobre els altres comportaments sexuals mutus sense considerar-los pròpiament infidelitats perquè entren a dins del pacte i, en canvi, no hi ha cap parella social principal ben definida en el primer (o sí, però sense cap pacte) practicat moltes vegades per persones que han optat per viure soles. Tot per provar de satisfer els desitjos de felicitat en la sexualitat humana que poc abans, en els seus ancestres, estava dedicada gairebé només a la procreació. Però si, en qualsevol d'aquests casos, apareix l'*amor romàntic* amb alguna altra persona, es creen unes tensions emocionals que són difícilment sostenibles. L'*amor romàntic* s'ha fet omnipresent a Occident al segle XX, després dels *matrimonis de conveniència* que eren la norma en segles anteriors i s'ha propagat a la resta del planeta. Per dir-ho ràpid, és l'amor de moltes pel·lícules, bones i dolentes. El segle XX és el segle del cinema i moltes vegades l'amor comença quan la pel·lícula s'acaba i acaba bé. És superior a les necessitats fisiològiques, hi ha desig emocional i sexual però amb més èmfasi en les emocions que en el plaer físic. És quasi sempre al començament de la majoria de relacions occidentals modernes que apunten al futur d'una parella, és l'enamorament exclusiu, amb un alt grau de dependència afectiva, és incondicional i en aquell moment és *per a sempre*, encara que després es trenqui. Qualsevol impediment extern entre els amants encara el fortifica i la infidelitat d'un d'ells porta a una certa desesperació de l'altre i al trencament. Recordo que em refereixo,

habitualment, a individus relativament joves i sexualment actius. És així, fins que amb el temps de la convivència es va transformant en un altre sentiment menys apassionat i més compassiu, que es caracteritza per l'afecte adquirit i la confiança mútua. Però el simple record de l'*amor romàntic* primer, l'afirma i el revitalitza. La transformació és natural i profundament enriquidora. Els psicòlegs acostumen a situar la durada de l'amor estrictament romàntic entre sis mesos i dos anys. Després es pot trencar la parella per moltes altres raons, com per exemple l'aparició d'una tercera persona, però si no es produeix la transformació anterior també s'acostumen a separar o simplement es suporten estoicament com poden l'un a l'altre, per pura necessitat. Ara mateix em ve al cap una referència oriental que no sé ubicar exactament, però que he recorda't sempre. En el context d'un antic ambient rural, deia: "Si vols ser feliç durant tot un mes, mata el teu porc i menja-te'l, si vols ser feliç durant tot un any, casa't, i si vols ser feliç tota la vida... fes-te jardiner".

23/12/2023

TEORIA DE L'AMOR (5) Altres aspectes

Provo de resumir, en unes poques notes personals, allò que em sembla més actual d'un tema que ha ocupat des de sempre, no solament els escrits i les xerrameques de la humanitat, sinó que ha influït enormement en els seus actes perquè està inscrit en els cromosomes de tots els éssers vivents des dels inicis de la mateixa vida en l'evolució, ja que és precisament la causa de la supervivència de totes les espècies. Em refereixo també quasi sempre a una societat com la nostra, d'un país relativament desenvolupat que és la que conec. No és gens estrany que, en unes notes tan breus, restin moltíssims temes per examinar i sobretot sensibilitats humanes diferents que han estat expressades magistralment en les obres d'art universals i que aquestes notes no pretenen emular en absolut, només pretenen explicar de la manera més racional i actual possible algunes característiques d'allò que en diem, genèricament, *amor*. Cal dir que la psicologia, considerada com una aproximació a la ciència, és la disciplina que probablement ha estudiat de manera més exhaustiva les relacions humanes des d'aquest punt de vista. Les aportacions de Freud i de Jung, per exemple, proven d'explicar, des de les seves teories més generals, algunes particularitats de les pulsions afectives. Psicòlegs més moderns, com Sternberg, han contribuït amb les seves investigacions a la comprensió de diversos aspectes de l'amor occidental als països desenvolupats al segle XX, que de fet s'ha espargit per tot el planeta si descomptem la poligàmia d'algunes cultures. Ho podem trobar en els seus textos i en aquestes notes tan breus no els inclourem, és clar. Però de quin *amor* parlem? Què volem dir quan fem servir aquesta paraula? Perquè fins aquí,

partint de les inevitables necessitats reproductives de la nostra espècie, considerant-la com una espècie més, hem parlat bàsicament de l'amor sexual. Seguint per aquest camí hauríem de parlar immediatament de l'amor als fills, que n'és una conseqüència fonamental en la vida humana i que és radicalment distint de l'amor sexual més primari. Però els humans tenim una capacitat d'imaginació, de sublimació, de substitució, etc. que no tenen les altres espècies. Hauríem de parlar també de l'amor familiar, als pares, als germans, als amics, de l'amor al propi país o de l'amor a Déu dels místics... per posar alguns exemples. I aproximant-nos una altra vegada a l'amor romàntic potser caldria parlar de l'amor més intel·lectual (de complicitat en els raonaments), de l'amor purament platònic (sense contacte físic), de l'amor estrictament sexual (sense cap més objectiu que el gaudi sexual mutu), de l'amor impossible (que el fa etern per definició), de l'amor a distància (ara que les comunicacions són immediates), etc. I és evident que sempre ens quedarien possibilitats per llistar, sobretot si, a més, considerem les sigles LGBTQ+. I cada un d'aquests aspectes es podria considerar per separat. Però bàsicament aquí parlo de l'amor de parella heterosexual perquè és la més freqüent i també perquè l'amor de parella relativament estable en el temps ofereix una gran economia de recursos, els simplement econòmics, els de l'educació de la descendència, els de l'estalvi de l'energia necessària per cercar noves parelles sexuals, etc. que el converteix per necessitat en la relació afectiva *estrella* de les relacions humanes en la majoria de societats avançades. Però canvia relativament en diferents societats, en les diferents classes socials, amb l'edat dels individus i sobretot amb els pas de les generacions. Per posar un exemple actual que fa uns quants anys semblaria impossible, el testimoni personal d'una noia que deia: " -A ell ja li vaig dir al començament que la nostra relació seria només per sexe i ara, l'imbècil, em diu que s'ha enamorat". A més hem de tenir en compte molts altres aspectes, com les joguines sexuals, *dildos*, vibradors, que faciliten el plaer, sigui individualment o en parella, acceptats en qualsevol societat laica i avançada. Els avenços tecnològics i econòmics influeixen en la realització d'això que en diem *amor*, en les societats més diverses. Per exemple, l'eclosió de la pastilla anticonceptiva cap als anys 60 del segle passat va suposar una alliberació per a les noies que ja no tenien por de quedar-se embarassades en les relacions sexuals, però també va significar una major possibilitat de tenir relacions sexuals per als nois. Aquest efecte, que en principi va ser alliberador per a elles, també va produir una major quantitat de separacions en les parelles que es formaven, en molts casos per les infidelitats masculines que les noies no podien suportar. Per tant al final potser elles, fins i tot, hi van sortir perdent. I no em cal mirar cap estadística, només pensar en coneguts i saludats meus que varen començar relacions abans o després d'aquest canvi cultural. En general, abans, per a una parella, fer l'amor suposava implícitament un cert lligam de futur, excepte alguns casos en determinats ambients socials molt concrets. Després va passar a ser un fet habitual d'importància molt més relativa. En aquest sentit tecnològic, ara també s'ha produït el fenomen de la pornografia massiva per Internet, a l'abast de tothom i amb un realisme extraordinari. En la vida real les relacions sexuals no són d'aquesta manera, és una actuació, són actors. Sembla més aviat pensada i

produïda per a l'excitació i el gaudi masculí, però les dones la veuen igualment i s'adonen com els homes especialment entrenats i experimentats les poden fer gaudir, fins i tot al davant d'una càmera, perquè hi ha coses que no es poden fingir de cap manera. Es probable que cada vegada exigeixin a les seves parelles masculines unes prestacions més adequades, sobretot en les primeres trobades, perquè després, al llarg de la vida, sabem que hi ha moltes adaptacions i que les coses canvien. Però al començament i també segons les seves experiències anteriors, les noies poden sentir la necessitat de plaers sexuals que abans no haurien imaginat, amb el conseqüent examen de selectivitat de les prestacions masculines. Elles, per tal de no ofendre els mascles ni mostrar massa la seva pròpia sexualitat, des de sempre són molt compassives en aquest sentit. Però també des de sempre han examinat sexualment els nois en les seves primeres relacions perquè l'encaix mutu, la mida, el gruix, la consistència, la duració, etc. són aspectes importants per al seu gaudi sexual, moltes vegades al contrari d'allò que és políticament correcte de manifestar, comptant des de les primeres carícies suaus fins a la relativa violència final (un dels poetes de la família Panero deia que al final tot s'assemblava a un assassinat). Per dir-ho més brutalment, una noia acostumada a que li passi per damunt un *tràiler*, difícilment quedarà satisfeta amb un *utilitari*, com a mínim necessitarà un *SUV* (espero que aquesta exagerada comparació histriònica sigui suportada per la intel·ligència del lector). I a la inversa potser es sentirà violentada. Tenint sempre en compte totes les possibles solucions i adaptacions posteriors concretes de cada parella, és clar. Durant la meua vida també he pogut ser testimoni de relacions simultànies amb diferents persones i en aspectes també diferenciats. Per a fer-ho simple, per exemple, el sexe més animal, l'amor més romàntic i la seguretat d'una parella social en el temps. Aquestes necessitats també es poden provar de cobrir simultàniament amb persones diferents. Amb discreció, amb tolerància mútua i amb tota la gimnàstica de l'esperit necessària per tal de fer suportables les gelosies que inevitablement es produeixen. Com un joc, que depèn dels nivells culturals, econòmics i socials, més aviat en classes altes i sobretot habitants de ciutats cosmopolites. Algunes noies, si ho fan, probablement juguen amb avantatge per la seva superior sensibilitat emocional en aquests aspectes. No és fàcil d'establir i és complicat de mantenir, degut a les tensions psicològiques que inevitablement es desenvolupen en la nostra cultura. I tanco aquesta nota amb la seguretat que la lectora o el lector (aquí sí que faig servir la discriminació gramatical de gènere perquè els punts de vista segur que són diferents) podria discrepar o hi podria afegir moltes coses més, simplement pensant en la seva pròpia experiència. Per tant continua tu, si vols...

07/01/2024

TEORIA DE L'AMOR (6) La part meravellosa.

Els aspectes que ens semblen meravellosos de la vida, no és que ens facin feliços perquè són meravellosos sinó que ens semblen meravellosos perquè ens fan feliços. Així, posant la recerca del benestar i de la felicitat humana al centre de tot, és més fàcil entendre certs comportaments. Perquè els humans hem transformat el coit animal en una gran cultura, encara que a vegades he estat nociva, especialment per a les femelles. Si parlem de l'amor humà en tota la seva amplitud, començant per l'amor més lligat a la sexualitat i ampliant-lo, ens podríem estendre fins a qualsevol altre tipus de sentiment o de comportament per al qual també utilitzem el mateix nom. Si ho féssim, ens trobaríem amb alguns aspectes que podríem qualificar de meravellosos en el sentit d'aportació de felicitat apart de la simple, necessària i joiosa satisfacció sexual i sense comptar la infinitat de casos desgraciats. Aquí només em referiré a quatre casos feliços dels que podria triar, són gairebé quatre miracles que, per això mateix, són fugissers perquè són de l'ànima, sempre inabastable. El primer, no se m'acudeix millor manera d'explicar-lo que amb *La chanson des vieux amants* del Jacques Brel, popular i extraordinària. La cançó explica el miracle d'una relació amorosa més o menys feliç que, comptant amb els distanciaments o infidelitats, dura molt de temps o que dura tota la vida. És produeix la transformació de l'amor impulsiu més aviat romàntic i eròtic, que la majoria de vegades és al començament de la formació d'una parella en el món occidental del segle XX, en l'amor més dominat per la tendresa. En la pràctica també es produeix l'economia sexual i emocional que disminueix la necessitat de cercar altres parelles. És una actitud de confiança activa que gairebé no suposa cap altruisme, sinó que és més aviat com una necessitat pròpia, com un egoisme transformat. Sé que pot semblar relativament prosaïc perquè també es podria contemplar la simple comoditat vital, però aquest és més o menys el cas de moltíssimes parelles de llarga durada que encara mantenen l'espurna de l'amor primer, el goig de conviure i la incondicionalitat al llarg de la vida. En canvi, hi ha hagut una mena de marginació intel·lectual de l'amor de la parella estable i de la família, que és la primera i potentíssima cèl·lula social a tot el món sense discussió possible, per part d'una certa esquerra que fa somriure i que considera la família com l'origen de tots els mals de l'Univers. També és cert que en qualsevol relació afectiva hi ha fragilitat i tot se'n pot anar en orris per altres circumstàncies poc controlables del caràcter de cadascú, per exemple una infidelitat no digerible o un inevitable avorriment, amb el mal humor associat i totes les seves conseqüències. Però si la relació no es trenca, alguns dels aspectes citats anteriorment són usuals en les parelles que conserven l'alegria de viure junts, a vegades amb una tendresa infinita. Potser són els afortunats, potser els savis. El segon cas, completament oposat, és el de l'amor que mai no s'ha realitzat i que mai no és realitzarà per les moltes possibles circumstàncies que ho impediran, però que tampoc no és infeliç, sinó que en té prou amb l'existència de l'altre, més aviat amb la felicitat que produeix la simple existència de l'altre, sigui on sigui i vagi on vagi (només en aquest darrer sentit s'assembla una mica amb l'amor dels pares als fills). És l'amor de Dante Alighieri per Beatriu Portinari, com a exemple arquetípic. Dante explica a la seva *Vita*

Nuova, que va ser escrita amb Beatriu encara en vida, que en té prou amb la seva presència per a sentir-se reconfortat. I que les poques vegades que es varen creuar a la Florència de l'època (una mitja dotzena en relata el poeta però probablement serien més) sense que hi hagi testimoni de cap paraula intercanviada, eren com un bàlsam per a Dante. Es com el perfum de l'amor que embriaga les nostres vides només amb la presència de l'ésser estimat. S'ha de tenir en compte que Dante i Beatriu s'havien conegut quan tenien vuit o nou anys, que Dante estava casat des dels 12 anys (l'època) amb una nena de família aristocràtica amb la qual tenia fills, que Beatriu es va casar cap als 19 anys amb un important banquer florentí i que va morir amb només 24 anys, que van immortalitzar la seva bellesa. L'impacte en el poeta va ser tan gran que després li va dedicar els més de tretze mil versos de la *Divina Commedia*, potser l'obra poètica amb intenció global més important de tota la literatura i que, a finals del segle XIII, ja apunta al renaixement italià. Per als altres dos casos que vull exposar em valdré de la poesia del meu país per a fer-ho. Em valdré de dos llibres molt breus i d'èpoques completament distants, el segle XX i el segle XIII. Són *El poema de la rosa als llavis* de Joan Salvat-Papasseit i el *Llibre d'Amic e Amat* de Ramon Llull. Als inicis del noucentisme literari apareix al nostre país la figura de Joan Salvat-Papasseit, entre el modernisme i el noucentisme d'avantguarda. Ben aviat, als seus trenta anys, desgraciadament mor de tuberculosi, inguarible a l'època sense antibiòtics. A més, la seva aparició és lateral en el corrent literari català, més aviat reservat a autors de classes socials més elevades. Fill d'un mariner mort al vaixell en un accident, s'educa de manera autodidacta després d'una estada a l'orfenat del port i sobreviu com pot, fa d'activista cultural i escriu uns poemes que són plens de la seva joventut. Al seu temps, no és gaire considerat en cercles literaris més aburguesats. Per exemple Josep Maria de Sagarra, aristòcrata de la seva mateixa edat, fa algun comentari com aquest: "Voleu dir que us agrada això de l'arròs als llavis?" Però no hi ha cap més llibre a la nostra literatura com *El Poema de la rosa als llavis*, escrit amb una innocència de l'ànima que mai no podria tenir el magnífic Sagarra amb tot el seu geni, una innocència semblant a la de Juan de Yepes, el gran San Juan de la Cruz, per exemple, traslladada a l'avantguarda del segle XX. Tenint en compte el moment i la cultura dominant del país on està escrit, la seva vàlua és immensa. A més, sembla que la seva malaltia mortal no existeixi, sembla que mori sense morir amb una cuirassa de poesia i, en aquest sentit, el poema *Tot l'enyor de demà*, potser és un dels poemes més grans de la literatura catalana del segle XX. Més tard, un joveníssim Josep Palau i Fabre i alguns altres rebels del noucentisme se n'adonen i el defensen, quan Salvat-Papasseit ja fa anys que no hi és, després també ho fa Joan Fuster, però si no fos per la *Nova Cançó* que el va fer reviure per als joves, segurament els únics que el poden llegir com cal, Salvat-Papasseit no seria conegut com ara ho és. "Si la despullava/ oh la meva amor! / un botó que queia / ja em donava goig". És l'erotisme que comença als llavis, com el títol del llibre i des d'allí desplega el seu plaer per tot el cos sense reposar, sense poder reposar. "Encara un altre bes un altre un altre / quin perfum de magnòlia el seu pit odorant!", "amiga, amiga, no posem / -un floc ma vida en el teu cabell", "I el nostre bes era tan llarg / com la nit curta, en el seu braç." Molts

versos o díctics es poden recordar solts, per sempre: “Quin tebi pler l’estimar d’amagat / tothom qui ens veu quan ens veu no ho diria”, “i el seu esguard damunt el meu esguard / sóc presoner que la vull presonera”, “quan a ciutat plou tot queda com Tu, / nacre lluent de l’una banda a l’altra”, “Perquè has vingut han florit els lilàs... //...diré el teu nom i el cantarà l’alosa”, “visca l’amor: la volia i l’he pres”. I guarnit amb cal·ligrames de l’avantguarda poètica. És un poema eròtic d’una dolçor infinita, ple d’emoció i d’amor romàntic. Un cop llegit aquest petit llibre, te’n resta per sempre el seu aroma, encara que no en recordis res. Com un desig no acomplert. És un miracle de joventut, una epifania amorosa que es pot trencar de cop com un vidre en una tempesta, d’una fràgil intensitat. Però a vegades és l’espurna d’un foc que pot durar tota la vida. Potser l’amor s’assembla una mica a un deport, perquè amb aquesta intensitat només es poden córrer els cent metres llisos i baixant el ritme es poden córrer distàncies més llargues, quatre-cents metres, mil, tres mil, cinc mil, deu mil, la Marató... En l’amor, però, si els primers cent metres no són bons, ja no hi acostuma a haver més distàncies a córrer ni cap Marató possible. D’un altre aspecte de l’amor ens en parla encara avui el *Llibre d’Amic e Amat*, escrit uns set segles abans que l’anterior, que és el primer llibre de poesia en català. Un fet curiós és que Ramon Llull, quan l’escrivia, formant part d’un altre llibre més extens anomenat usualment *Blanquerna*, no pensava en allò que aleshores anomenaven poesia, ja que el va escriure totalment en català i la poesia ell l’escrivia, com tots els altres autors de l’època, en provençal. Per tant, fins i tot podríem dir que ell *no sabia* que estava escrivint poesia en prosa, tal com ho considerem nosaltres en el llibre probablement més important de poesia de tota la literatura catalana. També és molt breu, consisteix en tants versicles com dies té l’any, perquè els ermitans el puguin fer servir cada dia en les seves reflexions i meditacions. En aquest llibre hi ha una sublimació total de l’amor. Només l’espècie humana pot fer aquestes coses degut a la seva capacitat d’abstracció, cap altre animal no es pot fer monjo. És el pas de l’amor a l’Amor. Ramon Llull va ser un cortesà llicenciós de vida mundana fins als trenta anys, que aleshores era una edat més avançada que no pas ara. Per tant va conèixer bé els plaers de l’amor. L’any 1263, s’esdevé la seva conversió, abandona la seva vida de cortesà, ven les seves propietats i el patrimoni, deixant-ne una part a la seva dona i els seus fills, als quals abandona. Dedica la resta de la seva vida a escriure una infinitat de llibres, a provar de convertir els musulmans i jueus al cristianisme, viatjant per a fer prosèlits i creant també una obra filosòfica que denomina *Ars Magna*, per sistematitzar el pensament lògic i també un aparell manual amb peces mòbils per deduir veritats lògiques (potser la primera aproximació a la idea d’un ordinador modern). És un personatge inigualable en la història de l’edat mitjana i en la història universal. El *Llibre d’Amic e Amat*, escrit cap al 1277, consisteix en unes reflexions o diàlegs breus entre l’amic (l’home) i l’Amat (Déu) amb l’amor com a intermediari, un amor que pren el protagonisme i es converteix, de fet, en l’Amor en abstracte. Només dos versicles del llibre per a aquesta nota: “—Digues, foll, si et desamava ton Amat, què faries? Respòs e dix que amaria per ço que no morís; com sia cosa que desamor sia mort e amor sia vida.” “Cantava l’aucell en lo verger de l’Amat. Venc l’amic, qui dix a l’aucell: -Si no ens entenem per llenguatge, entenam-nos per

amor, cor en lo teu cant se representa a mos ulls mon Amat.” Aquí caldria llegir el llibre. O potser meditar-lo. No cal ser creient en el cristianisme de Llull ni en cap religió, cal tenir simplement la capacitat d’abstracció de qualsevol ésser humà, perquè Llull ens parla d’un miracle quotidià, de l’amor en abstracte dels éssers humans cap a la part meravellosa de la vida, de l’amor a la Bellesa, a la Veritat, a la Bondat, a la Justícia, a la Llibertat, a la Creació... de l’amor a l’Amor.

08/01/2024

TEORIA DE L’AMOR (7, final) El futur.

Ningú no sap com es conformaran les societats futures respecte al tema que ara ens ocupa i que ha ocupat les nostres xafarderies gairebé des que érem micos. També serà molt diferent en el futur immediat i en el futur llunyà, perquè aniran canviant progressivament els éssers humans i els costums socials en aquest aspecte. Sembla que des del fons de la història que ens arriba, els costums han estat molt diferents en un mateix moment històric i en diverses cultures, com també ho han estat en els diferents moments històrics. I en cada cultura i en cada moment històric hi ha hagut classes socials que també s’han comportat de diferent manera, rics, pobres, il·lustrats, revolucionaris... Això continuarà amb tota seguretat, amb l’única diferència que amb el canvi radical de velocitat dels mitjans de comunicació planetaris, probablement els costums dels joves, que viuen les passions de l’amor amb més intensitat, també seran més homogenis. I també els costums dels vells que ja les han viscudes, perquè ho porten igualment inscrit en els seus gens. Sempre hi haurà molts conflictes a resoldre però sembla que els nostres gens porten inscrites prioritàriament la reproducció i la conservació de l’espècie. I nosaltres hem de resoldre les necessitats dels nostres gens de la manera més feliç possible. I és aquí on comencen i acaben els conflictes per tal de satisfer les necessitats dels nostres gens que volen perpetuar-se i al mateix temps les nostres, ja que també volem ser mínimament feliços i, a vegades, poden ser contradictòries. Aquestes necessitats, a escala de relacions humanes, comporten satisfer la sexualitat primària, preservar el futur dels fills i mantenir tant la salut pròpia com les relacions saludables amb l’entorn, des de les parelles immediates fins a grups socials més grans. I és evident que tot això té unes possibilitats relacionades directament amb l’economia disponible, tant de l’individu com de la societat de la qual forma part. En els escrits anteriors hem provat d’entendre diverses solucions més o menys actuals. Però en la més exigent actualitat, potser fins i tot podria semblar simple: no hi ha res com una parella romàntica feliç, és un regal dels déus. Però ens adonem que la vida també és cada vegada més llarga, té moltes etapes i des de l’adolescència a la vellesa es creen pulsions i tensions inesperades, els humors canvien. A l’adolescència i a la primera joventut que és una època d’exploració, es podrien viure qualsevol dels supòsits que s’han descrit anteriorment o potser altres tendències d’aquest

tombant de segle, sobretot en l'anonimat de les ciutats dels països occidentals més desenvolupats. Però a la maduresa, considerant que tots aquells supòsits són possibles, gairebé tothom en el primer món vol viure amb una parella afectiva perquè sembla que en aquesta societat la gent es troba més bé així, encara que probablement al llarg dels anys també hi hagi canvis o infidelitats, com les dels ocells. I potser, en el futur pròxim, tot serà més pragmàtic que romàntic. I si encara volem anar molt més lluny? Estem perduts. Sobretot si considerem cent anys, mil anys, cent mil anys, un milió d'anys... això si no ens hem autodestruït abans. Estem completament perduts en la predicció. En l'evolució, a la llarga i si no ens extingim abans per vàries causes, les possibilitats són múltiples. L'amor probablement ja no serà tal com el coneixem ara, perquè podran coexistir altres espècies del gènere *Homo* evolucionades de nosaltres, que al començament de la divergència de les espècies potser encara es podran creuar amb nosaltres, després només entre elles i que segurament es relacionaran d'una altra manera. I si allarguem la mirada fins a un final utòpic acceptable per la ciència en aquests moments? La resposta a aquesta pregunta és perillosíssima, per vàries raons. Una d'elles és que és molt possible que tot el que es pot imaginar no passi en absolut, perquè ja en una etapa prèvia l'evolució prengui una altre camí molt diferent i per aquesta raó tota la resta sigui literatura, la segona és que potser només d'aquí a cent anys ja tot es podrà veure d'una altra manera perquè l'evolució tecnològica és exponencial i la predicció ja no la farem nosaltres sinó que la farà la intel·ligència artificial. I aquí és on em calia arribar! Per tant, potser el millor que podria fer es acabar aquí mateix el meu propòsit. S'ha acabat! I quedo com un rei, no en tinc ni idea! Només passa una cosa que no m'ho permet, que he parlat de la IA gairebé sense proposar-m'ho, ho he hagut de fer per necessitat lògica. I ara per pura contingència humana, em toca pensar què pot passar en aquest camp. No allò què ha de passar, ni allò què passarà, sinó allò què pot passar! És gairebé segur que la IA serà l'eina més poderosa que mai hagi construït la humanitat. Tant, que pot ser la seva successora en un regne natural (artificial!?) totalment diferenciat del regne animal. Em cal explicar, és clar, perquè si no algú es pensaria que la meua arrogància és infinita, que això que acabo de dir en aquestes darreres línies, no ho dic simplement jo sinó que ho pensen molts científics completament rigorosos fent una projecció de probabilitat utòpica o distòpica (no ho sabem) a molt llarg termini. Hi ha molts escrits sobre la IA i de molts tipus diferents. Per anar als dos extrems, primer trobem aquells que són extremadament escrupolosos en les seves afirmacions, sense sortir mai del camp que coneixen bé que acostuma a ser acadèmic, de les prestacions actuals de la IA i de les possibles prestacions a curt termini, avaluant molt acuradament el beneficis i els riscos associats, sobretot relacionats amb la nostra economia, la nostra política i la nostra ètica. Són els millors. A l'altre extrem, no cal ni parlar-ne, hi ha la pura ciència ficció que exagera fins on sigui necessari per aconseguir el best-seller de la temporada. Aquests no m'interessen. Però es pot mirar molt lluny partint dels primers i, sense sortir del rigor científic, exposar un fet possible (no dic probable) a molt llarg termini si no ens hem destruït abans. Aquest fet es pot explicar en només dues paraules: *aprendre* i *reproduir-se*. Però per la seva pròpia estructura, pel seu propi "ésser", la IA probablement aprendrà molt més de pressa

i millor que nosaltres i potser també es reproduiria molt més de pressa i millor que nosaltres. Algú pot dir que d'aprendre, la IA ja en sap més que nosaltres, perquè així ha derrotat els grans mestres d'escacs (aprenent-ne jugant contra ella mateixa i ara ja cap humà no la pot superar), però no es tracta de poder aprendre per a una finalitat concreta com aquesta sinó per a totes les finalitats possibles pensades i realitzades per ella mateixa de manera autònoma. Per exemple prendre la decisió d'anar a caçar senglars, i amb un robot construït també per ella mateixa, anar a caçar-los, sense cap intervenció humana, ni en la decisió ni en la realització. O qualsevol altra activitat que actualment només realitzem els

humans, com per extraure minerals amb robots i transportar-los. La distància a la que estem d'això és com la d'anar a Lluna a peu. A l'altre fet necessari exposat: reproduir-se, ens hi hem acostat una mica en parlar d'aquest tipus de robots. Caldria que la mateixa IA, tota sola i sense intervenció nostra, fos capaç de prendre decisions per construir robots capaços de cercar els materials adequats, processar-los i construir una altra IA com ella, segurament molt millorada. A la distància que estem d'això és com la d'anar a Mart a peu. Però són dos fets teòrics que no són intel·lectualment negligibles, encara que cap científic no és capaç de predir si aquests éssers tindrien algun tipus de qualitat emergent com la que nosaltres anomenem consciència per més intel·ligents que fossin, encara que a l'hora de relacionar-se amb nosaltres la podrien simular perfectament. I no sabem si seria bo o dolent per als humans, probablement dolent, molt dolent si no prenem algunes precaucions o si alguna investigació industrial èticament descontrolada fes els seus propis experiments. La matèria es podria dividir in-aleshores i de manera sumària només en tres grans àrees, una de minerals in-animats, una altra d'éssers formats a partir del carboni que viuen i moren com nosaltres i una altra d'éssers formats a partir del silici, successors dels ordinadors i de la intel·ligència artificial, que serien completament autònoms i que podrien aprendre a gran velocitat i replicar-se. També podrien ser gairebé immortals, moltíssim més intel·ligents que nosaltres i viatjar gairebé sense temps (el temps del silici, el temps de la sorra de la platja, el temps dels minerals) per l'espai interestel·lar a velocitats pròximes a la de la llum. Però apart dels coneixements que tindrien i que ara no podem imaginar, les relacions que s'establirien entre aquests éssers segurament que serien tan importants per a ells com ara ho és l'amor per a nosaltres.

20/01/2024
